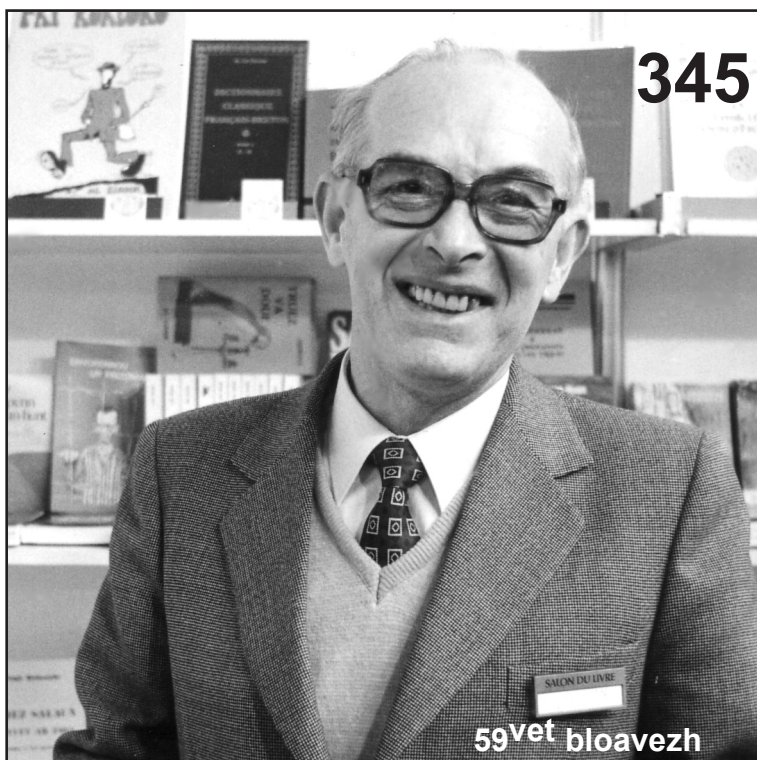

Al Liamm

Dastumadenn sevenadurel daouvizek

Eost 2004

Postel

thuon@club-internet.fr

WWW.ALLIAMM.COM

Pep skrivagner zo kiriek d'e skridoù

TAOLENN

Ur gerig a-raok... , gant Tudual HUON	3
Lavarit din , gant Elen er MELINER.	5
Bretoned da gentañ , gant Dan ar WERN.	6
Tiegezh Ronan Huon	8
Deizlevr - Beaj da Vro-Gembre 1947-1948 gant Ronan HUON	14
Roz ar yaouankiz , gant Ronan HUON	29
Deiz ar marc'had e Lannuon , gant Ronan HUON	36
Modernelezh mennozhioù ha skritur Ronan Huon , gant Herve ar BIHAN	42
Eus Roud-ar-Roc'h da Waremm-ar-groaz , gant Yann-Ber PIRIOU	54
Ronan Huon ha KEAV , gant Gwenael HUON.	62
Ronan Huon, ar youl da gas ar brezhoneg war-raok , gant Per ar BIHAN	80
Ur stand en ur gouel , gant Filip OILLO	91
Gwaremm ar Groaz , gant Goulc'han KERVELLA.	99
Kelenner doujet, mignon ker , gant Rita WILLIAMS	104
Obidoù Ronan Huon , gant Yann TALBOT.	108
Va steredenn , barzhoneg gant Ronan HUON ha sonerezh gant Pierre-Yves MOIGN	112

DANEVELLOÙ RONAN HUON [diembann]

Ur galon vat	114
Ar stêr	119
Ur gar vihan	135
Ar golo	141
Mousterlin	148
Ar spont	152

ROLL PENNADOÙ	154
--------------------------------	-----

Ur gerig a-raok...

Gouestlet eo niverenn-hañv *Al Liamm* da Ronan Huon, aet da Anaon e miz Du 2003. Rener ar gelaouenn e oa bet e-pad ouzhpenn hanter-kant vloaz ha panevetañ e vije chomet meur a skrid, meur a bennad ha meur a zanevell ivez da louediñ e armelioù kloz hor gwellañ skrivagnerien. Bed al lennegezh, al lennegezh vrezhonek a blijje dezhañ hag en e vleud e veze pa n'em gave gantañ skridoù a soñje dezhañ e oant savet mat, pa oa ijin, startijenn ha buhez enno ha brezhoneg eus an troc'h kentañ ivez. Frealzet e veze ivez pa oa danvez ur skrivagner o tiwan... Dihunet en deus ivez meur a wech skrivagnerien morgousket pe aet skuizh pa ne veze ket graet tamm ton ebet d'o skridoù.

Un niverenn fonnus eo homañ ha stankoc'h c'hoazh e vije bet an danvez moarvat m'hor bije bet amzer da verañ ar berniad lizheroù a veze kaset da Ronan Huon war-bouez al levrioù da embann, ar skridoù evit ar gelaouenn *Al*

Liamm. Amzer a vo ret kaout evit kas al labour-se da-benn vat ha klokaat istor *Al Liamm* hag *Embannadurioù Al Liamm* ha gant-se lakaat war wel an darempredoù stank a veze etre Ronan Huon hag ar skrivagnerien. Hag anat eo e oa aliesig liammoù a vignoniezh hag a stourm evit ar yezh etre an embanner hag ar skrivagner.

Emichañs e voc'h plijet gant an niverenn-mañ bet savet ganeomp en enor d'ur Breizhad hag a soñje dezhañ e oa un amzer da-zont evit hor yezh hag a oa kroget ken abred a 1945 da embann ar gelaouenn *Tir-na-nÓg*.

E miz genver 1945 edo Elen er Meliner, gwreg Ronan ha mamm din ivez, en harlu gant he ziegezh e presbital an aotrou Provost, beleg ha brogarour, en ur gêr vihan anvet *Vilmarcé* (Bro Mayenne) ha setu ma oa en em gavet an aotrou Provost d'ar red, gantañ en e zorn un dornad follennoù dister a-walc'h ha da huchal d'an dud bodet eno : « Setu, kroget int da embann e brezhoneg adarre! » Biskoazh n'eo chomet a-sav goude-se betek an deiz m'en doa ranket kuitaat ar bed-mañ.

Salv ma ne vo ket bet graet al labour-se en aner ha ma vo bernioù tud yaouank c'hoazh o vont gant ar memes hent evit saveteiñ hor yezh en arvar.

Lavarit din...

Lavarit din

Petra zo e baradoz ar Gelted

Hag-eñ ez eus du-hont liorzhoù evel amañ
gant broñsoù ha bleunioù o tigeriñ ?

Gwez a bep seurt d'an Dremenidi
da gaout disheol ?

Bigi o risklañ war ur mor glas
adrek ar gwez pin ?

Marteze ez eus ivez tan en un oaled bennak
ha lec'h evidon da azezañ en ho kichen
evit lakaat ma dorn en ho re
p'am bo kavet me ivez d'am zro
an hent a gas da Dir-na-nÓg

D a n a r W E R N

Bretoned da gentañ !

Evit Vefa ha Ronan

*“... E don o daoulagad
Un tan iskis a bar, yen ha disked.”
R. Hemon : “Ar rozenn du”*

6

I

Bretoned omp da gentañ.
N'eus forzh e pe lec'h emamp o vevañ,
War inizi gwenn ha du
En digenvez, en harlu...

II

Bretoned, da gentañ !
Evit difenn douar kozh hor re henañ,
A-enep dezo kriz ha gwall
Ar re ne gomzont nemet eus kornôg Bro-C'hall...

III

Mibien omp d'an donvor,
Moraerien an ec'honder,
A savo dalc'hmat war o listri gwelioù digor.
Da glask roudoù ur skleurenn zoueel guzh
En o c'hreiz,
Steredenn ar vintin a bar ivez,
Er pellder...

IV

Ganeomp 'c'hwezho kreñv an avel.
He c'han, bepred evel un awen,
A gaso 'c'hanomp e-kichen enezenn
Ar yaouankiz hag ar vuhez
Peurbadel !

V

Avel ar frankiz a-denn askell
Hini 'r wennili, an durzhunell,
An alarc'h du ' zeuio en-dro un devezh,
Hini hon Breizh, hini "Gwalarn",
Avel hor feiz,
Avel walarn ' drec'ho en diwezh !

VI

Bretoned omp da gentañ...

Tiegezh Ronan Huon

8

Mamm Ronan (a-gleiz), Anne-Marie
Jouêtre (1885-1983) hag he c'hoar.

O zud a oa Menajerien
pinvidik, eus Kervegenn
Sant Itrop e-kichen
Plougonven : teir vereuri o
doa bet en hêrezh etreze
o-div pa oa marvet o zud.

Tad Ronan (a-zehoù), Yves Marie
(1891-1965), gant e vreur gevel.

O daou e oant aet
da jandarm goude ar
brezel 14. Eus ur
familh paour e-kichen
Kervegenn, e oant, o
zad a oa darbarer war
an hent-houarn.

Ar “ Médaille
Militaire” a oa bet roet
dezhañ e-pad brezel 14-18.

15-6-1929

Ganet e St Omer d'an 3 a viz Eost 1922, ne oa ket 6 miz c'hoazh pa erruas e Lannuon.

Tremen a ra Ronan (René d'ar c'houlz-se) e yaouankiz e Jandarmiri Lannuon lec'h m'emañ levraoueg-kêr bremañ. Archer oa e dad eno.

Bugale ar Jandarmiri : Ronan e zivrec'h gantañ en-dro d'e c'hoar Yvette ha d'ur paotrig.

Kezeg oa : gouzeriañ ar marchosi, dastum an abon a veze ranket ober bemdez.

Ranndi ar familh Huon a oa tre a-us d'an nor a weler a ziadreñv war ar skeudenn.

17 vloaz bennak e oant bet eno, a-raok mont da Roud ar Roc'h en un ti nevez savet, karter Sant Nikolas e Lannuon, just a-raok ar brezel.

Pask kentañ e 1932 pe 1933

Bugale ar Jandarmed n'aent ket d'ar skolioù katolik. Laïked oa o zud. Ronan a oa bet evel ar vugale all d'ar skol "communale" laïk, betek ar "Certificat d'Etudes". E vamm avat, a gawe gwelloc'h ar skol gatolik ha kaset voe d'ar skolaj e St Jozef. Ne oa ket bugale jandarmed er skol gatolik pa oa eñ aet.

Eno en doa kejet diwezhatoc'h gant an Aotrou Bourdelles. An Aotrou Ar Floc'h (Maodez Glanndour) a oa kelenner eno ivez, n'eo ket bet kelenner dezhañ avat.

Pa voe 10 vloaz e veze kaset bep hañv e-pad miz da Berroz-Gireg hag ur mizvezh all evit an eost da Oueled-trev war barrez Sant Itrop etre Plourin-Montroulez ha Plougouven.

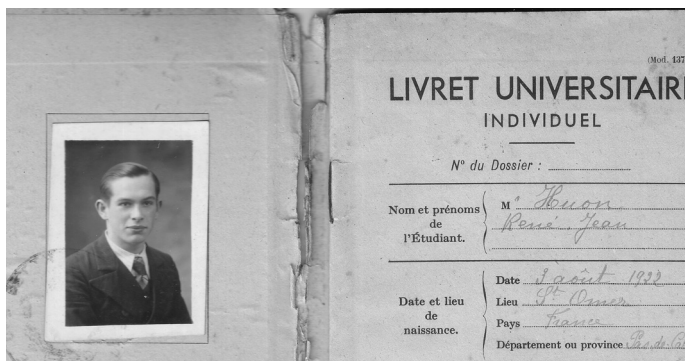
10

An atant-se a oa d'ur vignonez d'e vamm. Tro en doa René, d'ar c'houlz-se c'hoazh, da gomz brezhoneg gant tad Françoise Garreg, ar berc'hennez : un den desket bras anezhañ. Mignoned en devoa en atantoù tro-war-dro : Arman, Jean, François ha Reine : brezhoneg a veze ganto ingal. Ar plac'hig a c'hoarzh e goap ouzh e vrezhoneg-saout ! "Yen 'm eus!" a lavare René hag ar re all da c'hoarzhin. "Riv 'm eus ' vez lâret !"

C'hoarzhin a rae Reine ivez pa rankent mont d'ar red diarc'hen war ar plouz nevez-troc'het a danijenne treid kizidik ar c'hêriad a oa anezhañ.

Lec'hiet eo ar gontadenn *En draoñnienn (Ur vouezh er vorenn -Al Liamm 1980)* e Goueled-trev emichañs.

Pa voe echu ar brezel e heulio kentelioù saozneg dre lizher e Skol-Veur Roazhon (etre 1944 ha 1945) a-raok mont di da studiañ da vat.

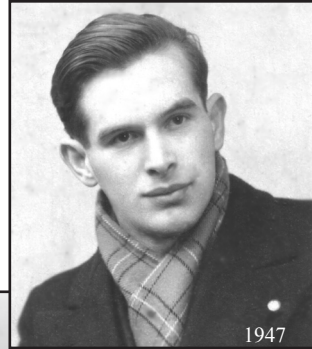
D'ar Yaou 15 a viz C'hwevrer 1945 e voe krouet *Tir na nÓg* gantañ ha Paul Le Gourrierec.

E dibenn miz Gwengolo 1946 e oa 105 koumananter. E-touez ar re gantañ e oa : Klerg, Bourdelles, Floc'h, Latimier, De Bellaing, Olier...

ROLL AR GOUMANANTERIJN

		NIVERENN					
		1	2	3	4	5	eu
Leclerc	Kure Plouber	100	x	x	x	x	200
Bourdelle	Kelenner, St Joseph, Lannou	100	x	x	x	x	200
Armelin		100	x				m
Floc'h	Kure Gwengamp	100	x	x	x	x	200
Henn	Lannou	100	x	x	x	x	200
Ollivro	Kelenner, Skolaj Lannou	100	x	x	x	x	200
Picard	Arzour, Landreger	100	x		x	x	200
Belec	Skolaer Lannou	100	x	x	x	x	200
Goarin	Grefier, Lannou	50	x	x	x	x	
Tanguy	Kelenner Gwengamp Place du Centre	50	x	x	x	x	200
Logezant	27, rue Guibal, an Naoned	100	x	x	x	x	

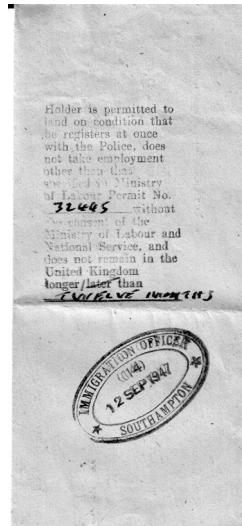
Anvet e voe da gentañ da gelenner saozneg e Gwengamp er bloavezh 1947, edo o chom 23 ru Sant Nikolas. Eno e kejas gant Polig Montjarret, Dorig Le Voyer, Jef ar Penven, Claudine Mazeas. Seniñ bombard a rae e Kelc'h Keltiek Gwengamp.

Gant e c'hoar Yvette war an aod. 6 vloaz yaouankoc'h eo-hi. Tro 24 bloaz e oa Ronan pa oa bet tennet ar poltre-mañ.

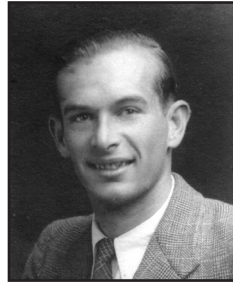
Adalek an 12 a viz Gwengolo 1947 (siell an *immigration officer*) e voe anvet *assistant teacher* e Abertawe (Swansea).

Anv ar skol ma oa en Abertawe a oa *The Dynevor (Dinefwr e kembraeg) Secondary School-Dynevor Place Swansea*.

Goude-se e voe anvet da gelenner saozneg e Landerne, e Kemper hag e Brest evit echuiñ : e lise an Harteloire hag e lise Kerichen da c'houde betek e leve.

Deizlevr -
Beaj da Vro-Gembre
1947-1948

Da r **D**iwar va goulenn e oan bet anvet skoazeller war galleg en ur skol en Abertawe (*The Dynevor Secondary school*) Graet am boa ma soñj loc'hañ d'an 9 a viz Gwengolo 1947.

Pa vanke ur baperenn bennak em boa ranket gortoz daou zevezh ouzhpenn ha loc'hañ d'ar yaou e-lec'h ar meurzh. Toudic¹eus Bulien, a zo bet anvet e Caerdydd, a zeu ganin. An Aotrou Bourdelles², kelenner e skolaj Lannuon a zo da zont ganimp betek Roazhon.

* * *

Setu m'emaon er fin en ur gambr, hag em gwele, zo bravoc'h hag ur bern traoù dudius a rankan lavarout amañ diouzhtu ha pa vefen skuizh-divi. Ur gambr naet, dispar, n'eus ket a dredan avat, gant aezhenn e vez sklêrijennet, ken sklaer hag an tredan, met un trouzig a zo evel pa vefe dour o virviñ war an tan. Diriaou daouzek diouzh ar beure ez omp aet kuit Toudic ha me eus Lannuon da 9 eur 27. Gwelet em eus Vonné³ en ur dremen dre Sant-Brieg, gwelet Per⁴ e Roazhon evit reiñ arc'hant profourien TNN⁵ dezhañ. Kemeret an tren war-zu Sant-Malo da deir eur, degouezet war-dro peder eur. Bet e bureviou ar *Southern Railways* evit kemer ar

bilhedoù. Kavet eno ur plac'h yaouank eus Montroulez hag he devoa graet e studioù ganin e Roazhon. Neuze ez omp aet betek burevioù ar valtouterien a-raok kemer ar "*Vedette*" evit mont betek ar "steamer"⁶ a weler brav-eston, 500 m alese er mor. Kaer-meurbet eo al lestr ha krediñ a c'heller emaoimp e Bro-Saoz dija. An holl dud a gomz saozneg koulz lavaret, un toullad Suised a zo ivez. Lavarout a ran e kav din emañ e Bro-Saoz abalamour m'eo lufir, sklaer ha naet pep tra. Biskoazh c'hoazh n'em eus gwelet ur "braoig" ken kaer hag ar vag-mañ. Mont a reomp da gerc'hat kadorioù-brec'h. Kavet ganeomp sal an trede klas evit tremen an noz. Kadorioù-brec'h stag daou-ha-daou, gwer o liv zo war ar pont hag un daolig dirak pep hini, eno e kouskimp. Mont a reomp d'ober un droiad war vourzh hag e-barzh ar "*smoking lounge*", kaeroc'h c'hoazh eget ar peurrest ez eus ur "Buffet" ma c'heller kaout bier, butun, h.a...

Tro-dro, a-hed ar mogerioù graet gant koad derv japan ez eus kadorioù-brec'h ruz en-dro da daolioù bihan ront. Eno hon eus evet bep a "bock". 30 lur ! Ker eo. Paeañ a c'heller en arc'hant gall. Da 7 eur hanter ez eomp d'ar sal-debriñ. Evit kant lur e c'hellomp kaout un asiedad fritez, ur pesk dispar, ur banne te, laezh ha sukr ha fourmaj. Goude koan setu-ni war vourzh, da 11 eur e oamp aet da gousket war hor c'hadorioù-brec'h. Ne zislonkomp ket ha pa vefe bet lakaet kibelloù bihan e-kichen pep kador-vrec'h. Kousket a ran war-dro div eur. Tomm-gor eo. Da 5 eur ez eomp war vourzh. Tostaat a reomp eus Bro-Saoz hag e weler gouleier dija. Savet eo al lusenn. Degouezh a reomp e Southampton. Bez ez eus ur bern listri en aber Dunovin.

6 eur mont d'ar *Custom house*. Gortoz div eur eno. Kavet ur C'hembread en darempred p'edomp o touariñ. Hon gortozet en deus e-pad div eur. Hegarat-meurbet eo. Gantañ ez omp aet d'ar bank evit an "*change*" hag e c'hellomp kaout ul lur saoz. Mont a reomp d'ar gar gant ur "*bus*" ha war-raok etrezek kreisteiz Bro-Saoz war-zu Kembre.

Anv va "landlady" eo Mrs Bidder. Va c'hervel a ra mister Houan. Bez' he deus ur verc'h, Barbara a ranker distagañ Beurbreu ! Bet on evit noz d'ar *Wales Youth Club* gant Urien. Bez e oa eno merc'hed ha paotred. Merc'hed koantmeurbet. Komzet am eus gant tad Urien ⁷(Uribannos) diwarbenn ar ger Lan e kembraeg Llan. Un lec'h sakr ma ez eo bet savet warnañ ur chapel pe ul leandi. Ster *llan* zo iliz, e lec'h Iliz pe bered.

©Catherine Conan 2004

Setu amañ ar pezh am eus debret da beder eur hiziv : fav sec'h gant hilienn tomatez, ur banne te -war-dro an te e ran va-unan - 4 jelkenn bara tanav + koñfitur, laezh, gwastell (4), debriñ a ran unan pe zaou.

Sul

Bet en oferenn da 9 eur nepell eus an ti. Debret mat-tre goude skrivañ lizhiri. Goude merenn selaouet ar radio er sal, bet o pourmen e kêr a-raok ar banne te. Goude ar banne te on bet o pourmen gant merc'h an ti hag ur vignonez dezhi. He mamm he doa goulennet diganin mont ganto. Bet omp betek Mumbles⁸ war ribl ar mor. Kanet *Hen wlad fy nhadau*. Ne ouient nemet ar c'hembraeg, bet desket ganto er skol. Studiet un tammig kembraeg. Warc'hoazh e rankan mont d'ar skol da 9 eur evit kejañ gant ar c'helenner galleg.

Lun

Gwelet ar gelennerien.

I have been introduced to Urien Williams who is a very good chap, student at the University. He knows much about Brittany and the Breton language. Has heard of RH.

I went to his home and was introduced to his father, teacher er skol-veur. Ne vez nemet kembraeg ganto er gêr. Chomet on da goaniañ ganto. Aet ul lizher digant Huw. Aet on d'ar "Chapel" gant ar vugale. Iskis eo : Rener ar skol a grog da ganañ, a lenn ar Bibl hag a gomz berr-haberr war ar pennad lennet hag e lavar neuze roll labour an deiz. "Kroget eo mat ar bloavezh p'hoc'h eus gounezet ar match Rugby".

Graet un dro e kêr. Ar stalioù, levrioù ha skritelloù brudañ e kembraeg. Setu ar pezh am eus lennet en ur stal kaer meurbet : *Traed sych - iechyd da - esgidau Olivers " Mynwch bar o Olivers os am draed sych"*⁹

Meurzh 17

Bet zo bet ur "servich" 'vel ma vez ur wech an amzer : d'ar meurzh, merc'her ha gwener. Ne ouien ket ha tapet on bet berr. Lâret zo bet din e oa en kembraeg hirie just. Ur wech ar sizhun e vez e yezh ar vro. Bet em eus levrioù saoznek ha kembraek. Lennet em eus a-hed an devezh *Under the Greenwood Tree* gant Hardy, komzet kembraeg. D'an noz e oa deuet Urien du-mañ da gas levrioù din. Studiet kembraeg-galleg. Aet omp hon-daou d'ar c'hlub gant Barbara, he deus kroget em brec'h ken dichek ha tra. Sonet he deus gant ar pinao ha kanet. Distro d'ar gêr he deus sonet un ton gant Chopin da c'hortoz koulz ar pred. Debret el *living-room* gant an itron Bidder ha Barbara. Homañ p'edon o tistreiñ d'ar gêr eus ar *meeting "sing-song"* he deus goulennet hag eñ e c'helle va gervel dre va anv bihan : Ronan. 18 vloaz eo Barbara.

Yaou 18

Skrivet ul lizher da Vonnéi goant.

Gwener

Koaniet e ti Urien Williams. Chomet da ganañ betek hanternoz tremenet.

Sadorn

Noz. Bet on o welet va c’hentañ film e saozneg gant Mrs Bidder hag he merc’h Barbara.

Sul

Bet en oferenn da 9 eur en iliz ar Venediktined. Goude, da 11 eur ez on aet d’an ofis e kembraeg gant Urien. Prezeg e kembraeg.

2 eur : Em c’hambr evit lenn un tammig kembraeg ha saozneg. Kaer eo an amzer, c’hoazh, heoliek hag ur bannac’h avel a c’hwiban en ur zont e-barzh va c’hambredre ar prenestr. A-raok ar pred a vez da un eur ez omp aet d’ober ur valeadenn en ur park boutin ar “Bryn Mill” Komzet hon eus kembraeg dreist-holl. Lennet. Bet o vale en unan eus liorzhoù dispar Abertawe anvet Singleton park. Kendalc’het da lenn *Under the Greenwood tree*¹⁰ gant Hardy.

Lun 26

Beure. Teir eur klas. Goude merenn aet betek an dokoù, consulat gall. Bet o welet an *Art gallery*. Graet un droiad en ul levr di kembraek. D’ar gêr war droad. Lennet saozneg. Selaouet Barbs a oa o seniñ piano er sal gant Joyce. Echuet Hardy.

Meurzh 27

18

Kroget gant levr Stevenson “*Travels with a Donkey*”¹¹ Resevet lizheroù er skol : Un digant R. Hemon¹², un digant an Itr. de Bellaing¹³ hag un digant Toudic. Respont da RH. Lennet kembraeg *Dirgelwch gallt y Ffrwd*¹⁴ em c’hambr.

Merc’her

Bet en ofis protestant er skol gembraeg evel pep merc’her. Ha goude ez on aet da Glanmor School da welout ar skoazellerez, an dimezell M. Cossic. C’hoar ur c’henskoliad din p’edon e Sant Jozef.

Notenn : Ne starder ket an dorn amañ evel ma raer e Breizh. Pa zegouezer gant unan bennak e hucher “Hello!” Urien a zo da zont d’am c’herc’hat evit mont d’ar sinema. da 6 eur.

"*Humoresque*"¹⁵ ur film gant sonerezh. Ar film ne oa ket dispar met ar sonerezh a oa kaer-tre.

Yaou

Gwelet Mauger¹⁶ e ti Urien Williams. Debret da 5 eur : fritez gant pesked, te, gwestell, bara'mann.

Sadorn/ week-end

Tamm labour ebet. Bet ul lizher digant Vounéi. Ar plac'h he deus respontet diouzhtu d'am lizher. Kemeret ur gibelladenn. Ez an da respont da lizher Toudic ha da hini Vounei.

Merc'her, kentañ

Gwelet Yann F¹⁶ da 5 eur.

Gwener

Bet e korolladeg ar "Freshers"¹⁷ er skol-veur. E-tal burevioù ar gelennerien ez eo skrivet e kembraeg hag e saozneg dindan *Athro Ffrangeg/ Professor of French. Gwisgfa / cloakroom.*

Distroet d'ar gêr gant karr-tan mignon Joyce. Gwall chouket ar c'harr, edo Barbara war va barlenn.

Lennet Charlotte Brontë

Sul

11e : Bet en ofereñn e-kichen. Lennet.

4 eur : Bet o kemer ur banne te er "Grand Hotel" gant ar C'honsul an Itr. Giste.

Lun

Skrivet e-pad an endervezh, er gêr, da Roparz Hemon, da Vona.

Meurzh

Bet ul lizher digant Huw hag an Ao. Le Clerc¹⁸ a gemenn din : « Kaer zo bet ober trouz e Breizh e Pariz, e Kembre, en Iwerzhon ez eo addigoret ar skolioù galleg-rik e Breizh-Izel, da beurgas da get ar pezh a van eus buhez ha spered saverien hon broadelezh».

Prenet levrioù kembraek *Y flodeugerdd Cymraeg*¹⁹ hag *Elfennau barddoniaeth* Parry.

Notenn : Dalc'het e vez ar vugale er straedoù war bouez ur rañjenn!

Yaou

Bet en un *Noson Lawen* er skol-veur. Ne vez komzet nemet kembraeg.

Gwener

Bet e ti Griffiths²⁰ evit tap ur banne te, goude-se bet er skol-veur evit ur brezegenn e galleg. Gwelet un *assistant* gall kaset da Abertawe. Goulennet ez eus bet digantañ gant ur c'helenner hag-eñ e oa Gall pe Breizhad.

Sadorn

Bet e Caerdydd. Ur gêr plijus-tre eo Caerdydd ha kalz bravoc'h e seblant bezañ eget n'eo Abertawe. Bet on gant Toudic o weladenniñ ar Mirdi a zo kaer, goude ez omp bet o kemer ur banne te en ur seurt ostaleri etrebroadel. Tapet ur c'harr evit distreiñ da 8 eur. Emaon o lenn *To the lighthouse* gant V. Woolf.

Bet er Brangwyn Hall evit bodadeg an Urdd²². Dañsoù ha prezegennoù e kembraeg, graet anaoudegezh gant Lili Thomas²³.

Sul

E-kichen *Pennard*, bet gant ar c'harr-tan betek an aod. Goude, paket ur banne te e ti perc'henn Huw. Plijus-tre. Tud pinvidik.

Lun

Bet ul lizher e kembraeg digant Per Bourdelles. Lizher digant an Ifig Goarin²⁴.

Sadorn

Bet ul lizher digant Vonig, plijus-tre, hag he foltred. Bet e Caerdydd d'ar Plaid²⁵ da welet an Ao. Roberts, sekretour ar *Breton Welsh committee*. Komzet pell amzer e kembraeg gantañ. Respontet da Yvette²⁶. Skrivet da Roparz Hemon.

Sadorn kentañ a viz Du

Skrivet da Ber. Selaou ar radio : Beethoven, Delibes, Brahms. Lennet Katherine Mansfield²⁷, kavet am boa ul levr ganti dec'h da noz. Plijout a ra kalz din, ur plac'h kizidik meurbet.

3 a viz Du

Mid term. Ehan-skol.

D'ar meurzh e oan bet gant Mari ha Suzanne betek Brecon da dremen un devezh plijus-meurbet daoust d'an amzer gleborek. Gweladenn an Iliz-Veur (XII^{vet} kantved)

²⁸ Ur gêr vihan, 10 000 a dud enni. Kaer eo ar vro, heñvel ouzh Breizh.

4 a viz Du

Kroget da skrivañ un danevell.

5 a viz Du

*Guy Fawks day*²⁹

9 a viz Du

Armistice day. Bet on o welet al lid war delwenn ar re varv. Kement den o vale a zoug ur vleunienn “*a poppy*”.

7 Cwydr Crescent e oa Ronan o Iojañ e Abertawe

(amañ ez echu an deiz-levr. N'eo ket aet pelloc'h siwazh...)

22

*LLwyn Onn 1947
Tregarth Mezheven 1948*

Notennoù :

- 1- Pierre Toudic**, genidik eus Bulien, en doa graet e studioù en Angers ha goude-se e oa bet kelenner saozneg e norzh Bro-C'hall, en Angoulême, e Koed-Kidan hag en Angers evit echuiñ. Marvet eo un 20 vloaz zo bennak. Breur e oa da Yves Toudic, beleg e Lannuon.

*Tregarth
Mezheven 48
Abertawe*

- 2- Per Bourdelles
(1907- 1989) :**

Kelenner Istor ha douaroniezh e oa e Sant Josef pa oa Ronan Huon skoliad eno. Kalz levezon en doa bet An Aot. Bourdelles warnañ a-fed deskiñ ha stourm evit ar yezh.

- 3- Mona** (skrivet Vounnié, Vonig) a oa ur vignonez tost dezhañ moarvat rak barzhonegoù a skrive ma veze kavet hec'h anv warne :

Deus Vona
E
hin tanav
n ar chevr mibin
Falaise 1946

poullou klouar
D'az treid tener
E kavin inizigoù flour
O lennoù tomm
Ha traezh tanav
'Vel voulouz d'hor c'halon.

Avel bliv ar mor bras
A fuilho da vlev du
A gribin war an traezh
Gant va bizied
pa vezimp distro
Deus 'ta kaezhig
Gwelet 'm eus du-hont
Kregen glas ha gwer

Ha war ar memes follenn :

Hun

Strebotet he deus an noz em soñjoù deiz

Aet int holl gant red an dour
Bleñchoù aour o luc'hiñ o diwezhañ sked

War ziribin va spered moredet
Bleñchoù aour o troienniñ, o troienniñ
Bleñchoù lufñ ouzh va mezevenniñ

4 - **Per** : Per Denez a oa e Roazhon d'ar c'houlz-se hag ober a rae war-dro ar gelaouenn *Tir-na-nÓg* keit ma oa Ronan e Kembre. Da Vro-Skos e oa aet Per Denez ar bloaz war-lerc'h.

5 - TNN e-giz e veze skrivet *Tir-Na-nÓg* gante.

6 - **Steamer**

24

7 - **Stephen John Williams** a oa ganet e 1896 (ha marvet eo e

1992). Anavezet eo evel gouzieg. Anvet e voe kelenner war ar c'hembraeg e Skol-Veur Abertawe e 1927, hag e-touez e embannadurioù emañ *Ffordd y Brawd Odrig* (1929),

Ystoria de Carolo

Magno (1930) ha neuze, asambles gant J Enoch Powell, un den hag a oa dedennet gant lezennoù kozh Kembre met a oa ivez ur politikour eus an tu dehoù e Bro-Saoz ha goude en hanternoz Iwerzhon, *Llyfr Blegywryd* (1942). Studiet e voe gant S.J.W. c'hoazh oberennoù meur a skrivagner kembraek. Yezhadurioù a bouez a voe savet gantañ ivez, d.l.e. *Elfennau Gramadeg Cymraeg* (1959) hag *A Welsh Grammar* (1980).

E vibien, **Urien Wiliam** (ganet e 1929) hag **Aled Rhys Wiliam** zo anavezet evit o oberennoù lennegel. Pemp romant a voe savet gant Urien William: *Dirgelwch y Rocedi* (1968), *Pluen yn fy Het a Stafell Ddwbl* (1970), *Perygl o'r Sêr* (1972), *Tu hwnt i'r Mynydd Du* (1975) ha *Chwilio Gem* (1980), kenkoulz ha meur a bezh-c'hoari.

8- Mumbles : ur gêriadenn gaer hag anavezet mat war vord ar mor. Di ez ae Dylan Thomas da gas ne'i gwech dre vare ivez.

9 -Treid sec'h. Yec'hed gant botoù Olivers. Gant ur rummad botoù Olivers e vo sec'h ho treid.

10 -Under the greenwood tree, ur romant bet skrivet gant Thomas Hardy e 1872. N'eo ket ken anavezet ha *Far from the Madding Crowd* embannet daou vloaz goude.

11 -Travels with a donkey. Rentañ-kont ur veaj bet graet gant Stevenson er Cévennes.

12 - RH : Roparz Hemon: Bet e oa Ronan Huon e Roazhon evit Prosez Roparz Hemon e 1945 ha goude-se e oa bet gant meur a hini all da gerc'hat anezhañ dirak dor toull-bac'h Roazhon. Ar

skeudenn -mañ a oa bet roet dezhañ rak d'ar mare-se n'en doa benveg ebet evit tennañ poltriji.

13 - Itron de Bellaing (1909-1998). War-lerc'h kamp ar BAS e Sarzhav e voe divizet gant Ronan Huon, Vefa ha Langleiz sevel Kamp Etrekeltiek ar vrezhonegerion.

14 -Dirgelwch Gallt y Ffrwd (1938) gant E. Morgan Humphreys (Celt; 1882-1955) . E.M.H. a oa unan eus ar c'hentañ skrivagnourien gembraek da welet e oa ezhomm eus danvez lenn hag a blijfe d'ar yaouankiz, dre ma c'hallfed neuze dedennañ anezho da lenn ar yezh, ha n'eo ket treiñ dalc'hmat da lenn levrioù saoznek.

15 - Humoresque (1946) film bet aozet gant Jean Negulesco hag ennañ e oa Joan Crawford ha John Garfield o c'hoari.

16 - Mauger : anv kuzh Yann Fouere (Y.F) oa en harlu e Kembre gant e diegezh. Ronan Huon en doa bet tro d'en em gaout gant Yann Fouere ha Louis er Meliner, tad Elen ar Meliner. Ne anaveze ket anezhi d'ar c'houlz-se evel-just. E-doug gouelioù Nedeleg 1947 en doa bet tro d'en em gaout gante e ti Gwynfor Evans. Degemeret e oa bet tad Elen ar Meliner ganto pa oa eñ en harlu ivez.

17-Freshers : freshmen : anv roet d'ar studierien a oa o kregiñ gant o bloavezh kentañ er Skol-Veur.

18 - An Ao. le Clerc : Marsel Klerg, person Bulien (1912-1984). Abred e oa kroget da skignañ ur c'hannadig parrez "Koulmig ar Gindi" a veze e galleg hag e brezhoneg. Un toullad brav a follennoù roneoskrivet a voe kavet e-touez dihelloù Ronan Huon. Meur a bennad e brezhoneg a oa bet islinennet abalamour d'ar brezhoneg c'hwek ha saourus a veze kavet er c'hannadig.

19 - Flodeugerdd Gymraeg (Gwasg Prifysgol Cymru) : un dibab barzhonegoù graet gant W. J. Gruffydd, hag anavezet-tre. Embannet e voe da gentañ e 1936, ha neuze adembannet e 1940, 1946, 1949, ha 1959. Er rakskrid e tispleg Gruffydd penaos ober un dibab barzhonegoù.

20 - Hemañ, emichañs, eo J. Gwyn Griffiths (g. 1911), barzh, gouzieg ha skridvarner. Al levrioù barzhoniezh bet embannet gantañ zo *Yr Efengyl Dywyll* (1944), *Ffroenau'r Ddraig* (1961), *Cerddi Cairo* (1969) ha *Cerddi Holl Eneidiau* (1981). Savet e voe gantañ skridoù politikel ivez, ha rener e oa war *Y Ddraig Goch*, kelaouenn *Plaid Cymru*, etre 1948 ha 1952. Mibien dezhañ eo ar skrivagnerien Robat Gruffudd ha Heini Gruffudd. Robat Gruffudd zo anavezet ivez evel rener ti-embann y *Lolfa*, Tal-y-bont, Ceredigion.

Deut e oa John Gwyn Griffiths da vezañ Kelenner a Enor (Athro Emeritws/Emeritus Professor) war ar Yezhoù Klasel hag an Egiptouriezh e Skol-Veur Abertawe. Gant Euros Bowen ha Pennar Davies e oa unan eus kenrenerien ar gelaouenn *Y Fflam*. Ar gelaouenn-se, ganti ar ger-stur '*Dynoldeb a Chymreictod*' (An Denelezh hag ar Gembreadelezh) a badas adalek 1946 betek 1952, ha klask a rae reiñ ur vouezh d'ar skrivagnerien yaouank.

21-To the lighthouse gant Virginia Woolf. Doare skrivañ V. Woolf a blije kalz da Ronan Huon.

22 -An Urdd zo un emsav evit ar re yaouank hag a voe diazezet gant Ifan ab Owen Edwards. En e gelaouenn *Cymru'r Plant* (Kembre ar Vugale) e miz Genver 1922 e voe pedet al lennerien gantañ da emezelañ en emsav nevez. Ar ger-stur a lavar e promet an izili da vezañ feal da Vro-Gembre, d'an nesañ ha da Jezuz-Krist. Chom a ra distag diouzh ar strolladoù politikel hag ivez diouzh an holl rangredennoù kristen a gaver e Bro-Gembre. Bep bloaz e vez skignet ur C'hemmenadur a Volontez Vat gant an Urdd dre ar bed a-bezh, troet e meur a yezh. Dalc'het e vez un eisteddfod (gouel sevenadurel) bras gantañ bep miz Mae ma kenstriv skolidi, e kembraeg, war meur a dachenn : kanaouennoù hengounel, kanaouennoù pop, sketchoù, dibunañ pennadoù, dañsal... Reiñ a ra d'ar re yaouank, koulz ar gembraegerien a-vihanik evel an nevezkembraegerien, ur vuhez sevenadurel hag a zo e kembraeg penn-da-benn. Kreizennoù vakañsoù bras a-walc'h zo gant an emsav ivez, e Llangrannog, war an aod e Ceredigion, hag e Glanllyn, war vord Llyn Tegid, nepell diouzh y Bala, Meirionnydd. Mont a ra ar skolidi hag al liseidi da dremen dibennoù-sizhun pe sizhunvezhioù er c'hampoù-se. En doare-se e teu kalz a

nevezkembraegerien yaouank da gaout fiziañs ha da gomz o yezh hag a oa evito, betek neuze, ur yezh bet klevet er skol hepken. Embannet e vez gantañ peder c'helc'hgelaouenn evit ar re yaouank. Anat e eo e vez skoazellet an emsav hiziv gant yalc'hadoù brokus. Burevioù nevez hag ur greizenn nevez a vo gant an *Urdd* e Kerdiz a-benn nebeut.

23-

Lili

Thomas, ur gembreadez a rae war-dro koumanantoù *Tir-Na-nÓg* e Kembre hag e Breizh-Veur.

24 - **Yves Goarin** : ur mignon dezhañ hag a laboure e lezvarn Lannuon hag a oa bet barner e Roazhon goude-se.

25 - **Plaid Cymru**, a oa neuze *Plaid Genedlaethol Cymru* (Strollad Broadel Kembre), a voe diazezet e 1925. A-raok e oa meur a strollad bihan a vroadelourien. Kenstrollet e voent gant Hugh Robert Jones ha meur a hini all, hag e-touez an izili gentañ a oa Griffith John Williams (anavezet evit e helennegezh), Saunders Lewis (brudet a-walc'h evel dramaour hag evel rener ar strollad

R o z a r y a o u a n k i z

Pa oa krennard e veze kaset Ronan, René d'ar poent-se c'hoazh, gant e dud da gaout un tamm aer vat da di Françoise Garrec ur vignonez d'e vamm e Goueled-Trev, parrez St Itrop. Eno en em gave gant krennarded a oad gantañ, François, Armand ha Reine... hag e chomjont tost d'e galon. Eno e kleve brezhoneg, anvet e veze Rénan gant e vignoned.. An tri bennad-mañ skrivet gant ar bluenn war ur follenn kaier-skol n'eus deziad ebet dezhi.

War e sac'had pell, en e gambr vras, hirlinket gant c'hwezh an ed louet a dreuze planchod ar c'halatras a-us, ne oa ket evit gousket. Selaou a rae gwasket e galon : klevout a rae c'hoazh, hanternoz tremenet, tourni an dornerezed a-hont en tu all d'an draonienn e Lezoañ'h. Hag a-wechoù kaset gant an avel a-du mouezhioù ar vernerien kolo tommet-mat dezhe a-benn an eur-se. Damglevet a rae mouezh skiltr ar merc'hed ivez, ha kavout a rae dezhañ klevet mouezh Fant, hag e huanadas.

* *
*

Kimriad

(An titl marteze, skrivet gant ar
c'hreion griz)

« Mont a ran 'raok warc'hoazh »
emezañ, moug e vouezh un
tammig, rak e galon a oa gwasket
gant ar soñj-se. « Kenavo neuze ».
Tostaat a reas ouzh Lina. « Lina
» a lavaras, sioulik ha dichek e
vriatas anezhi war e vruched hag
e pokas dezhi dindan he blev
founnus e-kichen he skouarn
e-lec'h m'eo tomm ha flour. N'em
zistagañ a reas neuze ha gwaskañ
o dorn da bep hini eus ar re all.
« Da vloaz marteze ! »

Hag e skoas etrezek an hent
bras, en noz, dindan al loar a
c'hoarzhe goap outañ.

* *
*

Mont a reas gant ar marc'h
Mignon da gerc'hat geot d'ar
prad, ar marc'h n'ae ket buan, klañv ma oa un troad dezhañ
ha ne baree ket. Plijout a rae kalz da dTeun ar c'houlz-se
eus an deiz. Un tamm mat a hent en doa d'ober, azezet war
kostez ar c'harr, an hent bras da dreuziñ hag amzer
prederiañ dezhañ e-kerz an tri-c'hard-eur hent a oa etre
Goueled-trev ha Plougonven. Ar stroñsoù ne stourment
tamm ebet outañ. A-wechoù a-raok mont kuit e tape en e
voest ul levrig un talbenn ruz dezhañ « Ar un Deulin » hag

en em lakae da lenn anezhañ pa ne oa ket tud war-wel.

Boazet e oa da gavout war e hent d'ar mare-se Jermana hag he saout e-kichen kloued Park ar Penndu, ur paotrig o vont d'ar prad gant e falz war e skoaz. E Kroazioù Mein war an hent bras e oa prennet stalafioù an tiez c'hoazh. Aze e tape an hentig, ar marc'h a yae hervez e youl ha war e bouez bepred.

* *
*

Abaoe ma oa aet ma eontr war e leve e oamp deut da chom war harzoù-kêr. Eno o doa savet o zi, nevez-flamm hag evel-just e veze kavet ur bern sioù ennañ. Hervez ma mamm ne oa ket a-walc'h a « blakardoù » hag atav e vije kollet un dra bennak, neuze evel ur rimadell e teue : « en ti-mañ... »

Da gentañ e kave re vras an ti ivez. A-benn ar fin ne oa ket a-walc'h a lec'h da lakaat an traoù ha neuze e randone : « an ti-mañ n'eo ket evel an tiez all... »

Daoust d'an ti bezañ re vihan pe re vras hervez he imor, e plije din, lec'hiet dispar e oa hag ur gweled kaer a oa war ar parkeier. En nevez-hañv, c'hwezh vat ar plantoù nevez diwanet a save tro-dro hag a zeue betek ma c'hambur.

Va mamm ne blijte morse dezhi al lec'h ma oa tonket dezhi bezañ. Edo o chom e Gwengamp hag e lavare : « Ma vefemp e Montroulez, da vihanañ e c'hellfemp kaout koad hag amann an ti-feurm. Ha mont a rejomp da chom da Vontrovez ha ne voe ket gwelloc'h ar stal evit se.

Gounit a rae bleunioù ha va zad n'en doa netra da welout en traoù-se met a-benn ar fin al liorzha a voe leun a strouezh hag a louzoù fall hag e voe ret dezhi asantiñ he doa ezhomm anezhañ evit palaat da vihanañ. A-wechoù e tegouezhe dezhañ diblantañ pe mac'ha ur blantenn bennak,

ur jenoflenn-roue ha neuze cholori ha penn-du betek ma teufe un dra bennak all da strafuilhañ he spered.

* *

*

Emichañs un eñvor eus ar prantad ma oa bet oc'h ober skol e Plistin. Skolaer e oa bet e Skol Sant Josef Plistin e dibenn ar brezel.

Ne ouie na lenn, na skrivañ. Fañchig a raed anezhañ, nav vloaz e oa. Divjod ruz, daoulagad ken glas hag ar mor a zeue da lipat hogos treuzoù dor e di. Tremen a rae e zervezh oc'h ober trenioù gant koal war e vein sklent. Ur wech an amzer e teue d'am c'haout en ur lavarout « ma skrivenn zo koue'tet er chopin liv ».

Ha pa wele an heol o tiskenn war bevonn an oabl o ruziañ e kroge da gempenn e draoù en e sac'h, e « skrivenn », e vein sklent, e levr, ur maen gwenn d'ober tan, ur bluenn gozh torret, un nozelenn ruz. Tremen a rae al lerenn dreist d'e benn hag e c'hortoze e zivrec'h e kroaz.

Echu ar skol e yae betek ar gegin da glask e damm bara rak kalz hent en doa d'ober a-raok erruout er gêr.

* *

*

Bugaleaj

Ur c'hevrin bras evidon a oa an tok-kleuzeur iskis-se gwenn war zu a oa bet preder ha souezh va bugaleaj gant e bolomoù troc'het e-barzh tammoù feltr gant va mamm ha gwriet war al lien gwenn war framm bolzennek ar c'halatas

bras, e-lec'h ma steue, pa redemp war e lerc'h, ar c'hazh louet hirvlevek.

Ar sal prenet bepred, m'am boa gwelet enni traoù iskis ha krevrinus, ur wech ma oa chomet dibrenn an nor.

* *
*

Gouhere

Bet on e St Itrop evit eizhved va mignon Armand Garrec, marvet gant an dorzhellegezh. Goude lein e oan bet e Goueled-trev. Bet omp o verniañ foenn. Roet zo bet din ur bragoù gwenn, ur roched amerikan glas hag ur porpant « bleu de chauffe » ha yao d'ar prad gant ur rastell war va skoaz. Ar c'hraoù oa anv ar prad-se. En ur ziskenn dre ar wenojenn radennek e soñjen ennout Armand, er wenojenn-se emaomp deut traoñ ken alies gwech ganti ha bremañ eo echu. Nag a draoù hon eus graet a-gevret. Poan am eus avat oc'h empenniñ ne zeui ken da zornañ ganimp en hañv da-zont. Dont a ra da soñj din eus an nozvezh klouar-se warlene ma oamp bet oc'h ambroug div blac'h yaouank betek Krav Borast.

* *
*

*Je continuai mon voyage tout seul
cherchant le mot (?) de ces énigmes qui
se présentaient à moi.*

Hag e kendalc'hen ma-unan-penn gant ma beaj, ha me o klask un diskoulm d'an holl gevrinoù a zeue war-wel din.

Dudi ar Yezh komzet

Plijout a rae kalz din mont da dremen ma ehan-skol e Goueled-trev e ti ur vignonez d'am mamm a oan boaz da c'hervel va zintin abaoe ma bugaleaj. Ur wir dudi e oa he c'hlevout o komz brezhoneg hag a-wechoù e teue ganti troioù-lavar a lakae an holl da c'hoarzhin pe neuze e tislepe dirazomp ur dra soutil ha barzhonius.

N'am eus ket klevet div wech an hevelep tro-lavar diganti avat. N'ouzon tamm ebet 'ta da be stivell ez ae da gerc'hat anezho. Pa zifenne ouzhin evañ un dra bennak kreñv diouzh ar beure pe da evañ re e lâre : « n'eo ket mat evañ gant e galon e noazh ! » Evel-se e-kreiz komzoù sirivus ar gwazed e tousae an aergelc'h, e lakae en emziviz ur barzhoniezh eeun.

E soñj war ar varzhoniezh

Islinennet e oa bet gantañ ar frazennnoù en druz.

Ar varzhoniezh a zo d'am soñj en he gwellañ er c'heñveriadennoù, er skeudennoù, gwelout an traoù en un doare disheñvel diouzh o doare boutin. Kemer a rin ul lavar pobl, bez eus kalz a varzhoniezh a-wechoù el lavarennoù-pobl. Lavaromp ur frazenn eeun evel homañ ; **an askol a oa e bleuñv**, n'eus dason ebet dezhi evidomp, un dra plaen ha disked eo nemetken, met kemeromp al lavarenn-pobl : **an askol a oa lakaet o c'hoef ganto** ha setu ma n'em laka hor spered da labourat, ur skeudenn a zo, barzhoniezh eo. Ret eo, a-gevret gant ar skeudenn, e vefe **heson ar werzenn**. A-wechoù eo hesoniezh glan nemetken. Ar varzhoniezh a zo frouezh ul labour eus ar spered war an traoù boutin, ar gwirvoud.

War ar follenn-mañ ez eus meur a bennad skrivet e galleg lod sinet R.H : en o zouez an doare ma plije da Ronan Huon skrivañ. E-giz-se en deus bet graet a-hed e vuhez war follennoù-nij kement m'en dije poan a-wechoù e-unan da lakaat an arigrap war hini pe hini eus e gontadennoù.

Il faut que j'écrive sur des morceaux de papiers. Ma plus belle inspiration me vient dans les coins de la feuille ou dans la marge quand tout est rempli. (R.H ???)

Comme Gide, je n'aime pas le papier quadrillé c'est peut-être pour ça que j'ai abandonné mon journal (sur un carnet), je l'écris maintenant sur des feuilles volantes.

Poesie, c'est délivrance (skrivet war an hevelep follenn) [Goethe].

Ronan, Yvette hag o mamm e Traezh-Traou e Perros

Deiz ar marc'had e Lannuon

Tro ar bloavezhioù 50-60 en doa bet soñj goude ma oa bet lennet gantañ " Jeux de patience " gant Louis Guilloux, sevel ur romant, kronikenn ur gêr vihan (Lannuon) ma kaved enni buhez an dud voutin. Bep tro ma'z ae betek ti e dud e Roud ar Roc'h e c'houlenne petra oa nevez gant hemañ-henn.

Trepasioù hir ha teñval a oa er c'hazarn. Eno e c'hoarient koach-koukoug. Soñj en doa eus plac'h-se a zeue da damolodiñ outañ. Koshoc'h egetañ e oa ha santout a rae he divronn dous ha tomm ouzh e fas. War-lerc'h ar brezel e oa dimezet gant ur soudard amerikan.

E-pad an hañv, diouzh an noz, pa vezent o c'hoari diwezhat er porzh e nije a-us d'o fennoù an eskell-groc'hen ha klevet e veze c'hwitelladennoù skiltr gwennili Sant-Varzhin.

Ijinañ a rae kriadennoù skiltr an eskell-groc'hen daoust ma ne c'helle ket an den o c'hlevout, fasiañ a rae gant re ar gwennili. Ur wech en doa kavet tri en o ranndi, deut e oant dre ar prenestr digor. Gant ur bajennad eus ar *Ouest-Eclair*, kelaouenn ar mare, en doa paket anezhe hag o dieubet unan hag unan hag o leuskel da vont dre ar prenestr.

Ru ar Gapusined, e mare va yaouankiz. Ar grennamzer ! Kemmet eo bet an anv abaoe avat ; roet zo bet dezhi anv ur madoberour en devoa roet e di da gêr Lannuon dre destamant.

Tiez ar 17^{vet} kantved gant koadaj ha mein glas, rue du Port (E. Le Talandier).

E berr amzer e oa kresket ar marc'had sizhuniek ha savet betek lein ru ar Gabusined pe dost. Ar c'hirri-tan a oa bet difennet outo mont er ru-se. Soñj en devoa bezañ gwelet pa oa yaouank karradoù bezhin o tiverrañ, sachet gant daou varc'h a boanie start hag a riskle war ar pavez uzet. Spontet e oa bet gante. Hiziv-an-deiz ez eo tarduet ar ru ha marc'hadourien a zispak o zraoù war treustelloù a bep tu, boued dreist-holl.

Pa oant o tiskenn straed ar Gabusined un tammig izeloc'h eget al Leandi e weljont, a-greiz-pep-kreiz, ur c'hi bastard rous e groc'hen o tifoupañ gant ur mell saosison a-dreuz e veg. Ar marc'hadour a zifoupas d'e dro, met re ziwezhat. Dav e voe dezhañ distreiñ da ziwall e beadra en ur deurel leoù-touet « kozh tamm ki brein ! ».

Edo e wreg bepred el lostennad klianted. Mont a reas betek korn ar blasenn da brenañ un direnn-dan. En ur vont er-barzh ar stal e welas ur plac'h yaouank o tont er-maez ;

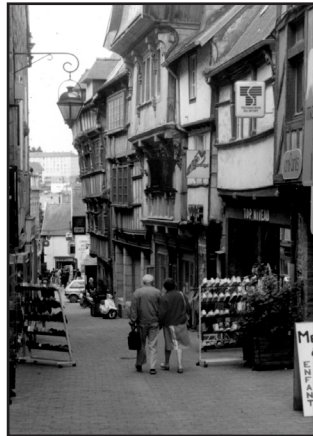

Lakaet he doa ur boned ruz war he fennad blev du hag e oa o tigeriñ ur pakad Marlboro gwenn ha ruz ; kemer a reas ur sigaretenn a silas etre he muzelloù ruz nevez livet.

Pignat a reas gant straed an Dogerien betek stal-levrioù *Gwalarn*. Un ehan. Sellet a reas ouzh al levrioù pa zeuas paotr ar s t a l er-maez

d'e saludiñ.

Derc'hel a rejont gant o hent etre ar stalioù, tremen e-tal ti Mili Butun a oa un davarn evel ma oa gwechall. E-kichen e lufre kael houarn bras, un ti bourc'hiz cheuc'h a oa e penn pellañ ur porzhig naet goloet a c'hrouan roz. Chom a reas a-sav war ar riblenn da c'hortoz.

War bazenn treuzoù un ti kozh gant kolonnennoù kizellet e oa azezet ur plac'h yaouank tri pe bevar bloaz warn-ugent war-dro. Gwisket gant dilhad teñval a-walc'h. Neuz ur studierez a oa warni ha marteze a-walc'h e oa ur studierez, koant a-walc'h. Lenn ar reas ar skritell gartoñs a oa war he daoulin... goude termal ur reuziadig e lezas da gouezhañ en he boned ruz daou euro a oa e foñs e godell.

Sellet a rae dirazi. Ne rannas grik, marteze he doa lâret trugarez... ne ouie ket, n'en doa ket klevet.

Goude ar BA-se en doa dalc'het da vont gant e hent.

Strishaet e oa pep tra. A-zehoù, moger an toull-bac'h ne oa ket anezhi ken, nag an alez boullou nag ar jardin ma 'z aent gwechall da gutuilh spezad goude bezañ tremenet gant ur skeul dreist ar voger.

A-gleiz, e lec'h ar renkennad kavioù a-wechall e kreske bremañ gwez ha bodoù e-kreiz ul letonenn.

Ne oant ket kavioù e gwirionez met lochennoù (unan evit pep archer. Enno e veze dastumet koad gwechall, barikennadoù sistr ha traoù ha bep seurt...

Plac'h youank ar porched ne oa ket o kestral ken.

Mont etrezek ar prizon pe ar pezh a oa bet ur prizon hag a zo bremañ un HLM ! Dilammet eo bet ar barrennoù houarn.

Edo ur verc'hig gant blev hir rodellek o pourmen en ur stlejañ ur marc'h houarn bihan en he c'hichen.

— Perak n'ez ket warnañ? emezañ.

— Me 'c'hellfe koue'o!

Hag-hi derc'hel da vont.

A-zehoù : war-dreñv, ur porzh bihan dirakañ, ti Popol pe ti Fleury e-tal ti Mili Butun. Spontet vezemp gant ti-Fleury pa oamp bihan dre ma oa bet un drouglazh ennañ. Ur vaouez a oa bet drouglazhet gant e amourouz. A-dal, emañ stal ar baraer met bleunioù a werzher enni bremañ : Popol en doa foeltret e beadra, ha kaset stal e dad da netra.

Ar voger a zispartie hor porzh diouzh al Leandi a zo ken kozh bepred hag etre ar vein e tiwan krampouezh-mouzig c'hoazh.

Treñ a rejont war-zu straed Landreger. War an tu dehoù e oa bet toullet ur porched er renkennad tiez. Souezhus e oa gwelet eno ur siminal mein, gant e oaled hag an dumenn. Ur wech tremenet dindan an ti kleuzet-se e oa ur wenojenn ledan gant ur c'hlazenn a bep tu. Harp ouzh ar voger, un den o vutuniñ. Al lec'h-se kement a m'en doa soñj, a oa bet ur jardin dispartiet eus an toullbac'h gant ur voger uhel ma zaent dreist dezhi da c'hoari boullou en un alez e porzh ar prizon dilezet. E korn ar c'hlazenn nepell eus an den e oa daou lapin rouz o tebriñ geot, o peuriñ evel saout.

— Emaoc'h o tiwall ho konikled, emezañ.

— Ya, eme an den, met n'eont ket pelloc'h eget ar c'horn-mañ.

E jardin ar prizon e oa bet savet ur batimant un talbenn gwer dezhañ, a-dal da kloastr ar gouent. Ar porzh eno a oa bet hini ur skolaj gwechall. Adc'hraet oa bet an doenn uhel ha juntret a-nevez mein ar savadur daou estaj. E foñs ar jardin-se, e-lec'h ma kroge ar c'hlazenn moarvat, e oa un nor kleuzet er voger. Evidomp-ni, bugale, e oa kevrinus an nor-se. Da belec'h e kase ? Ne gredemp ket klask he digeriñ zoken.

Diouzh an tu all e veze gwelet ar prizon kozh deut da vezañ ranndioù hag ar chapel aet da sal diskouezadegoù.

Da geñver deiz ar marc'had ne veze karr-tan ebet. Diskenn gant ru ar Gapusined. N'eus forzh penaos n'eus nemet an dud war droad a gement a c'hellfe mont etre an div renkennad stalioù boued a ya betek ar blasenn.

Modernelezh mennozhioù
ha skritur Ronan Huon

Ronan Huon a voe, goude 1945, unan eus an adsaverien¹ : “Ret eo bet dastum nerzhioù un Emsav bruzhunet, kalonekaat meur a hini, dizoleiñ re all, lakaat tud da adkregiñ gant o oberenn en ur ziskouez dezho en un doare fetis, ne vije ket aner na boan gollet. Ar gefridi-se eo marteze an hini a lak ar muiañ a stad ennomp hag ivez bezañ broudet re yaouank da skrivañ en o yezh.” (*Deiz-ha-bloaz*, LLMM.² 48 (1955) p. 3)³ . Ret e oa adsevel pep tra hag evel stourmer merket don gant obererezh *Gwalarn* e ouestlo e nerzh da sevel ha da zerc’hel ar gelaouenn *Al Liamm* (1946)⁴ . Ur roll bedagogel he devoa bet evitañ ar gelaouenn krouet e 1925, ur roll dihuniñ : “Evidomp hag hon

1- Gw. Yann-Ber Piriou, Défense de cracher par terre et de parler breton, P. J. Oswald, 1971, p. 25.

2- LLMM. = *Al Liamm*.

3- Er memes pennad e ra ivez anv eus krouidigezh ar gelaouenn *hor Yezh* bet savet er bloaz a-raok (1954) : “*Hor Yezh* a zo bet savet evit lemel eus *Al Liamm* ar pennadoù diwar-benn ar yezh ha n'hellent dedennañ nemet tud a vicher”.

4- Asambles gant tud all evel Pol ar Gourriereg en devoa savet ar gelaouenn *Tir-na-nOg* (1945) a vo kendeuzet gant *Al Liamm* e 1948. Ar gelaouenn Kened, krouet gant Per Denez, a oa bet kendeuzet gant *Al Liamm* daou vloaz a-raok.

eus graet anaoudegezh ganti [*Gwalarn*] nebeut a-raok ar brezel ez eo bet ar gelaouenn-se un diskuliadur wirion. Ganti hon eus desket ur bern traoù n'hor boa ket desket er skol. Digoret he deus deomp bed al lennegezhioù estren war un dro gant hini lennegezh hor bro.” (*Gwalarn*, LLMM. 170 (1975) p. 163), “Un azginivelezh eo bet rak al lennegezh vrezhonek he deus kemmet ster ha doare adalek neuze, ur wir vleuñvadeg oberennoù a zo bet roet lusk dezhi gant ur spered broadel start ouzh o diazezañ.” (Levezon ha spered *Gwalarn*, LLMM. 20 (1950) p. 3). Ar pezh a oa ur wirionez “anat” abaoe un toullad bloavezhioù : “N’eo ket abalamour ma’z eo bihan hor yezh ez eo dav deomp ober fae war al lennegezhioù bras a zo en hor c’hichen. Hon deskadurezh a zo d’ober evel lennerien kerkoulz hag evel skrivagnerien.” (*Araokadenn al lennegezh*, LLMM. 29 (1951), p. 4).

War patrom *Gwalarn* e vo savet *Al Liamm* eta met hep he c’hopiañ : “*Al Liamm* n’eo na falloc’h na gwelloc’h marteze eget *Gwalarn*. Disheñvel eo.” (*Goulennadeg*, LLMM. 79 (1960), p. 67). Re emskiantek e oa Ronan Huon e oa kemmet ar gevredigezh, an endro hag e oa pell ar gwenneien da vezañ puilh. *Gwalarn* a oa echu ha ret e oa sevel un dra all, kousto pe gousto. Sede e c’helle reiñ e soñj warni, kement ha tresañ ar pezh a dlee *Al Liamm* bezañ : “E gwirionez *Gwalarn* a oa un dra nevez evel ma ne oa bet morse e Breizh. Un douar fraost a oa ha Roparz Hemon, gant *Gwalarn* en deus digoret un erv. [...] Un oberenn entanus e oa sur, hini *Gwalarn*, heñvel ouzh hini an alouberien war un douar nevez. *Gwalarn* he deus digoret un erv ha ni a gendalc’h gantañ. Krediñ a reomp ez eo *Al Liamm* muioc’h liesseurt eget ne oa *Gwalarn*.” (*Goulennadeg*, *ibidem*).

Evit al lennegezh e oa evitañ un dra liammet gant ar vuhez, diouzh kizidigezh ar skrivagnerien, lec’h ma c’heller taolenniñ ene mab-den, – evel ma welimp pelloc’h a-hend-all – : “Al lennegezh a zo lies evel ar vuhez a liv ha gallout a ra bezañ kreñv dre ar bersonelezh a ziskouez ur skrivagner en e

arz a-bezh o taolenniñ an den hag e ene hervez e gizidigezh-eñ”. (*Goulennadeg, ibidem, p. 69*).

A-bouez e oa, hag ec’h eo c’hoazh, anat, an embann evit ma vefe diorroet hon lennegezh. Ul lennegezh savetaet, marteze met pouezusoc’h c’hoazh saveteiñ ar yezh : “Hol lennegezh a zo saveteet. Met n’eo ket al lennegezh hepken hon eus da saveteiñ : da betra, end-eeun, e servijo al lennegezh ma n’eus den evit he lenn ?” (*Lennegezh ha yezh, LLMM. 19 (1950) p. 3*)⁵. En e vuhez personel e lakao e pleustr kement-se : e vugale hag e vugale vihan zo holl brezhonegerien anezhe : “Ouzhpenn-se, ar yezh ne dle ket chom un dra a lennegezh e-touez an dud a ra war he zro, ret eo dezhi bezañ ur benveg pemdeziek da vezañ implijet en tiegezh.” (*Levezon ha spered Gwalarn, ibidem, p. 4*). Ha ne stourme ket evit ur bihanniver. Evitañ e oa ret teurel pled ouzh ar yezh graet ganti ha chom stag ouzh ar gevredigezh, ar gwirvoud : “Evit-se eo ret dedennañ ar muiañ a Vretoned ma c’hellomp dre reiñ dezho skridoù a c’hellont lenn ha kompren” (*Yezh ha Lennegezh, ibidem*). Hag er strategiezh-se e tamalle dibaboù tud zo : “Aze emañ pal al levrioù e brezhoneg eeun a embannomp ha setu perak e soñjomp emañ ar gaou gant skrivagnerien yaouank ‘zo hag o deus savet ur seurt yezh dezho o unan, ma’z eo ret evit o lenn kemer ouzhpenn geriadur Roparz Hemon, ur geriadur gwenedek klok, unan henvrezhoneg, unan brezhoneg-krenn hag unan kembraeg ! Petra rafec’h, n’eo ket brezhoneg ken, keltieg ne lavaran ket! Ne fell ket din goapaat amañ gant spered kintus ha berrwel paotred ar brezhoneg du-mañ.” Ha se a chomo unan eus e

---

5- Savet en devoa e vugale e brezhoneg, evel stourmerien all, d’ur c’houlz ma oa diaes-tre. Ur c’houlz ma rene re alies ar gasoni ouzh ar stourmerien. M’eo deuet ar sevel bugale e brezhoneg da vezañ naturel hiziv an deiz ec’h eo ret d’ar rummadoù yaouankañ goût eo a-drugarez da dud evel Ronan Huon, Per Denez ha reoù all c’hoazh.

vennozhioù kreñvañ betek ar fin⁶. Anat ne felle ket dezhañ ober eus *Al Liamm* kelaouenn ar vegenn, ur vegenn : “En ur gemer evel diazez yezh ar bobl eo hon eus ar muiañ a chañs da dostaat ouzh gwir spered ha gwir anien ar yezh. Evit mad ar yezh eta, skrivomp e brezhoneg a-vremañ, hag an hini a skrivo un oberenn a dalvoudegezh daoust dezhi bezañ skrivet en ur yezh komprenet gant an holl a vo hor skrivagner brasañ” (*Yezh ha lennegezh, ibidem, p. 4*). Ne glasko ket bezañ ar skrivagner brasañ-se emichañs, met un dra zo sur, lakaat a raio da dalvezout ar mennozh-se evit e oberenn a-bezh⁷.

Sede e oa treset pal *Al Liamm* : “Ar pal n’eo ket e plijfe an niverenn a-bezh da bep lenner peogwir ez eo dic’hallus met e kavfe pep lenner ar muiañ posubl a draoù a c’hellfe tennañ e vad diouto.” (*Deiz-ha-bloaz, ibidem, p. 4*)⁸.

Met ne oa ket a-walc’h embann kement-mañ evit soñjal e vefe didrubuilh dazont ar gelaouenn. E kreiz ar bloavezhioù ‘50 e oa deuet tagadennoù eus metoù brezhonegerien zo ha se d’ur c’houlz ma oa start-tre kaout gwenneien evit an embann. Seurt tagadennoù n’int ket hep degas da soñj ar reoù zo bet abaoe un toullad bloavezhioù hiziv c’hoazh⁹. Er c’heñver-se en devoa resisaet c’hoazh petra ‘oa roll *Al Liamm* : “Un dra splann avat e fell d’*Al Liamm* bezañ ur gelaouenn brogar ha servij hor bro hag hor yezh en un doare dieub ha dic’hop”

6- Na pet gwezh em eus klevet anezhañ o tistagañ ar memes soñjoù-se.

7- Da geñveriañ gant raskrid niverenn gentañ Brud (1957), "E berr gomzou", pp. 5-6 : "Evid mad ar brezoneg eo bet savet Brud, ha netra ken, gand ar spi, diboell marteze, e tarzo eun devez bennag mouez eur skrivagner gwirion penn-kil-ha-troad, eur barz awenet, eun alarh e-touez ragacherez an houldi, piou oar ?". Keñveriañ ivez gant ar pezh a gaver e digoradur niverenn gentañ Planedenn (1979-1986) ma tisleger eo bet savet gant tud eus Ar Falz ha "bountet war raog gant un neptuegezh digor d'ar seizh awel."

8- 456 koumananter a oa d'ar gelaouenn da neuze. Gant se e c'heller muzuliañ ivez al labour a oa kaset da benn hag ar galon a ranke bezañ hini ar stourmerien evit ar yezh.

9- Ar pezh a oa bet rakwelet gant Ronan Huon : "Zoken ar re a zo a-enep Roparz Hemon a zo bet levezonet gantañ ha gant e gelaouenn [Gwalarn], hep gouzout dezho peurvuiañ." (Gwalarn, *ibidem*).

(*Menez Al Liamm*, LLMM. 67 (1958), p. 83). Peadra en devoa da vezañ c’hwerv pa skrive c’hoazh : “...trawalc’h eo eta klask adsevel ar vro ha soursial ouzh kudennoù hor buhez evit bezañ enebourien tud “zo” (*Menez Al Liamm, ibidem, p. 84*). Met ar respont a oa deuet raktal : “Derc’hel a reomp da soñjal hon eus da stourm evit gwellaat, n’eo ket hepken stad hor yezh met ivez buhez speredel ha danvezel hor pobl” (*Menez Al Liamm, ibidem*), rak, emezañ : “Ur golc’hed c’hwec e c’hell bezañ an digasted e-keñver ar c’hudennoù arboellerezh pe renerezh-bro, n’eo tamm ebet an hini e tle un Den dibab” (*Menez Al Liamm, ibidem*). Ar stourm, bepred ar stourm, met bepred an hevelep feiz en amzer-da-zont : “*Al Liamm* a zalc’h avat da stourm, evel ma rae *Gwalarn*, evit sevel ul lennegezh a-vremañ, o klotañ gant ezhommoù ha buhez an dud a-vremañ, en ur ober e vad eus pep araokadenn lennegezhioù all ar bed hag o kevezañ ganto kement ha m’emañ en hor galloud.” (*Goulennadeg, ibidem, pp. 69-70*).

Penn-da-benn en devo Ronan Huon c’hoariet e roll embanner. Ne oa ket hepken embann ar pezh a veze kaset dezhañ, met broudañ tud, tud yaouank peurliesañ, da skrivañ. O heñchet en devoa rak fellout a rae dezhañ bezañ stag ouzh ar pezh a oa mennozh *Al Liamm*, just a-walc’h : “Ret e vez ha ret e vo d’al lennerion kaout pasianted a-wechoù evit lenn pennadoù ar skrivagnerion yaouank a zo o teskiñ o micher pe a zispleg menozioù n’eur ket boaz outo hag en ur stumm divoutin. Dever *Al Liamm* eo o c’halonekaat ha reiñ bod dezho” (*Deiz-ha-bloaz, ibidem, p. 4*).

En tu-hont d’e gefridi embanner en e roll glok en deus bet Ronan Huon kemeret e bluenn da sevel un oberenn na vo ket kavet puilh gant lod, gwir eo, met a verko hon amzer. Anzavet en devoa bezañ hêr da *Walarn*, ar pezh en devoa e vroudut ivez da sevel e oberenn skrivagner. Evel embanner eo bet un adsaver, evel skrivagner eo bet un tremener hag un nevezer. Un tremener rak gantañ eo bet kendalc’het gant obererezh

Gwalarn, asambles gant reoù all evel Per Denez pe Youenn Olier.

Met an nevez er hini eo a sach hon evezh amañ. Pan deuo er-maez e dorkad danevelloù kentañ, An irin glas, e 1966¹⁰ e vo degaset un avel nevez d'al lennegezh vrezhoneg. Koulz e-keñver stil hag e-keñver temoù¹¹.

Kemer a raimp skouer war unan eus an danevelloù-se bet embannet er gelaouenn un nebeud bloavezhioù a-raok : *Un devezh glav*. Embannet e oa bet evit ar wezh kentañ en niverenn 18, e 1950. Enni e lak e pleustr teknik *stream of consciousness* (“red an emskiant”) ar Saozon¹². Gant an teknik-se e vez klasket gant ar skrivagner lakaat e haroz (pe c’hoazh an dudenn) da soñjal diouzh red an darvoudoù, hervez e vemor, e santadurioù, e soñjoù pe c’hoazh e vennozhioù. Un teknik bet implijet c’hoazh gant Joyce (*Ulysses*, 1922), Proust (*A la recherche du temps perdu*, 1913-1927) pe Virginia Woolf (*To the Lighthouse*, 1927).

En danevell-se en deus ar glav ur roll a lak an haroz da vont gant red e emskiant (“Ne zisplije ket dezhañ kerzhout dindan ar glav”, “C’hwezh tomm ar moged hag ar bier e c’hronnas pa dremenas dirak an nor damzigor hag e santas ur blijadur o vezañ er-maez, dindan ar glav”)¹³. An haroz-se zo unan war an disparti diouzh Abertawe (“Swansea” diouzh ar stumm saozneg implijet er skrid) ha kinniget eo evel ur baleer

---

10- Adembannet e 1971.

11- Da lâras Anke Simon : "Tizhet e voe he oad gour gant an danevell vrezhonek e 1966, pa voe embannet dastumad kentañ Ronan Huon An irin glas : e stil klasel an danevell vodern etrevroadel eo bet savet al lodenn vrasañ eus an dastumad-se" (an emsav lennegel brezhonek hag an danevelloù berr, p. 123).

12- Gw. Anke Simon, an emsav lennegel brezhonek hag an danevelloù berr, pp. 104-107.

digenvéz, tem hag a gaver alies e danevelloù R. Huon (“Ha setu ma oa laouen ha trist war un dro hiziv”). Ar glav zo un digarez da c’hoari gant livioù an traoù ha da bersonelaat anezhe (“dremm melen Lloyd’s Bank”) ha da dostaat anezhe ouzh an dud o-unan (“Glas-gwer e oa dremmoù an holl dud gant ar goulou neon, heñvel ouzh hini Mumbles Road pa’z eer er-maez eus Singleton Park, muzelloù ar merc’hed a oa limestra, euzhus, heñvel e oant holl ouzh tasmantoù”)... ha d’o lakaat d’o zro da vezañ heñvel ouzh traoù. Unan war an disparti, dindan ar glav o reiñ dimp da c’hoût petra eo e santadurioù (da lâret eo un taolennadur ene) diouzh ar pezh a wel, a glev, betek e eñvorennoù karantez (“Pleg an erin m’en devoa poket d’ar c’hallez vihan asantus gourvezet war an traezh a oa skubet dioutañ holl eñvorioù an abardaez tomm-se hag hini o orged”) ma n’eo ket eñvorennoù eretek.

M’en devoe Ronan Huon graet ingal a-walc’h gant *stream of consciousness* n’en devoa ket graet gant an hevelep temoù evit kelo-se. Istorioù daremprederezh etre tud, alies koubladoù, en deus taolennet dimp : “N’am c’harit ket, emezi a-greiz-holl, perak ne fell ket deoc’h va c’harout ? Perak n’am c’harit ket ?” (*En tren*, p. 20), “unan bennak o tont d’e gerc’hat pe d’e welout, pe da c’houlenn ur c’huzul bennak digantañ ?” (*Ar bann-heol*, p. 34), “P’he doa komzet eus prenañ ur yenez an deiz all n’en doa rannet grik.” (*Ar gwez avaloù*, p. 68), “O soñjal en he disparti e venne e galon frailhañ en e greiz.” (*Ar gwennili-mor*, p. 78), ha skouerioù all c’hoazh.

E-keñver temoù ivez eo bet Ronan Huon ur skrivagner da ober al liamm etre ur stil modern hag unan all pledet kalzik gantañ el lennegezh vrezhoneg : hini ar follentez. Gant An div c’hoar en deus roet dimp un danevell skouer ma oar

---

13- Met a-wezhioù ne gav ket an haroz peadra da vont gant red e emskiant : "En degouezhioù-se, ar gudenn a oa kavout un dra bennak da vagañ e huñvre, da leuniañ e amzer vak." (Dibenn an deiz, p. 48).

taolenniñ ar follentez evel ma oa bet graet en e raok gant Tangi Malmanche, Roparz Hemon, Meavenn, ha goude gant Goulc’han Kervella. E-keñver doare da gas an istor war-raok ez eus un darempred bennak etre *An div c’hoar* ha *Charretour Doue* (Lara gant Goulc’han Kervella) pe c’hoazh Gant kranked bihan em fenn (*Ar chalboter hunvreoù* gant Tudual Huon).

Gant meur a dem all en deus bet pledet hag a c’hallfe bezañ danvezioù studi all : ar yaouankiz, ar gozhni, ar gevredigezh o kemm, ha traoù all c’hoazh.

Diskouezhet en deus bet en e skridoù ne oa ket diseblant ouzh red an darvoudoù. E gefridi a oa kas *Al Liamm* war roudoù Gwalarn met hep he c’hopiañ, evel m’hon eus gwelet. En e stourm evit ar yezh, evel embanner ha skrivagner, e chome ennañ soñjoù a justis. N’ouzon ket hag-eñ hoc’h eus bet tro da lenn pe da adlenn, nevez zo, *Ar baleer digenvez* (en *Ur vouezh er vorenn*), unan eus e zanevelloù hirañ, met adkavout a reer enni an den en devoa nac’het mont gant STO da vare an eil brezel-bed¹⁴. Skrivet e oa bet etre 1976 ha 1980, ur mare ma oa stegn-tre an traoù en Iwerzhon an Hanternoz (Margaret Thatcher a oa o ren evel Ministr kentañ e Breizh-Veur da neuze). En arroudenn-mañ e ro dimp da c’hoût petra ‘oa e soñj diwar-benn tonkad Iwerzhoniz koulz hag e soñj diwar-benn emdroadur ar Vretoned : “Mogerioù ar riboul a oa goloet gant feilhañs gwenn. Lenn a reas warno, skrivet gant liv ruz-gwad : *Irish pigs out of British flats*. Kement-se a roas ur gridienn dezhañ. Soñjal a reas er Juzevien a oa bet hag a veze c’hoazh gwallgaset e broioù zo, lakaet d’ar marv, rediet da guitaat o bro, pe, er c’hontrol, e veze

---

14- Gw. Kenavo Ronan Huon gant Yann-Ber Piriou, *Le Peuple Breton*, niv. 478 (Du 2003), p. 17.

difennet outo mont kuit pa felle dezho. Iwerzhoniz a oa eta Juzevien ar Saozon. Marteze e teufe e bobl da vezañ eus ar Juzevien-se ivez. Nann, ne oa ket posupl, re heñvel e oant deut da vezañ ouzh ar C'hallaoued!” (*Ar baleer digenvez*, p. 153-154). Set aze, Ronan Huon ne oa ket un den da vezañ touellet gantañ e-unan.

Meur a wezh em eus bet klevet Ronan Huon o lavaret e oa Ernest Hemingway e vestr e-keñver lennegezh – evit a sell an danevelloù da vihanañ – ha padal n'en deus ket skrivet eveltañ. Ernest Hemingway a oa, kentoc'h, evitañ ur blijadur e lenn. Levezonioù all en devoa anzavet ivez, evel hini Kate Roberts, skrivagnerez kembreat (1891-1985)¹⁵. Ganti e raio anaoudegezh gant taolennadurioù buhez hag a glot kement gant spered an danevelloù¹⁶.

Moarvat e rank ar skrivagner displegañ eus pelec'h e teu e arz, perak e skriv e stumm-mañ-stumm, perak e tibab an tem-mañ-tem... Uvelled Ronan Huon e lakae da ober kement-mañ. Soñj am eus bezañ komzet gantañ, hir amzer diwar-benn al lennegezh hag evit gwir e oan bet souezhet gant an anaoudegezh ec'hon en devoa anezhi.

Diouzh ma zu e welan daou dra en e vuhez o tisplegañ kement-se : kaset en devoa studioù saozneg betek dont da vezañ kelenner war ar yezh-se ha dre se en devoa bet digarez da chom e Kembre ul lajad amzer, dezhañ da welet penaos e c'helle ur yezh “vihan” all (ar c'hembraeg) dont da gemer he flas el lennegezh : mui pe vui e oa lakaat e pleustr kentelioù

15- Un toullad brav a zanevelloù 'oa bet savet ganti. Merzet e vo ivez e oa deuet da vezañ perc'henn war ur voullerezh hag ur gazetenn holl gembraek : Baner ac Amserau Cymru, deuet da vezañ Y Faner diwezhatoc'h.

16- E-touesk he zorkadoù sede un nebeud brudet a-walc'h : Gobaieth a storïau eraill (1972), Tywyll heno (1962), Yr wylan deg (1976), Ffair gaeaf a storïau eraill (1981), Prynu dol a storïau eraill (1969).

Gwalarn. Gant ar saozneg en devoa bet digarez da zigeriñ meur a zor a vije chomet sparlet, gant ar saozneg en devoa komprenet ar gentel roet gant Gwalarn : “Digoret he deus deomp bed al lennegezhioù estren war un dro gant hini lennegezh hor bro.” (*Gwalarn*, ibidem).

Ar pezh a ra modernelezh skritur Ronan Huon, a-benn ar fin, eo n’eo ket aet da heul ur “mestr” bennak en e skritur. Gouest eo bet da grouiñ un doare da skrivañ diwanet e lec’h all d’ar memes koulz. Evel m’eo bet skrivet gant Anke Simon : “E-keñver stil eo bet tizhet gant danevelloù Ronan Huon live an danevelloù modern etrevroadel da vat.” (*an emsav lennegezh brezhonek hag an danevelloù berr*, p. 104). Diouzh ma zu e kredan e c’heller lakaat oberenn Ronan Huon keñver ha keñver gant hini Raymond Carver (1939-1988), skrivagner amerikan¹⁷. Evel R. Carver e ro dimp Ronan Huon troc’hadoù-buhez, ha ne glask ket kinnig d’al lenner ur boked pe un dibenn evel ma c’heller kavout en oberennoù zo (er c’heñver-se e troc’h diouzh al lennegezh vrezhoneg hengounel). Un teknik hag a zo, a-benn ar fin, stag ouzh bed ar c’hêrioù pa vez berraet an darempredoù, berroc’h an eskemmoù dre gomz hag adkopiet diouzh an druilh jeu an dud. En e zanevelloù ne ginnig ket dimp R. Huon harozed, met kentoc’h tud ordinal (“enep-harozed” diouzh termeniñ Anke Simon)¹⁸.

Ur skrivagner en e amzer e voe Ronan Huon, met ur skrivagner hag en devo tizhet un doare hollvedelezh dre e skrivañ. Bepred e vo bet evitañ ar skrivañ ur stourm hag un arz war un dro. Ne c’helle ket meizañ e stourm hep broudañ al lennegezh ha drezi ar yezh. An dud pe ar bobl, hervez ar c’hiz, a oa en e breder ivez, anat. Nep en devo anavezet

---

17- Implijet eo bet lod danevelloù Carver gant Robert Altman evit sevel e film *Short Cuts* (1993).

18- “Lennegezh an enep-harozed, an hiniennoù digenvez eo an istor berr” (p. 73).

anezhañ a oar pegement a fent a oa gantañ, ur fent tregeriat. Kement-se holl a rae Ronan Huon *Al Liamm*.

Unan bet o stourm dizehan hag unan doujet a-benn fin ar gont : an doujañs evitañ n'eo ket bet morse deut diwar ur c'hodianañ bennak eus e berzh, er c'hontrol deut eo diwar e bersonelezh divrall. A-walc'h eo lenn dastumadenn ar gelaouenn evit kompren se¹⁹.

Chom a ra gwir c'hoazh ar pezh a skrive tost 55 bloaz zo : “Bezomp reizh gant hor menozioù : ra ne vo ket ar brezhoneg hor yezh e komzoù hepken met er vuhez, setu ar gentel a rankomp bemdeiz kaout soñj anezhi hag a zo bet kelennet e pad ouzhpenn ugent vloaz gant Gwalarn hag a zo en hor pal kenderc'hel” (*Levezon ha spered Gwalarn, ibidem*).

Oberennoù Ronan Huon

Evidon va-unan barzhonegoù

(1944-1955), *Al Liamm*, 1955

Evidon va-unan barzhonegoù

(1944-1961), *Al Liamm*, 1976

19- Gw. da skouer lizher Per-Jakez Helias : “Digarezit ac'hanon, ur wech c'hoazh, dre ma'z on chomet berr war ar c'houmanant d'*Al Liamm*. Beuzet on dindan al lizhiri, ar pennadoù, da skrivañ, ar prezegennoù er skolioù-meur dre an Europa hag all. Paket ha dibaket, kaset ha digaset, setu aze... Ma tegouezh ganin sevel un tamm barzhoneg nevez pe un danevell bennak e kasin anezhi deoc'h. Gouzout a rit ne ran forzh ebet gant an doare-skrivañ. A galon.” (LLMM. 227 (1984) pp. 373-374).

- An irin glas* [danevelloù], *Al Liamm*, 1966 & 1971
Ar marvailh poblek hag an danevell a-vremañ,
mestroniezh Roazhon-2, 1977 [diembann]
Ur vouezh er vorenn [danevelloù], *Al Liamm*, 1980
Kuit a gudennoù [danevell], *Al Liamm*, niv. 334, 2002
Un endervezhiad hir [danevell], *Al Liamm*, niv. 335,
2002
Ur galon vat [danevell], *Al Liamm*, niv.345
Ar stêr [danevell], *Al Liamm*, niv.345
Ar golo [danevell], *Al Liamm*, niv.345
Ar spont [danevell], *Al Liamm*, niv.345
Mousterlin [danevell], *Al Liamm*, niv.345

Levrlennadurezh verr

- Kermaal, Pierrette, *Boem ar skritur*, Aber, niv. 14, 2003
Morris Jones, Dewi & Madeg, Mikael, *Du a Gwyn -
Gwenn ha du* Cerddi cyfoes o Lydaw, Y Lolfa, 1982
Piriou, Yann-Ber, *Défense de cracher par terre et de
parler breton - Poèmes de combat (1950-1970)*
[Préface], P. J. Oswald, 1971
Simon, Anke, *an emsav lennegel brezhonek hag an
danevelloù berr*, Barn/Mouladurioù hor yezh, 1998

Eus Roud-ar-roc'h da Waremm-ar-groaz

WAR DREUZOÙ dor e vuhez eo e vez graet an dibaboù bras gant an den. Dibaboù graet gant ur galon leal ha reizh evel ma vez peurvuiañ kalon ur gwaz yaouank. Diwar an dibaboù-se eo e vez sturiet pep tra da c'houde.

Kement-se eo a zo c'hoarvezet gant Ronan Huon un tammig a-raok ma rankas mont da guzhat, kuit da vezañ paket gant lanfreed an STO (Servij al Labour Ret e Bro-Alamagn). War-dro Meurzh pe Ebrel 1943 e oa, ha Ronan koachet mat e kostez Roud-ar-roc'h e Lannuon.

54

Petra ober pa vezer evel-se, pell eus an dud, e-maez al lezenn ? Lenn, lenn, lenn, skrivañ, studiañ ha lenn adarre. Sede aze ar pezh a reas Georges Brassens diouzh un tu ha Ronan Huon diouzh un tu all. Meur a wech en deus bet kontet din penaos en deus graet aze, e-unan, e wir studioù brezhoneg en ur lenn skrivagnerien evel Jakez Riou, Youenn Drezen, Abeozen, Maodez Glanndour ha Roparz Hemon. Lenn a rae c'hoazh bep sizhun ar gazetenn *Arvor* a veze prenet ivez d'ar memes mare gant paotred yaouank all anvet Leon Fleuriot, Youenn Gwernig, Sten Kidna pe Charlez Ar Gall.

D'ar c'houlz-se eo, ivez, e krogas da skrivañ ha da embann pezh na oa ket fur-tre, marteze, a-berzh un den a ranke chom kuzhet. Pevar pennad a voe moulet evel-se e-barzh *Arvor* :

Gweladenn d'ar gentañ skol vrezhonek (8 Eost 1943), *Lannuon* (31 Here 1943), *Carrier, gwasker Naonediz* (13 C'hwevrer 1944), *Ur skol-uhel vrezhonek e Lannuon* (3 Meurzh 1944).

Re a draou a oa o virviñ ennañ. Re a skridoù o c'houleñn diflukañ diouzh beg e bluenn. Setu perak, moarvat, eo bet ganet *Tir na n-óg - Douar ar yaouankiz* ken abred ha miz Genver 1945 e Roazhon. Betek 1947, da nebeutañ, e chomas evel-se chomlec'h ar gelaouennig nevez e Roud-ar-Roc'h.

Dedennus eo gwelout hirie peseurt kenlabourerien a ziredas diouzhtu da harpañ, en o zouez Andreu Guilcher (Yann-Noel Guardon) a vo kelenner douaroniezh e skol-veur Brest hag er CRBC ; Joseph Martray a sine J. Mauguët-Martin evel d'ar mare ma plede gant ar gelaouenn *An Eost*, hag ivez Pierre-Roland Giot eus ar CNRS.

E miz Genver 1948 setu dimezet *Tir na n-óg* gant *Al liamm*. Kresket ar skipailh labour gant Per ar Bihan hag Andreu Latimier. Ha bloaz goude, setu Ronan Huon, nevez distro eus Kembre, o sammañ ar renerezh. Chom a raio e penn betek an 18 a viz Here 2003, hep disterniañ.

Aet eo da gelenner saozneg. Dre garantez evit ar yezh hag he lennegezh, evel-just, met abegoù all a zo c'hoazh :

« Ar vicher a gelenner, a skrive din d'an 2 a viz Gwengolo 1957, a zo mat-tre evit unan a fell dezhañ ober traoù all e-kichen, evel skrivañ. An darn vuiañ eus ar skrivagnerien e Bro-C'hall hag e Breizh hag e broioù all moarvat (da skouer Kembre) a zo kelennerien. Muioc'h a amzer vak o devez d'ober un dra all e-kichen o micher.»

Nebeut o deus graet gwelloc'h implij eus an amzer vak-se, a-dra-sur, eget Ronan.

Chom a reer bamet dirak aridennadoù hir *Al liamm* war stalioù ul levraoueg. Nag a labour ! Nag a amzer ! Nag a skuizhder a zo aet da embann bep daou viz un niverenn nevez

evel-se e-pad ouzhpenn un hanter-kantved ! Nag a zudi ! Nag a levenez ! Nag a vignoniezh ivez !

Ma oamp krog abred da genskrivañ hon eus ranket gortoz un tamm a-raok kejañ da vat. C'hoarvezet eo bet kement-se e-kerz ur gouel aozet gant an aotrou Kalvez e Skol Sant Erwan Ploueg-ar-mor. Aet e oan di azezet war dibrig a-dreñv ur moto kozh bleinet gant Gwilherm Dubourg. Dastumet oa e soutanenn en-dro d'e zaou ufern a bep tu d'ar c'heflusker ha war e benn un tok ler ha lunedoù tev e doare nijerien an *Aéropostale*.

Un nebeud sizhunioù war-lerc'h e oa devezhioù-studi KEAV e Plozeved ha frankiz aze da doullañ kaoz forzh pegement. Pempzete e-pad e ar staj. Bevañ evel-se e brezhoneg nemetken e-pad div sizhun a lak ar yezh da vleuniañ koulz er spered hag er galon.

© Armel ar Sec'h Kernaod -KEAV 1959
Ronan Huon, Lili Morvezen (?), Yann-Ber Piriou ha Erwan Evenou

Ar bloaz goude e oa staliet KEAV e Rostrenen ha Ronan bepred oc'h ober war-dro gant startijenn, imor vat hag efedusted. Deut e oamp da vezañ keneiled da vat.

Kalz a lizheroù a zo bet eskemmet etrezomp ha kejadennoù diniver amañ-hag-ahont ha dreist-holl e paradozig Gwaremm-ar-groaz. Pet ha pet diviz hon eus bet evel-se a-hed ar

bloavezhioù ? Dibosubl eo o renabliñ. Pep danvez a oa mat met dont a raemp a-benn bep tro da rampañ war dachenn al lennegezh a oa danvez muiañ karet dimp hon-daou. Komz a raen dezhañ eus kened *La rose et le réséda* gant Louis Aragon, eus Rabelais, Rimbaud ha Léo Ferré am boa dibabet da vistri hag eñ, neuze, da zielfennañ barzhonegoù Roparz Hemon pe *Komzoù bev* Maodez Glanndour evit va brasañ dudi ! Nag a draoù am eus desket digantañ evel-se !

Evidon va-unan a oa deuet er-maez e 1955. Souezhet e oan bet o tizoleiñ e-barzh *An divroer*, ur paotr eus an Arc'hantel a droc'he va blev e Noumea d'ar c'houlz ma ne oan ket moal c'hoazh... Met, a-douez ar c'hregin, ar bezhinoù, ar soñjoù-noz hag ar rimadelloù a bep seurt, eo ar bleunioù c'hwerv a blijed din ar muiañ. Lenn ha peurlenn a raen a vouezh uhel pezhioù evel *Ar spont*, *An ene dianket*, *Ar c'helenner meur*. Kavout a raen enne tammouigoù stered a gonzene mat d'am santidigezh. Kaerañ hini, d'am soñj, a oa koulskoude *Gouestlazihune* ennon d'assonioù diechu. Adlennet eo bet ganin pa 'm eus bet ar c'heloù e oa aet va mignon da Anaon. Klotañ a ra ken brav gant ar vuhez a zo bet e hini.

Bamet e oan ivez o welout e peseurt doare sioul ha kempouez o doa gouvezet Ronan hag Elen desevel o bugale en o yezh daoust d'an enebiezh ha d'ar goaperezh a ziwar-

dro. Kement-se a zo bet hag a dlefe chom ur skouer er vro-mañ.

Ur wech ma oa deut da welout e dud e Lannuon e teuas betek ti va mamm-gozh e-lec'h ma oan o chom neuze.

- « — Dont a rafez ganin d'ober un dro vale ? emezañ.
- Ya laouen ! emezon-me. Ha da belec'h 'ta ?
- En tu all da Landreger. Ret eo din mont da welout Jarl Priel.»

Evel-se eo am eus graet anaoudegezh gant oberour *Va zammig buhez* hag *An teirgwern Pembroke*. Klask a rae hemañ rastellat un nebeudig gwenneien en ur dreññ romantou-polis saozneg e galleg.

Pa 'z omp degouezhet e Krec'h Elies e oa o labourat start war ur romant aostralian anvet *Fuck me, sailor*. Hag-eñ o c'houlenn diganimp :

— Penaos e trofec'h-c'hwi un titl evel-se ? Nec'het on, paotred !

Ha ni ken nec'het all, evel-just, ma n'eo ket muioc'h, evit brasañ dudi mab bihan Soaz Sapeur a blije dezhañ farsal ha lakaat ar re all da c'henaouegiñ.

Al lodenn vrasañ eus brogarourien yaouank ar bloavezhioù-se a oa heuget gant brezel Aljeria hag an doareoù mezhus implijet du-hont gant Bro-C'hall. Sevel e vouezh evit tamall a oa ret. Alese ar pennad kinniget ganin da Ronan hag anvet *Barzhed er gorventenn* a vo embannet gantañ e Gwengolo 1961.

D'ar mare-se e kasen kronikoù gallek da *Lettres françaises* Louis Aragon evit brudañ hol lennegezh. Kement-se a oa d'ar c'houlz ma kendalc'he barzh meur ar PCF da ganañ meuleudi Jozef Stalin hag ar sistem diazezet gantañ en URSS. Betek pelec'h va Doue e vijen aet ma vije bet an Arme Ruz hag ar c'h-KGB o ren dre amañ ? Piv oar ? Barrek a-walc'h,

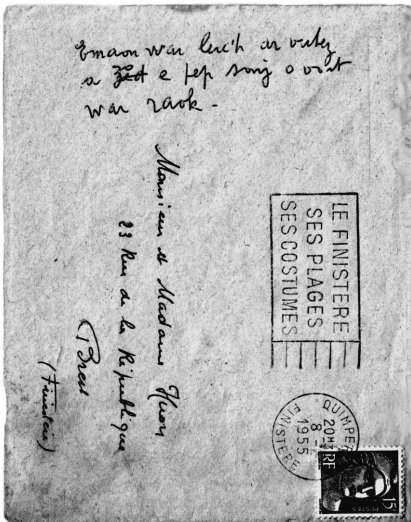
marteze, da echuiñ e kroc'hen ur c'henlabourer. War digarez servij ar brezhoneg evel-just ! Koulskoude, abaoe miz Ebrel 1949, e ouie an holl en doa gounezet Victor Kravchenko e brosez a-enep *Les Lettres françaises*. Kalz a drouz a oa bet en-dro d'e levr *J'ai choisi la liberté*. Kaer en doa va zad aliañ ac'hanon da lenn ha da brederiañ war an oberenn-se, e chomen aheurtet, bouzar kloc'h outañ. Ha Ronan, neuze, da glask furaat ac'hanon ivez.

Alioù a bep seurt am beze digantañ. Kalz anezho o tennañ d'ar varzhoniezh. D'ar 24 a viz Genver 1963 e tisplege din ar pezh a vroude anezhañ :

« Penaos e skrivan pe gentoc'h e skriven barzhonegoù rak ar "Skluzioù" a zo an hini diwezhañ. Faulkner a lavar n'en deus morse gwelet an awen, ar pezh n'eo ket gwall fin eus e berzh, met lavarout a rin dit penaos ez eo pa 'z on bet awenet em eus skrivet barzhonegoù. Evel-just e c'heller sikour an awen. Ur ger a c'hell bezañ a-walc'h, ul lennadenn, ur ger pe

ur soñj en ur varzhoneg all, ur fromadenn evel-just, neuze e skrivan buan tre ar varzhoneg, ar soñj o vont a-wechoù buanoc'h eget an dorn o skrivañ. Kement-se a ran peurvuiañ war gozh tammoù paper, goloioù lizher. Goude evel-just e oa ret adskrivañ en un doare lennus, reizhañ ha kempouezañ an traoù. Gwechoù e c'hell bezañ mat an taol kentañ.

Ya *Milc'hwid ar serrnoz* a zo kaer-tre. *Komzoù*

Kemer a ran va fluenn nor
 evit lakaat war un tamm paper
 ul liv eus va ene.
 Goude an dervech labour
 zo mat ehan hag azezan.
 ha bezañ eruas
 o vijañal pegen m'alc'henn
 e vefemp ma n'han bije ket
 ar pezh hon eus. Pep tra,
 peogwir hon eus
 peoc'h ar galon.
 Kemer a ran va fluenn bezañ
 evit lakaat ar vuhez
 ar ser a red
 e pep tra.

bev ivez ez eus ur bern
 traoù dreist enne. Lakaat
 a ran an traoù-se kalz
 a-us da Galloc'h.

Klask adkempenn da
 varzhoneg ma kav dit
 emañ ar gwir ganin ha
 lavar din ar pezh az po
 kavet. »

Prest e veze dalc'hmat
 da doullañ kaoz war
 sujedoù abepseurt. Digor
 e oa war gement mennozh
 nevez. Ha laouen da
 arguzenniñ a-du pe
 a-eneb, diouzh ma oa.

Bezañ mignoned na
 dalvez ket bezañ akord war bep tra. Pegen divlaz e vefe neuze
 ar vignoniezh !

Nebeut war-lerc'h krouidigezh an UDB, war va c'houlenn,
 e roas bod e Meurzh-Ebrel 1967 d'un nebeud skridoù awenet
 gant ar spered "Kleiz ha Breizh", evit adkemer titl pennad
 Aberwan e niverenn 121 *Al liamm*. Seurt mennozhioù ne oant
 ket evit plijout d'an holl. Se zo sklaer. Ingal eo. Gouzout a rae
 Ronan kemer riskloù evit degas muioc'h a vuhez d'e
 gelaouenn ha lakaat an traoù da vont war-raok.

Bloavezhioù zo tremenet. Buanoc'h-buanañ, evel boaz. Aet
 eo pep hini gant e hent ha kemmet ar bed en-dro dimp, tamm-
 ha-tamm. Kredenoù 'zo o deus tapet lamm. Mogerioù 'zo
 zo bet diskaret ha savet reoù nevez kerkent, eveljust.
 Etrezomp, avat, ar vignoniezh a zo chomet ken divrall ha
 biskoazh. Ha bep tro an hevelep plijadur da gejañ e Gwaremm-
 ar-groaz pe e lec'h all, da zivizout, da arguzenniñ ha dreist-
 holl, da rannañ kaoz evel ma vez rannet bara.

« — Fentus eo memestra e chomfes evel-se kroazstaget etre Louis Aragon ha Roparz Hemon, a lavaras din, un deiz, en ur vouse'hoarzhin.

— Gwir eo, emezon-me, daou barzh milliget petra ri... Pep hini en e stumm. Sklêrijenn ha skeud a bep eil. Marteze eo ar memes tra evit an holl.»

Ha lañs d'ar gaoz adarre war du eskemmoù nevez.

Darn, marteze, a c'houlennno perak n'eus bet met tri levr skrivet gant Ronan. Mat vo dezho, neuze, teurel ur sell war dastumad klok *Al liamm* ha roll hir an oberennoù bet moulet gant ar gevredigezh embann.

Panevet da Ronan Huon, da Elen ar Meliner ha d'ar skipailhig tud o deus bet graet war-dro, e vefe bet aner ha difrouezh gwellañ strivoù ar rummadoù a-raok. Bez ez eus, evel-se, e broioù zo, skrivagnerien, barzhed, a gav gwelloc'h plediñ da gentañ hag a-raok pep tra gant oberoù ar re all, d'o lakaat da ziwan.

Diwar seurt meurdez sioul ha divrud e vevomp holl.

Ronan Huon ha K.E.A.V.

Goulennet ez eus bet diganin sevel ur pennad diwar-benn labour ma zad e Kamp Etrekeltiek Ar Vrezhonegerion. Diaes-tre eo din komz eus Ronan Huon hag e labour anez komz eus ma zad... Ouzhpenn un tad eo bet evidon ha ‘m eus aon ne vo ket gwall skiantel ma zanevell. Ra vin digarezet.

Berr eo bet an amzer ganin evit ober enklaskoù, ret e vefe bet gouestlañ un tamm muioc’h a amzer evit goulennata tud hag a zo bet test eus an amzer-se ma oa ar c’hamp o kregiñ, neuze, em eus ranket furchal em eñvor (er c’hamp e vezemp bep bloaz, ma breur Tudual ha me pa oamp en oad da vont di), adlennet em eus niverennoù kozh *Al Liamm* (studiadenn Yvon Gag en niv 304 da skouer), studiadenn Anna Ar Beg diwar-benn KEAV er bloavezhioù kentañ (1948-1957) em eus adlennet ivez, met ne vez ket kavet kalz a ditouroù diwar-benn Ronan Huon. Er bloavezhioù kentañ, Langleiz a oa e penn ar c’hamp. Selaouet em eus ma mamm o lenn din lizhiri ma zad skrivet dezhi e-pad ar c’hamp. E deiz-levrioù Youenn Olier e vez kavet testennoù diwar-benn buhez pemdeiz ar c’hamp ivez (skaotañ al listri gant Mona Stefan da skouer !). Rak Ronan Huon e-unan n’eus ket skrivet kalz war-bouez ar c’hamp ha war e soñjoù dre vras, din da c’houzout diantav. Ne oa ket techet, gwir eo, da sellet war gil, da sevel rentaoù-

kont, da gontañ e eñvorennoù. Troet oa e selloù, betek fin e vuhez war zu an amzer da zont. Munudoù a gaver daoust da se, en e varzhonegoù da skouer, *Aod* a zo bet skrivet goude kamp Plozeved hag a grog evel-henn :

*Gant un dornad fru-mor
Em eus gwalc'het diwar va dremm
Holl preder ar bloavezh*

Koulskoude, vakansoù ne oant ket penn-da-benn, pell ac'hane, ha preder a oa da gaout. Met komz a rae eus ar preder a zeue diwar e labour kelenner a oa e hini a-hed ar bloaz. Skañvoc'h e oa evitañ ar preder a zeue diwar ar c'hamp

! A
dra
sur
e
o a
u r

Tricoire, Vefa de Bellaing, Y..B. Piriou a-zehoù

blijadur evitañ en em gavout er c'hamp, ur gwir familh evitañ : skrivañ rae war levr aour ar c'hamp er bloavezhioù kentañ : «hon hunvre a zo deuet da wir ha bep bloaz ez eo ur frealz hag un dudi klask krouiñ familh vras ar brezhoneg.» An holl a oa unanet, hag a gemere perzh hep termal en holl abadennoù a veze kinniget dezhe. Se oa war-lerc'h bloavezhioù kalet ar brezel.

Da geñver marv e vignoned ha kenlabourerien en deus skrivet ivez met gwall verr eo ar pennadoù-se ivez :

En niverenn 308/309 p.240, da skouer, e kont penaos e reas anaoudegezh gant Vefa de Bellaing. Komz a ra eus o c'henlabour hag atav em eus klevet anezhañ o veuliñ Vefa evit he c'hizidigezh, he dalc'husted. Setu amañ ur pennad skrid diwar he fenn hag o c'henlabour :

Gwelet em boa Vefa de Bellaing evit ar wech kentañ e Lannuon e 1943. Met n'eo nemet e Kamp Bodadeg Ar Sonerien em eus graet anaoudegezh ganti da vat. E Brehoulou pe e Sarzhav e oa pe marteze a-walc'h e oa deut d'an daou gamp-se. Kelenn a raemp eno ha war-lerc'h kamp Sarzhav e oa bet divizet ganeomp sevel Kamp Etrekeltiek Ar Vrezhonegerion ha setu m'hon eus kenlabouret e-pad tregont vloaz pe dost hag em gavout a raemp bep hañv e-pad pemzektez adalek 1948.

E niverenn 171 p.243 *Al Liamm*, da geñver marv Langleiz, e kont Ronan Huon penaos e oa kejet gant al livour brudet evit ar wech kentañ e Skol Sant Josef e Lannuon. Danevellet e vez gantañ ivez penaos e voe krouet Kamp Etrekeltiek ar Vrezhonegerion. (ar Vrezhonegerion hervez an diskleriadur ofisiel bet graet e 1952, ha n'eo ket ar Vrezhonegerien, merk Langleiz a oa bet e-touez ar re o doa labouret start evit unvaniñ ar reizh skrivadur). Setu amañ ar pennad :

“War-dro pemzek vloaz am boa p'am eus graet anaoudegezh gant

Jarl Priel, Vefa De Bellaing, an Itron Kemere,
Yann ar Beg

Ronan Huon e toull an nor ha dirazañ Langleiz e kamp Kleder 1948

va mignon Langleiz, pa lavar an anaoudegezh e fell din lavarout amañ em eus e welet evit ar wech kentañ ha gouezet piv e oa.

Se oa er bloavezh 1937. Chapel gozh skol Sant Jozef Lannuon a oa bet diskaret ha goulennet e oa bet digant James Bouillé (unan eus ar seizh breur hervez Langleiz) sevel an hini nevez. Langleiz a oa bet karget da liveañ ur murlivadur divent war ar voger a oa adrek an aoter hag ivez Hent ar Groaz tro dro d'ar chapel.

Gouezet hor boa en un doare bennak, gant hor c'helennerien moarvat, e oa ivez Langleiz ur skrivagner hag a skrive e brezhoneg ha, daoust ma ne blijje ket d'an arzour, e oan deuet da benn da vont er chapel nevez da astenn ma fri ha da deurel un damsell war Langleiz o labourat pignet war e chafodoù.

Diwezhatoc'h pa'z on aet d'ober ma studi da Roazhon war-lerc'h ar brezel avat em eus graet anaoudegezh gantañ e gwirionez. D'ar mare-se ez on bet meur a wech en e stal-labour e ru Victor Hugo, e-kichen Palez ar Breujoù, hag e

1947, gant va fae kentañ em boa prenet unan eus e daolennoù.

Nebeut a amzer goude omp deut da vezañ mignoned tost e gwirionez pa oamp kroget da genlabourat.

E 1947 e oamp en em gavet e kamp ar BAS (Bodadeg Ar Sonerien) e Sarzhav. Ar c'hamp breizhad nemetañ e oa d'ar c'houlz-se. Eno e kelennet brezhoneg d'ar re a felle dezho. Hogen, ni, brezhonegerion, a gave deomp e oa re a c'halleger c'hamp ha komzet hor boa a-gevret, Langleiz, Vefa de Bellaing ha me diwar-benn se. Deut e oa neuze d'hor soñj sevel ur c'hamp all ma vije e bal deskiñ ha komz hor yezh. Moarvat hor boa divizet meur a wech war ar gudenn. Em eñvor e soñje din e oan gant Vefa en tren o sevel raktresoù. Perak en tren ? N'ouzon ket, dre ma plij din an trenioù marteze. Vefa de Bellaing a lavar din avat e oa dindan ar gwez avaloù !

Gwir pe get, er bloaz war-lerc'h, e 1948 e voe dalc'het Kamp Etrekeltiek Ar Vrezhonegerion kentañ e Kleder, dindan renerezh Langleiz.

Amzer hon eus bet eta d'en em anavezout ervat e-pad ar pemzek devezh-se a dremenemp bep hañv e lec'h-mañ lec'h eus ar vro. Labouret ha c'hoariet hon eus asambles, rak Kamp Etrekeltiek Ar Vrezhonegerien a oa war un dro ur c'hamp dudi hag ur c'hamp labour. Langleiz a gemere perzh e pep tra. Ur mestr e oa war ar c'hoariva ha soñj em eus anezhañ o c'hoari en un doare dispar sketchoù a lakae an holl da c'hoarzhin. Ar sportoù a blije dezhañ ivez hag e welet a ran c'hoazh o kemer perzh en ur redadeg war an aod e Plouhineger er Mor Bihan hag unan all, er mor ar wech-se. An Aotroù ar Floc'h a oa an hini barrekañ evit neuial, heuliet a-dost gant Langleiz tra ma chomen-me pell war-lerc'h.

Dalc'het en deus d'ober war dro ar c'hamp gant Vefa de Bellaing ha me, dizehan hon tri e-pad c'hwec'h vloaz, eus 1948 betek 1953. Ar bloavezh-se, Langleiz hag a oa o prientiñ livadurioù La Richardais a lezas ganin e lec'h evel rener.”

Langleiz ha Vefa de Bellaing o doa anavezet kampoù all (hini Milin Penfoull da skouer evel ma kont Anna ar Beg en he studiadenn) a-raok ar brezel ; un tamm skiant prenet o doa. Ronan Huon eñ avat, a oa nevez a-walc’h ‘barzh ar jeu. N’en doa ket bet liammoù gant an emsav kozh a-raok ar brezel,

Langleiz e Kleder 1948

darempredoù en doa bet gant emsaverien met pas a-raok ar brezel. Skrivet en doa ur pennad bennak war Arvor. E vennozhioù a oa dija ar re a zo bet e re a-hed e vuhez diwar-benn ar yezh : ar brezhoneg a oa e vuhez penn-da-benn adal an deiz ma oa deuet René Huon da vezañ Ronan Huon evel ma lavare, ha se oa d’an oad a driwec’h vloaz. Yezh e labour eo bet : evitañ ne c’helled ket difenn ar yezh ha komz galleg en e familh pe gant e genlabourerien. Yezh e galon e oa pa zimezas gant Elen er Meliner, brezhonegerez a-vihanik, ha pa zivizjont o-daou desevel o bugale e brezhoneg. E vuhez a-bezh eta, a oa e brezhoneg (war-bouez e vicher kelenner saozneg rak kelenn a rae brezhoneg ivez, met ha youl vat evel-just !), ar pezh a weler en e varzhonegoù (*Evidon va unan*, barzhoneg skrivet e 1954 lec’h ma sav ar goulenmañ:

*" Hag eñ e talvez ar boan
derc'hel da gomz
evel ma ran ? "*

Reiñ a ra ar respont un nebeud linennoù goude :

Ha dalc'het em eus da gomz.

*Bez ez eus, ur varzhoneg bet skrivet e 1950 a zispleg mat
ar pezh a soñje :*

*Bez ez eus re a labour evit ar yezh
hag re al labour war ar yezh*

.....
*Bez ez eus re a ra fougerezh
hag re a chom sioul hag a labour.*

N'en doa ket kas ouzh ar re o doa graet o mad eus ar brezhoneg evit gounid o buhez hep gellet ober eus ar brezhoneg yezh o bara. Evitañ e oa sklaer e oa ur c'hwitadenn chom hep gellet reiñ e yezh da hêrezh d'e vugale. An hini na rae ket ar pezh a oa ret evit ma vefe komzet brezhoneg gant e vugale a ziskoueze un diouer a fiziañs e amzer da zont ar yezh. Truez en doa outo rak eürus e oa pa vele ur familh

a-bezh oc'h ober gant ar brezhoneg. An dra-se en doa bevet hag se a felle dezhañ skignañ en ur ober war-dro ar c'hamp. Krouiñ ur seurt familh.

Langleiz ha Vefa de Bellaing int-i, ne renent ket o buhez familh e brezhoneg, siwazh dezho moarvat, rak krediñ a raent o zri e oa ret reiñ ur plas bras d'ar yezh, krouiñ un

degouez lec'h ma c'helled komz brezhoneg ha brezhoneg nemetken, kuit a bolitikerezh. Ne felle ket dezho e vefe liammet amzer da zont ar yezh gant buhez hiroc'h pe berroc'h ur strollad politikel. Aze oa ivez unan eus o c'hredennoù start. Moarvat e oant o zri merket don gant an distruj, ar reuz hag ar freuz a oa bet goude ar brezel p'o doa bet da c'houzañv abalamour d'an diskred a oa kouezhet war an emsav en e bezh. Pa c'houlennas Ronan Huon (e 1954) e vefe dalc'het Devezh *Al Liamm*, ne oa ket ur strollad politikel koulskoude, e voe bevennet strizh an traoù gant Langleiz. Pa fellas d'ar C'hendalc'h Keltiek nevez krouet gant Roparz Hemon aozañ he bodadeg meur e KEAV e voe nac'het outañ war zigarez e oa un tabut gant Kendalc'h renet gant Per Mocaer. Hag abalamour da se ivez en doa lakaet da gredenn "ni hon unan" war skouer *Sin Fein* an Iwerzhoniz : ne felle ket da gKEAV goulenn an aluzen, pe goulenn sikour arc'hant digant ar Stad pe c'hoazh fiziañ amzer da zont ar brezhoneg er Stad gall. En e zastumadenn barzhonegoù e c'heller santout ar pezh a oa e penn hag e kalon Ronan Huon, e penn hag e kalon emsaverien ar mare-se. Koulskoude, politikel e oa en ur mod. Er varzhoneg Ya e skriv :

*Ur vro gwall vihan eo hon hini
Hor mistri zo estrenien.*

Ar Stad gall a zo lakaet da enebour : ne vez ket doujet d'ar yezh, lakaet e vez an disemglev da ziwan en emsav.

*Lavaret o deus deomp :
en em lazhit an eil egile
Hag hon eus graet, ya.*

Breizh a zo anezhi ur vroad a vez graet gaou outi gant ur Stad gwasker. Setu ar pezh a oa emichañs e don o c'halon hep na vefe estaolet en un doare sklaer, daoust d'ar ger stur pe paeron an devezh, an tamm prezegennig a veze graet bep

mintin evit “kenteliañ” an dud hag a oa splann a-walc’h war ar poent-se, pa lenner mat : *Nevenoe, difenn hag unvaniñ Breizh* pe *Padraig Mac Piarais, betek ar marv*. Al levr aour ivez, a c’hell diskouez ivez, preder an dud da neuze.

E-pad bloavezhioù kentañ ar c’hamp, ar bloavezhioù plouz-foenn evel ma skriv Yvon Gag en e bennad (kousket a rae an dud war ar foenn !) e oa Ronan Huon e karg eus ar c’hembreiz niverus er c’hampoù kentañ. Anna ar Beg a zispleg en he studiadenn e oant degemeret evit netra goude un emglev gant Urdd Gobaith Cymru. Komz a rae Ronan Huon un tamm kembraeg (e 1947/48 e oa bet e-pad ur bloavezh en Abertawe) ha traoù zo veze graet e saozneg war a seblant. Ouzhpenn an digemer e rae kentelioù dezho. Prezegenoù a rae ivez. Met Ronan Huon a blije dezhañ bezañ gant an deskarded evit o sikour, hentañ anezho. N’en deus ket disoñjet an deskard e oa bet. Ouzh taol e veze ganto, klask a rae chom hep en em gaout atav gant brezhonegerien ampart a blij dezho en em gaout asambles. Se en deus displeget din meur a wezh. Rener ar c’hamp eo bet met, reiñ a rae kentelioù, skaotañ a

Elen er Meliner Ronan Huon, Herri Leon, Langleiz...

rae al listri (evel m'eo bet kontet gant Youenn Olier en e zeiz-levrioù), ur stajiad evel ar re all e oa a hend-all. Kampoù vakansoù e oant, nebeut a gentelioù, digarez da abuziñ e amzer e brezhoneg peurliesañ war vord ar mor. Kemer a rae perzh er redadegoù, en abadennoù mell-droad (en em zibab a rae) ha plijout a rae dezhañ neuial, dañsal. Diouzh an noz e veze aozet un “noson llawen” hag aze e plije dezhañ c'hoari pezhioù-c'hoari berr (*Un den a netra* skrivet gant R. Hemon ha c'hoariet gant e vignon Herri Leon a veze graet ar Big anezhañ), charadennoù pe kan a veze ivez. Skrivañ a rae kanaouennoù war ar prim diwar-benn darvoudoù ar mare : en e zoug-paperioù roet din war-lerc'h e varv gant ma mamm e oa chomet ul luc'heilenn, hini ur ganaouenn bet savet gantañ hag Herri Leon goude ma oa bet saotret ur monumant gant broadelourion o doa skrivet *Breiz Atao* warnañ, war don merc'hed Kameled. Pa ne c'hellas ket Langleiz ren ar c'hamp ken e 1954, e kemeras Ronan Huon e garg. Ne oa ket ar

Jarl Priel hag Herri Leon kichen-ha-kichen e kamp Porsal

memes doareoù gantañ : Langleiz, a veze graet Tad ar c'hamp anezhañ, derc'hel a rae d'e renk, (gwelet e vez war ar skeudennoù), Ronan Huon eñ ne veze ket war wel kement-se, ur stajiad e-mesk ar re all e oa kentoc'h. Al labour prientiñ ar

c'hamp avat a oa war chouk an itron de Bellaing, war an tach e oa ar bec'h war e zivskoaz dezhañ. En e lizhiri e lavar pegen skuizhus e veze ren ur c'hamp. Koll a rae 3 pe 4 kilo ha ne chome ket kalz amzer dezhañ evit skrivañ d'ar gêr ! Al lizhiri d'e wreg a chome diechu alies a-walc'h, ne veze deziad ebet, gerioù a vanke ha skrivet vezent diwezhat diouzh an noz. Klemm a rae gant ar boan en doa da gousket (an deizioù kentañ pa veze ret kousket war ar plouz dreist-holl !) Tud o tremen, trouz, trubuilhoù a bep seurt. Kalz a dud a veze ret digemer. Aze e skoulmas darempredoù gant tud, skrivagnerion evit un darn anezho, hag a chomo mignoned dezhañ a-hed e vuhez, Jarl Priel a oa unan anezho. En e lizhiri e komz eus ur prezegenner a 'n em gav ket d'an eur (Yeun ar Gov an hini e oa), ret e veze neuze lakaat ar gampidi da basiantañ, alies e veze ret mont da jubenour abalamour d'ar c'hembreiz a veze niverus, kavout un dra bennak d'ober pa rae glav, gwashoc'h e oa c'hoazh pa veze dalc'het ar c'hamp e-kreiz an douaroù hag e veze skuizh an dud gant ar pourmenadennoù war vord ar ganol (e Rostren e oa moarvat). Ouzhpenn-se, amprouennoù ar gelaouenn *Al Liamm* a veze da reizhañ. Da neuze e oa diaesoc'h al labour divankañ, dre lizher e veze graet an traoù ha ret mat e oa dezhañ biskrivañ ar pennadoù. Ar c'hamp a oa digor-frank war an diavaez, ar pezh ne ouezer ket atav : alies e veze aozet gouelioù gant tud ar vro ha se oa labour diaes ha plijus ivez rak an darempredoù gant tud ar vro a blije dezhañ. N'en doa ket disoñjet ar vakañsoù a dremene war ar maez 'kosteze Montroulez, eno eo e oa tommet ouzh ar yezh. Arroudennoù a c'heller kavout e kazetennoù ar bloavezhioù-se, c'hoariva

P. Pennek, Kerlann, Yeun ar Gow

ha dañs a veze dreist-holl, sinema a-wechoù.

Er bloavezhioù 55/56 a oa bet diaesoc'h : disrann a voe en emsav e 1954 abalamour da istor ar skritur hag an heuliadoù a zeuas diwar-se daou pe dri bloaz war-lerc'h. Nebeutoc'h a dud a zeuas d'ar c'hamp er bloaz 56. Torret e voe an unvaniezh ha koll a reas un nebeud mignoned. Evit unan anezho e skrivas ar varzhoneg fromus *Kanaouenn drist* lec'h ma tispleg e dristidigezh pa wel ur mignon o tilezel un uhelvennad a oa bet o hini dezho o daou.

*Ar blev gris e-kichen va skouarn, mignon,
A zo evidout
Da lakaet em boa war un hent glan
Kuit a widre hag a lubanerezh :
Huñvre barzh pe furlukin,
Aesoc'h eo an hentoù boutin,
E touesk an holl
O vont a stroll
N'eus 'met heuliañ.*

Embannadurioù *Al Liamm* a gemere lañs er bloavezhioù-se ivez, ha se oa preder ouzhpenn. Ar gelaouenn a gendalc'he gant e hent : bep hañv adalek ar bloavezh 1949 e veze bodet e KEAV lennerien ha kenlabourerien *Al Liamm*. Devezh *Al Liamm* e oa. Un doare e oa da reiñ an tu d'an nevez vrezhonegerien da gomz gant ar re o doa skrivet levrioù a veze lennet ganto ha d'ar skrivagnerion da gejañ gant o lennerien. Ur preder e oa evitañ ne vefe ket un troc'h krenn etre ar re a skrive hag ar re a lenne.

Ar bloavezhioù 60 a zegasas muioc'h a labour, muioc'h a vuhez hag a virvilh ivez d'ar c'hamp, abalamour d'ar cheñchamantoù : “familh a c'hamp” a oa o vrasaat, ur gwir familh eo bremañ bugale emsaverien ar bloavezhioù kentañ a

oa niverus ha dont a raent bremañ d'ar c'hamp gant o zud. Un dra all a oa c'hoazh : tud desket ganto ar yezh a felle dezho mont pelloc'h gant studi ar yezh : Yvon Gag a zispleg kementse en e bennad. Strollad Deskadurezh an Eil Derezh (SADED) nevez-krouet a voe fiziet ennañ ar garg-se er bloavezh 60 ha se betek ar bloavezh 68. Ne oa ket padet an traoù pelloc'h. War a seblant, e kave da Ronan Huon e oa un troc'h diaes da verañ etre ar rummadoù uhel hag ar re a oa o teskiñ diazezoù ar yezh c'hoazh hag ar re all a oa desketoc'h. Ur preder politikel e oa ivez gant lod, anezho izili eus SADED, krouet ganto ur strollad Emsav Stadel Vreizh e anv. Ronan Huon ne felle ket dezhañ kaout er c'hamp ur strollad politikel hag a vefe, tamm pe damm, ur c'hamp e-barzh ar c'hamp. Pep hini a c'helle dont gant e soñjoù met ret e oa dezhañ/dezhi chom hep brudañ e soñjoù a wel d'an holl, evit tutañ da skouer. Un emglev a voe kavet a-benn ar fin ha hiniennoù eus SADED a gendalc'has da sikour gant KEAV tra ma veze aozet ganto ur staj ha Ronan Huon a voe pedet da gemer perzh en un daoliad digor diwar-benn al lennegezh, un diskoulm fur evit an holl, evit mad ar brezhoneg..

Tro-vale e Brelez- 1964

Cheñchamantou bras a zeuas gant ar bloavezhioù 65/68. Displeget e vez gant Yvon Gag en e bennad e oa en em gavet er c’hamp rummadoù tud yaouank nevez ha niverus a-walc’h ha ne oa ket aes d’ar rummad “koshoc’h” en em gaout ganto. KEAV a oa chomet kristen ha broadelour. Niverus e oa c’hoazh ar veleien a gemere perzh er c’hamp. Mennozhioù ar bloavezhioù 68 o doa graet o zreuz betek ennomp. Ar mennozhioù marksour ivez a veze prizet gant ar re yaouank da neuze. An doareoù bevañ a oa en em droet ivez ha diaesoc’h e oa lakaat an dud da sentiñ ouzh reolennoù strizh ar c’hamp, en em gavout d’an eur evit ar gentel pe evit ar predoù da skouer. Mont a rae an dud da kafeta er-maez ar c’hamp. Kenurzhiañ an traoù evel ma veze graet er bloavezhioù tremenet a oa deut da vezañ kazi dibosubl. Evit ar wezh kentañ ne voe ket Ronan Huon er c’hamp e 66, aet e oa betek an Amerik, un hunvre oa evitañ mont da vro Faulkner,

Ronan Huon, Vefa De Bellaing ha Paul Kalvez

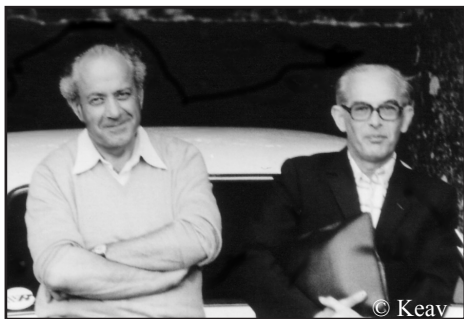
Flannery, O’ Connor pe Salinger hag ar re all a blijje kement dezhañ. Ar bloavezh war-lerc’h e tileze e garg a rener hep bout kavet ur rener da vat evit kemer e blas. Vefa a chome e penn an traoù, sikouret gant Per Penneg, Paul Kalvez, Bernez an Nail, Yann Talbot ha dud all c’hoazh. Ne ouzomp

ket re vat perak ne adstagas ket gant renerezh ar c’hamp, met gellet a reer soñjal e oa meur a abeg : mui-ouzh-mui a labour oa gantañ : ar gelaouenn *Al Liamm* evel-just, hag an embannadurioù dreist-holl. Ouzhpenn-se, ul levr a oa gantañ war ar stern (*an Irin Glas* a oa deuet er maez e 1966) hag sur mat un tamm mat a skuizhder o tont gant an oad. Klevet hon

eus anezhañ o lâret e oa mat leuskel e blas gant unan yaouankoc'h. N'eo ket mat d'ur rener chom re bell e karg... Doareoù nevez a vefe ret kemer evit ren ar c'hamp, doareoù na oant ket e re. Un dra a zo sur : poan en doa oc'h asantiñ e c'hellfe perzhidi ar c'hamp chom hep kemeret perzh er c'hamp penn-da-benn evit mont er-maez eus ar c'hamp da gafeta (ha da gomz galleg), hag e tibabfent chom hep mont d'ar c'hentelioù pe c'hoazh krediñ e oa ar c'hamp un ostaleri a zarempreder evit tap e breoù ha kousket ... Kresket e oa ar familh ha pep hini a felle dezhañ kaout muioc'h a frankiz. Ar rummad kozh en doa bevet ur prantad kriz war-lerc'h ar brezel, "ar ghetto" a lâre tud zo. Ne oa ket re ali e teufe ar c'hamp da vezañ ur c'hamp labour hepken kennebeut : soñjal a rae e oa ret kaout ur c'hempouez, labour spered a dra-sur met dudi ha distan a oa ret kinnig d'an dud ivez. Ne oa ket mui ar c'hamp ur familh unvan evel ma oa anezhi e bloavezhioù kentañ. Bloavezhioù diaes a dremenas a-raok ma kemerfe KEAV e lañs en-dro ! A drugarez da Vefa de Bellaing dreist-holl e c'hellas KEAV derc'hel gant e hent peogwir e chomas-hi oberiant betek 1976.

76

Kenderc'hel a rae Ronan Huon da zaremprediñ ar c'hamp : bet eo e penn Kevredigezh ar Skrivagnerion hag adal 1984 hag e-pad meur a vloaz e veze bodet skrivagnerion er c'hamp : ur vodadeg a veze aozet etrezo diouzh ar mintin ha diouzh an endervezh e veze un daoliad digor ma oa kouviet an holl stajidi gant un tem bep bloaz. Pa

Per Denez ha Ronan Huon e Skaer

oa bet lidet 50^{vet} deiz-ha-bloaz ar c'hamp e voe graet ur gouel.

Bodadegoù burev *Al Liamm* a veze dalc'het aliesig e KEAV, an hini diwezhañ a oa bet dalc'het e 2002 ma ne fazian ket. Atav e veze ur blijadur evitañ en em gaout gant stajidi nevez-desket ganto ar yezh. Pa errue er c'hamp e c'h adkave ar from hag ar c'hoant da adkregiñ gant ar pezh en doa graet ouzhpenn hanter kant vloaz oa, ne oa netra kemmet, ar memes labour a oa da ober, kelenn ar yezh, reiñ an tu d'an holl re o doa c'hoant da zeskiñ o yezh. Marteze en doa soñj eus ar re o doa e lakaet war an hent-se, hent ar brezhoneg, Per Bourdelles, bet kelenner dezhañ pe Maodez Glanndour ha marteze en o raok Toussaint Caulet a oa bet skoliad gantañ e skol Sant-Josef Lannuon hag en doa e lakaet e darempred gant an Emsav.

Ronan Huon, evel ma lâren, a oa troet e selloù war zu an amzer da zont, peogwir e ouie ne oa fin ebet d'ar stourm hag

Bernez an Nail, Vefa De Bellaing, Gwenael ha Ronan Huon

e vefe ret da dud all kenderc'hel gantañ, ur stourm a oa bet e hini hag hini tud all araozañ. Fiziañs en doa en amzer da zont daoust d'ar skoilhoù. Kenderc'hel a ra ar stourm, *Al Liamm* ha KEAV a zo bev atav, sur mat abalamour m'eo ur stourm reizh, ur stourm a ranker ren evit ma vevo hon yezh, kuit a bolitikerezh...

Gwenael Huon, Anna ar Beg, Yann Talbot ha Nicole Auffret e Skaer 1995

Kamp Porsal 1955

Kamp Ploueg-ar-mor (1957 ?)

C'hoariva ar vugale e Skaer 1995

Ronan Huon,
ar youl da gas ar brezhoneg war-raok

Daoust d'ar pezh a c'hellfed krediñ, n'em eus ket darempredet kement-se Ronan Huon. P'en doa ranket mont da Gembre evit kenderc'hel gant e studi en doa graet an diviz e vefe unanet *Tir-na-nOg* hag *Al Liamm*. Met e c'hoar an hini eo a oa aet e darempred ganin evit se. Diganti e tegemeris ar fichennaoueg hag ar c'hef.

N'hor boa ket Ronan Huon, Andreu Latimier ha me na divizet na prederiet war an emglev a skoulmemp ha ne oa ket bet komprenet ganeomp en hevelep doare. Setu pa zeuas er-maez goude an niverenn 6 (Genver-C'hwevrer 1948) e veze gwelet splann war ar golo anv *Al Liamm* moulet e lizherennoù bras, *Tir-na-nOg* da heul a oa meneget en un doare disteroc'h. Ouzhpenn e tiogele ar pennad-digeriñ e oa kudennoù arc'hant en abeg d'ar c'hendeuziñ. 'Pezh ne blijas tamm ebet da Ronan a zisklêrias e chif en ul lizher a gasas d'an 2 a viz Meurzh eus Abertawe da Andreu ha din-me. Goulenn a rae e vefe tennet anv *Tir-na-nOg* "bet lonket gant *Al Liamm*" a-ziwar ar golo, restalet dezhañ an aotre-moullañ, chom hep embann skridoù en doa fiziet e Per Denez a rankemp ivez ober.

Moarvat e oamp deut Andreu ha me, a-benn d'e sioulaat.

Kinniget em boa dezhañ kemer penn ar gelaouenn pa zeufe en-dro eus Kembre ha va skoazell evel merour. Diouzhtu e asantas d'ar soñj-se.

Gwir eo e oa galloudusoc'h, pinvidikoc'h *Tir-na-nOg* eget *Al Liamm* neuze. E Roazhon edo o chom an darn vrasañ eus he c'houmananterien. Reoù *Al Liamm* a oa niverus e rannvro Bariz dreist-holl. Krouet e 1946 e oa bet moulllet he niverennoù kentañ gant I.C.A. Brest a rae ul labour dereat-tre.

Met un digouraj e veze bep tro gortoz embannadurioù an niverennoù.

En daou vloaz kentañ ne ginnigas *Al Liamm* d'he lennerien nemet 5 levrig moan, enno kalz pennadoù diwar-benn ar broioù keltiek. Gant skrivagnerien tramor : Griffith John Jones, Oscar Mac Uilis, F.B. Perry, Caradar (A.S.D. Smith), Thomas Gwynn-Jones, Y. Thie Mooar e voe aozet skridoù ; lod anezho a oa e kembraeg, iwerzhoneg ha manaveg.

Adalek an deroù e voe skoazellet skipailh *Al Liamm* gant Abeozen a gase deomp pennadoù talvoudus. Un tamm diwezhatoc'h e pourveze Per Denez ac'hanomp gant skridoù ha notennoù ivez, ar pezh a roas d'ar gelaouenn un arliv ispisial hag a voe miret ganti betek hiziv an deiz.

D'ar 15 a viz Mae 1947 e voe bodet “Kevredigezh Etrekeltiek *Al Liamm*” un tregontad a dud e Kêr-Vreizh, gant Kerlann a aoze an divizoù. Andrev Latimier, Erwan Tymen, Per ar Bihan, Ronan Chevalier hag Herri ar Floc'h a voe anvet da izili ar burev nevez. 110 den a oa koumanantet neuze, 11 diouto a oa er broioù keltiek. En deiz-se ivez e voe divizet ober gant ar brezhoneg peurunvan ha dilezel ar C'H.L.T. ; goude ne voe ket gwelet mui er gazetenn anv Andrev Merser na Visant Seite (danevell-veaj hemañ *Goude bezañ gwelet Iwerzhon* hor boa moulllet divezh e KLTG en hon niverenn 5. En niverenn-mañ e kaver ivez un destenn vrudet *Lizher eus Iwerzhon* gant Roparz Hemon, skrivet pa oa erruet e Dulenn.

E 1948 e teuas er-maez 6 niverenn war-dro 80 pajenn e pep hini, moulllet gant *Imprimerie Les Mouettes* (Ar skrewed) er Baol. Ne oa ket gwall cheuc'h ar golo liv gwer sklaer nevez. Ingal e tegouezhe *Al Liamm* gant an dud avat, ar gelaouenn

edon-me va unan oc'h ober war he zro d'ar mare-se. Kalz pennadoù a veze kaset deomp endeo : danevelloù, barzhonegoù, studiadennoù. Ne oa ket dister plas ar yezhadur er gazetenn, ar plas gouestlet d'ar yezhoù keltiek a yeas war zisteraat avat.

Pellaat a ran diouzh va c'hazeg, 'm eus aon ha dav eo din komz eus *Tir-na-nOg*. A-hed ar bloavezh 1945 e fardas hag e ingalas Ronan 8 pe 10 follennig damguzh talbennet *Tir-na-nOg*. Poan en devoe da gaout an aotre moullañ, hogen, adalek deroù 1946 e teue er-maez kaieroù bihan evel reoù *Al Liamm*. En niverenn 1 ha 7 e oa sinet ar pennad-stur gant Per Giot, hag en niverenn 6 e oa tro Jacques Keridry d'en ober. Kalz galleg a oa er gazetennig a rae gant an doare skrivañ nevez adalek ar penn kentañ. Herve Konan, Alan Penneg, Oscar Mac Uilis, Langleiz, An Timeur, ha François Falc'hun zoken (en niverenn7) a genlaboure d'ar mare-se.

Ur rummad all a gaieroù a zeuas er-maez e dibenn 1947. Er pennad-digeriñ, diwar dorn Ronan Huon ha Per Denez en niverenn 2 a zisplege e yafe *Tir-na N-og* ha *Kened* dorn-hadorn evit embann skridoù unyezhek. Teir niverenn all a voe embannet e 1947 (3 Genver-C'hwevrer ; 4 Meurzh-Mezheven ; 5 Gouere-Gwengolo, ha warno e oa skrivet anvioù ar renerien : Per Denez ha Ronan Huon).

82

Met emglev *Al Liamm-Tir-na-nOg* a oa bet skoulmet da vat ha dont a reas a-zindan ar wask e deroù 1949 an niverenn 12-13 gant anvioù Ronan ha me war ar golo. E-doug ar bloaz-se e yeas da Anaon ivez Meven Mordiern ha Frañsez Vallée. Adalek neuze e voe aozet an niverennoù gant Ronan Huon. Brav e oa ar golo nevez bet dibabet gantañ, e doare niverennoù diwezhañ *Gwalarn*. Ne oa ket ur gazetenn parizian ken, pa oa he rener o chom e Lannuon.

Ur sell lemm en doa Ronan war dalvoudegezh ar pennadoù a veze kaset dezhañ, pa oa re baour ar yezh pe re zister danvez lod anezho, ne vezent ket embannet gantañ, ar pezh ne oa ket evit plijout d'ar re o doa savet ar pennadoù-se!

War ledanaat e oa aet kelc'h ar skrivagnerien ivez : Roperzh ar Mason, Benead, Gweltas Bernier, Per Bourdelles, Youenn Drezen, Arzel Even, Kristian Guyonvarc'h, Maodez Glanndour, Remont Jestin, Marsel Klerg, G.B. Kerverziou, Lok, Goulc'hen Pennaod, Jarl Priel... hag evel-just e talc'he Abeozen, Per Denez, Roparz Hemon, Kerlann, Andrev Latimier, Youenn Olier, Yann Poupinot, Erwan Tymen... da genlabourat. Bet e oa Ronan Huon, d'ar mare-se, e pep korn ar vro da zihuniñ ar skrivagnerien vorgousket pe diskalonekaet. Poulzet e oa bet Youenn Drezen gant Ronan ha Per Denez da gemer e bluenn hag a-drugarez da Ronan Huon eo e stagas Jarl Priel da fardañ skridoù e brezhoneg da vat.

Darempredoù mat em boa gant Ronan, hag hegarat-tre e veze bep tro em c'heñver pa skrive din. Buan-buan e kenlabourjomp dre lizher. Kejañ a ris gantañ evit ar wech kentañ e miz Gouere 1948 e Kamp Etrekeltiek ar Vrezhonegerien e Kleder, eno edo o reiñ skoazell da Langleiz ha Vefa de Bellaing evit ren ar c'hamp. Kentelioù brezhoneg a roe eno. Ur paotr yaouank dedennus e oa ha meur a gembreadez a rae al lez dezhañ ! E penn kentañ an abardaez e c'helle an holl ac'hanomp mont d'an aod ha gant plijadur hor boa bet tro da vont da neuial gant Maodez Glanndour, un neuier eus ar c'hentañ. Langleiz "Tad ar c'hamp" a veze chalet pa veze damrust ar mor. Chom a rae da evezhiañ kouronkadenoù hag ebatoù rust ar re yaouank en dour. D'ar mare-se e tarempreden Ar C'helc'h *Nevezadur* e Pariz, ha gouest e oan da reiñ kentelioù koroll. Kalz Kembreiz a veze dedennet ganto. Daoust ma oa ur samm labour war e choug e veze gwelet alies Ronan e fri gantañ e-barzh al levrioù brezhonek. Rust e oa buhez ar C'hamp. Lojet e oamp e logelloù bras, war ar plouz. Dihunet e vezemp beure mat diouzh son ar biniaouer. Brezhoneg (ha saozneg) hepken a veze klevet e Kleder ha treut e oa ar gaoz gant ar paourkaezh biniaouer ha ne ouie koulz lavaret netra. Langleiz ha Vefa de Bellaing o doa kavet bod en un ostaleri dost. Dalc'het em eus soñj e oa bet er c'hamp-se ivez

Oscar Mac Uilis, gouezeleger ha brezhoneger, ha Roperzh ar Mason. Bet e oa Ronan, Langleiz ha Vefa de Bellaing e kamp ar BAS e Sarzhav e 1947. Un nebeud kentelioù brezhoneg a veze kinniget d'ar stajidi, met dipitet e oant bet pa ne oa nemet galleg gant ar gamperien. Setu ma oa deut war o spered krouiñ ur c'hamp brezhonegerien, ar pezh a voe sevenet ganto bloaz war-lerc'h. Nozvezhioù dudi a vez aozet er c'hamp ha gwelout a ran c'hoazh, garanet em spered, Ronan o tibunañ a vouezh uhel :

O! Me da gar, Bro ma Zadoù,
O! Me da gar, Bro ma Zadoù,
En da enor, me, gano, lonleno, lonleno, lonla
En da enor, me, gano

Me'gar brug ruz da veneziou
Me 'gar brug ruz da veneziou
Ha reier bras da aochoù, lonleno, lonleno, lonla
Ha reier bras da aochoù...

E kamp Plonevez-Porze e oan bet e 1949 ivez. Ronan a oa eno c'hoazh ha kelenn a rae brezhoneg. Er bloaz-se e voe aozet gant Langleiz ur gouel e sal ar barrez. Andrev ar Merser ha Per Denez o doa graet un taol-brudañ, e brezhoneg hag e galleg, en o sav en ur c'harr a yae dre straedoù ar bourg. Kan ha sonerezh a voe. Langleiz a zisklêrias brav, skoazellet gant Eileen James, ar gerentiezh a oa etre ar brezhoneg hag ar c'hembraeg ha kinniget e oa bet ganto frazennoù kazi heñvel en div yezh.

Dezo Langleiz a oa ivez skignañ hag ingalañ levrioù brezhonek. Krouet e oa bet gantañ ar B.A.L.B. (Breuriezh Al levrioù Brezhonek). Embannet e voe *Arzhur Breizh*, gant Claude Bernard. Langleiz en doa skouerennoù eus e levr *Enez ar Rod* da werzhañ ivez. Bresk e oa aozadur ar B.A.L.B. avat. Kavet e oa bet un den koulskoude evit mont war an hentoù da ginnig al levrioù. Merzet e oa bet buan a-walc'h ne oa netra all, estreget ar c'helc'hgelaouennoù, evit embann levrioù ha pa

oa ret kaout daou gef disheñvel. Buan en doa soñjet Ronan e oa ret-holl kinnig levrioù d'an dud evel ma oa bet graet gant *Gwalarn* a-raok. E miz Gouere 1948, e oamp bet dre straedoù Kastell-Paol, en engroez ar Bleun-Brug, o werzhañ *Gaovan hag an den gwer*. Ur skouerenn a yeas gant ar Chaloni Fave ha reiñ a reas din gwerzh e goumanant d'*Al Liamm Tir-na-nOg* ivez.

Pa voe echu gant ar B.A.L.B. e voe skignet, diwar atiz Ronan, er bloavezh 1949, levrioù e brezhoneg, hag eñ sammet gant ar gelaouenn endeo.

Peseurt levrioù 'ta ? Reoù skrivet e brezhoneg eeun da gentañ penn : ur romant polis gant Roparz Hemon *Ar c'horf dindan treid va zad-kozh*, *Aquis Submersus*, troet diwar an alamaneg gant Per Denez. Adalek 1950 e voemp skoazellet gant Per Bodenan eus Kemper, evit skignañ al levrioù. Ronan avat a ranke kas da benn an hanter all eus al labour. Goude-se e voe embannet *Ar Spontailh* gant Jarl Priel.

Siwazh, ne oa ket stank al lennerien nag ar brenerien (n'eo ket gwellaet an traoù hiziv an deiz c'hoazh).

E miz Gwengolo 1954 e oa bet embannet *Va zammig buhez* gant Jarl Priel. Bloaz goude ne oa ket bet gwerzhet ouzhpenn 200 skouerenn anezhañ hag un tamm c'hwerv e oa Ronan en e bennad-digeriñ er bloaz da heul. Derc'hel penn a ra an embanner avat hag e dibenn 1955 e voe kinniget d'ar vrezhonegerien eil levrenn eñvorennoù Jarl Priel : *Va buhez e Rusia*. Betek 1962 e voe skoazellet an embannadurioù gant Per Bodenan evit gwerzh al levrioù. Goude-se e voe kemeret ar garg ponner-se gant Janed Queillé (eus 1966 betek 1994) hag Elen er Meliner, pried Ronan a rae ul lod eus al labour gantañ, rak ur bern pakadennoù ha kasadennoù a oa d'ober. Berzh a oa bet gant *An Irin glas*, da skouer, ha ranket e oa bet kas dre ar post ur c'hant skouerenn bennak bet gwerzhet diouzhtu. 235 skouerenn eus al levr-se o doa kavet prenerien e-korf pevar miz. Ne oa ket bet gwerzhet kemend-all a skouerennoù eus *Evidon Va-unan* en ur ober dek vloaz. Mark Drean, profer

arc'hant brokus ma oa unan, a roas harp e 1966 en ur skignañ 600 lizher-brudañ.

Lakaet en doa Ronan da bal reiñ levrioù deskiñ d'an dud. Setu ma kaver buan war roll an embannadurioù levrioù Roparz Hemon : *Cours élémentaire de breton*, e c'heriadurioù hag e yezhadur hag evel-just : *Yezhadur Bras ar Brezhoneg* gant Frañsez Kervella. Ul labour talvoudus-tre e oa hini an embannadurioù. Start ivez, rak lavaret e oa bet din gant Ronan e ranke lenn ar skridoù da embann, divankañ anezho, o gwerzhañ goude, kas fakturennoù, paeañ an dle hag ober brud dezho. Danvez forzh pegement a oa da embann avat, ken e voe savet gant Per Denez un ti-embann all : *Hor Yezh*.

Ur soñj all a oa gant Ronan : embann levrioù evit ar vugale. E 1953 e vezo embannet *Ali-Baba hag an daou-ugent laer* hag ul levr bennak all.

Adalek 1957 avat, e voe graet strivoù bras ha 10 levrig a zeuas er-maez a-ziwar ar wask, levrioù brudet dre ar bed a-bezh : *Paotr e varv glas*, *Ar goantenn e Koad ar C'houk*, *Luduenn, kabellig ruz*, *Gwenn-Erc'h hag ar Seizh Korrig...* Per Denez a genlaboure start hag a gase lizheroù-brudañ a-gantadoù.

War an diwezhadoù, faezhet gant bec'h an Embannadurioù (enno : levrioù-keleñn, romantoù, danevelloù, eñvorennoù, barzhoniezh, testennoù evit ar vugale, testennoù gouiziek...) e roas Ronan berniad levrioù *Al Liamm* chomet diwerzh, hag arc'hant ar c'hef da *Embannadurioù an Here* e deroù 1999. Siwazh, diaesterioù a zo bet nevez zo gant *Embannadurioù An Here*, ha ne chom ken nemet daou zen evit kas al labour war-raok. Labour a-zoare zo bet kaset da benn gant *An Here* ha Martial Menard. Soñjomp ervat e *Geriadur ar brezhoneg*, na c'heller dioueriñ ken hag ivez ar sammad levrioù kaer embannet evit ar vugale ! Fiziet eo bet *Embannadurioù Al Liamm* d'ar gelaouenn *Al Liamm Tir-na-nOg* en-dro, ha ret mat e vo da Dudual Huon rener ar gelaouenn, stagañ gant ul

labour embanner levrioù, pezh ne c'hoante ket ober e gwirionez.

Ampartiz a ziskoueze kaout Ronan evit dizoleiñ skrivagnerien nevez ha barrek. Broudet en deus lod anezho, brudet-kaer bremañ, da skrivañ : Youenn Drezen, Jarl Priel, Añjela Duval ha diwezhatoc'h Yann Gerven. Keneil e oa da Langleiz, Marsel Klerg, Maodez Glanndour. Marsel Klerg ha Per Bourdelles a zikoure gantañ evit divankañ skridoù zo. Gant Andreu Latimier e veze reizhet an amproennoù ivez hag aozet e veze gantañ un niverenn bennak eus *Al Liamm* gwech dre vare.

Olier ar Mogn, Divi Kervella, Alan Dipode ha Sylvain Botrel a voe harperien brizius e-touez reoù all.

E 1997 e teuas e vab Tudual da genrener ar gelc'hgelaouenn. Evit gwir, "Tudu" a oa o kas an traoù abaoe ur pennadig mat dija, adalek 1997 avat, e lakas embann ingal pikol niverennoù, an niverenn 302-303 a oa an hini kentañ eus ar rummad-se.

Diwar atiz Ronan ha Per Denez e voe aozet niverennoù ispisial : Bro-Friz (27), Israel (44), Hungaria (61), Bro-Flandrez (68), Katalonia (98), Eire (120), Alba (321, aozet gant Alan Dipode). En niverenn 41, anvet *Barzhaz*, e voe kavet un dastumad barzhonegoù savet war meur a gantved. Niverennoù en o fezh, koulz lavaret, a voe gouestlet da skrivagnerien vras evel Roparz Hemon, Maodez Glanndour, Langleiz, Frañsez Kervella, Añjela Duval, Jarl Priel...

E-pad 24 bloaz (eus 1949 betek 1973) e kavas Yann lenner ur pennad-digeriñ e penn kentañ pep niverenn. Gant Per Denez e oa bet savet ul lodenn vat diouto (betek 1956).

Soursi a gemere Ronan gant danvez ar pennadoù embannet en niverennoù, met ivez gant neuz ar re-mañ. Kemmet e voe ar golo e 1954, e 1972, e 1991. Alan Dipode a fardas war e urzhiataer daou c'holo nevez (niv. 312 betek 317; niv. 318 betek 323). Golo diwezhañ *Al Liamm-Tir-na-nOg* a zo bet aozet e 2001 gant ur goumananterez yaouank. Met niverennoù zo o deus o doare dezho o-unan (an niv. 314, *Avanturioù ar*

sitoian Jañ Konan ; an niv. 321, *War hentoù an tremened*, gant Reun ar C’halan, an niv. 327, 39-45, *Brezel e Bro-Leon*, pezh-c’hoari G. Kervella). Hogen sigl ar gelaouenn, e meur a zoare, en deus merket peurliesañ pajenn gentañ ar golo.

Meur a zen a zo bet o kemer perzh er gelaouenn *Al Liamm Tir-na-nOg*, er skipailh-ren zoken. Harpet e voen e-pad meur a vloavezh gant Yann Tomaz, p’edon o chom e rannvro Bariz, gentañ e vez fardet ar bandennoù. Briag Cherel a asantas kemer an teñzorerez eus 1966 betek dibenn 1975. Andreu Latimier a voe er jeu, tamm pe damm betek e varv, reizhañ a rae lod eus ar skridoù hag aozañ a rae niverennoù zo. Emañ anv Lili Thomas – dastum koumanantoù evidomp a rae e Bro-Gembre– war ar golo e 1953 hag e chomo pell eno. Loeiz Bihannig a reas gant aked ha startijenn war-dro ar sekretouriezh e-pad 14 vloaz (eus 1976 betek 1990). Didier ar Go a gemeras ar garg neuze (eus 1991 betek 1997). Yann-Bêr D’haese a reas war-dro ar c’hef eus 1980 betek 1983. Erwan Tranvouez gant e ardivinkoù, a vez o prientiñ liketennoù evit ar bandennoù-kas abaoe 1991.

Alan Dipode a voe teñzorer ha kenlabourer e-pad 9 vloaz (1991-2000). Abaoe miz Meurzh 2002 emañ Kuzul ar Brezhoneg e karg eus ar c’houmanantoù.

Sekretour eo Herve Latimier abaoe 1997.

Gant marv trumm Ronan en em gav Tudual e-unan e penn ar gelc’hgelaouenn. Kreñv eo gant 15 bloavezh skiant-prenet. kuzulioù e dad a voe spletus evitañ. Er Burev emañ gentañ Herve Latimier (sekretour) hag Herve Huon (teñzorer). Kollet e vez arc’hant bep tro ma vez embannet un niverenn nevez hiziv-an-deiz. Paour-kenañ e oa bet *Al Liamm -Tir-na-nOg* betek 1978. Er bloaz-se e oa bet aotreet gant ar prezidant Giscard d’Estaing “Karta Sevenadurel Breizh” a roe an tu deomp da gaout skoazelloù arc’hant. Adalek neuze e voe gwelloc’h stad ar c’hontoù.

Hag ouzhpenn e tegouezhas ganeomp d’an ampoent ur prof 30 000 Lur a-berzh Per ar Gal (M.L.G . e anv-barzh) c’hoant

gantañ da saveteiñ ul lod eus e arc'hant pa gemere hent an ti-retred.

Setu darvoudoù e buhez ur gelc'hgelaouenn : Gouel an niverenn 100 e Roazhon, aozet diwar atiz Per Denez ha Maodez Glanndour, bodadeg an 50^{vet} deiz-ha-bloaz, lidet e Brest hag e Brezal.

Er gouelioù-se em boa bet digarez da zivizout e-pad pell gant Ronan, kenkoulz hag e-doug hor bodadegoù, reoù ar gelaouenn, dalc'het meur a wech en e di (div wech em boa bet tro da verennañ eno), e Roazhon, e Gwengamp, e Sant-Tegoneg, e Karaez pe e-kerzh bodadegoù Kuzul ar Brezhoneg. Kalz eskemmoù lizheroù a vez ganeomp a-hend-all. Prederiet e oa ivez Ronan gant niver ar goumananterien : 175 e deroù 1948, 503 e 1958, 590 e 1968, 1105 e 1978 hag ez eas an niver anezho war goazhañ tamm-ha-tamm abaoe ugent vloaz evit diskenn dindan 800 hiziv an deiz. Un dra chalus ha diaes da gompren.

An itron ar Bihan, Per ar Bihan, Elen er Meliner ha Ronan Huon, Suzanna Latimier, Herve Latimier er foñs, e-doug ar gouel aozet da geñver 50^{vet} deiz-ha-bloaz Al Liamm e maner Brezal d'ar 6 a viz Mae 1995

Un den plijus e oa Ronan, degemerus hag en e vleud er bodadegoù. Ur c’hatolik mat oa anezhañ ivez, d’e iliz parrez ez ae bep sul, met e brezhoneg eo e tibune lodennoù an oferenn.

Oberiant, feal d’e lavaroù, youlek evit kas da-benn e raktresoù niverus. Pennek e oa ivez ha ne oa ket aezet lakaat anezhañ da gemm e soñj. Strivet en deus e-pad e vuhez a-benn embann brezhoneg a dalvoudegezh evit an holl rummadoù, da gas pelloc’h erv *Gwalarn*, d’ober eus *Al Liamm-Tir-na-nOg*, ur gelaouenn uhel he live. Ar pep brasañ eus e amzer a voe kemeret gant levrioù pe skridoù ar re all a ranke divankañ, adskrivañ pe skriverezañ alies mat. Hag-eñ donezet-kaer ne skrivas ket ouzhpenn daoù levr danevelloù : *An Irin Glas* hag *Ur vouez er Vorenn* hag ul levr barzhonegoù : *Evidon va-unan*. Niverus eo avat ar pennadoù en doa skrivet e-barzh *Al Liamm-Tir-na-nOg*, daou anezho a gaver en niverenn 334 c’hoazh.

War-lerc’h Jarl Priel e voe e-pad pell rener Kevredigezh ar skrivagnerien Vreizhat.

Dibriz e voe evitañ sikour e bried Elen.

Kantadoù eus e lizheroù am eus dastumet en un teuliad. Marv eo Ronan ouzh ar stern. Trist eo gwelout mignoned kozh e vont kuit ken trumm. Dibab a c’helle Ronan e lec’h-diskuih, ar repu d’e ene. Ar Baradoz ? Piv ‘oar ? Aet eo marteze d’ober e annez da *Dir-na-nOg*.

U r s t a n d e n u r g o u e l

Garanet-don eo chomet em eñvor ar munudoù eus va c'hejadenn gentañ gant Ronan Huon. E miz Here 1983 e oa. D'ar 16 a viz Here, pa lavarin mat, rak an deiziad-se a oa bet skrivet gantañ e-unan war ar bajenn gentañ eus ar skouerenn eus *An Irin Glas* a zo em c'herz abaoe an deiz-se. Ugent vloaz goude-se, deiz ha deiz, koulz lavaret, e yae Ronan da Anaon.

D'ar 16 a viz Here 1983 e oa, eta, en unan eus salioù ar Benfell, e-kichen Brest, da-geñver Gouel Pobl Vreizh. D'an ampoent-se, e veze aozet ar gouel-se gant UDB ur wech ar bloaz. Arzourien vrudet a veze pedet, evel Joe Cocker, da skouer, hag a oa tremenet e 1982. Hag ar gouel-se, e 1983, a oa bet an hini diwezhañ, a gav din. Un nebeud bloavezhioù goude, e oa savet Gouel Broadel ar Brezhoneg, aet da get abaoe, siwazh.

Ha setu me erru er Benfell en deiz-se, eta. Ar Benfell, ha n'eo ket ar Peñfeld, e-giz ma vez klevet a-wechoù e genou brezhonegerien 'zo.

Ha sot ma oan gant al levrioù (hag ez on c'hoazh), e oa bet sachet va evezh gant stand *Al Liamm*, hag an tri den a oa ouzh e zelc'her, ur c'houblad en o zri-ugent vloaz, hag un den

yaouankoc'h. Ha me ha toullañ kaoz ganto, ha lavaret peseurt levrioù eus *Al Liamm* am boa lennet, ha peseurt skrivagnerien a oa plijet din. Ha menegiñ anv Ronan Huon, evel-just. “Ya, me eo” eme an den a oa dirazon, ken eeun ha tra, en ur vouse'hoarzhin.

Pegen souezhet ha laouen war un dro e oan o kejañ gantañ. Hag eñ ha kinnig din Elen e bried, hag o mab Herve, a oa o telc'her ar stand asambles gantañ. Un nebeut frazennoù zo chomet em eñvor. “C'hwi ‘zo Ronan Huon ?” am boa estlammet neuze, ha soñj am eus c'hoazh eus an drouk-implij-se eus “zo” Ne oa ket difazi va zammig brezhoneg, hag ur pennad mat a hent a chome dirazon a-raok dont a-benn da vestroniañ hor yezh, ha n'on ket erru c'hoazh e penn an hent skoasellek-mañ, ‘m eus aon. Piv ‘zo, avat ?

Dirazon eta e oa Ronan Huon, an den am boa bet plijadur ken ha ken o lenn e zanevelloù hag e varzhonegoù d'ar mare ma oan o chom e-kichen Pariz, er bloavezhioù 1977-1983. Nevez-erruet e oan er vro abaoe ur 6 miz bennak. Gwall souezhet e oan, o welet ur skrivagner a-bouez eveltañ o kemer poan hag amzer evit derc'hel ur stand en ur gouel. Hag e wreg hag e vab asambles gantañ. E-touez al levrioù a oa diskouezet, e oa ar re a oa skrivet gantañ met ne oant ket kinniget bravoc'h eget ar re all skrivet gant tud all. Ha kaoz ganeomp. Diwar-benn e skridoù. Ha pa skrivan “Ha kaoz ganeomp”, e vije gwelloc'h din lakaat “ganin”. Rak un den dilorc'h e oa, ha na gomze ket kalz diwar-benn e labour skrivagner.

Setu me o lavaret va soñj diwar-benn *Ur vouezh er vorenn. Evidon Va-Unan*. Diwar-benn ar pezh a oa chomet ennon diwar lenn e skridoù. Evit taolenniñ anezho, em boa distaget ar frazenn-mañ, ger ha ger, pe dost, hag ugent vloaz goude-se em eus soñj anezhi c'hoazh : “Pep ger en deus un

dalvoudegezh”. C’hoant am boa da lavaret e kaven un dalvoudegezh resis e kement ger a oa bet implijet gantañ en e zanevelloù pe en e varzhonegoù. Hag Elen, e bried, o tegas da soñj e oa bet lavaret a-raok ar memes tra, ger ha ger, koulz lavaret, gant unan bennak all. Va soñj e oa, hag ez eo atav. Diglink-kaer eo stumm-skrivañ Ronan Huon, ha ne glask ket beuziñ al lenner en ur poullad munudoù. Ne glask ket kennebeut rediañ anezhañ da lakaat e lennadenn a-istribilh bep eil linenn evit fuketal e-touez pajennoù ur geriadur bennak. Gant un nebeut gerioù dibabet resis, ha renket resis, e oar krouiñ un aergelc’h, un dudenn, un darvoud, un istor.

Hag eñ o c’houlenn ganin e-pelec’h e oan o chom. E Dirinonn, d’ar poent-se. E Kerne, eta. Nepell eus an harz gant Bro-Leon. Hag eñ o lavaret din e oa e vab Tudù hag e verc’h-kaer Chanig o chom er barrez-se ivez. Ur c’hilometrad bennak diouzh va zi. War vord ar Stêr Elorn. Ha me ne ouien ket. Gwall vihan eo ar bed. Ha resisaat e vez distaget Dirinonn gant tud ar vro, en ur bouezañ war an “Nonn”. Tudù ha Chanig, n’anavezen ket c’hoazh d’ar poent-se. Ha diwezhatoc’hik, hor befe tro da grouiñ asambles skol Diwan Landerne, gant un dornad tud all, un dornadig pa lavarin mat. Hor bugale, na oa ganet hini ebet anezho c’hoazh, a vefe ar vugale gentañ er skol-se. Gant o ugent vloaz emaint hiziv.

Elen ha Ronan o deus hadet don e kalon o fevar mab ar feiz a oa en o hini evit Breizh hag ar brezhoneg. Brezhoneg er gêr, ha brezhoneg hepken. D’ar poent-se, er bloavezhioù ‘50 ha ‘60, ne oa ket anat. Ne oa ket ken digor ha bremañ ar speredoù evit degemer un hevelep emzalc’h e kevredigezh an dud sivilizet. Ha ne oa ket gwall stank ar familhoù o doa graet un hevelep dibab. Hag o zrugarekaat a-greiz kalon a zleomp ober, rak paneveto, e pelec’h e vijemp bremañ ? Hag e-touez ar familhoù kalonek-se, e oa ar familh Huon. Feal eo chomet Gwenael, Tudual, Herve ha Riwall, ar pevar mab Huon (ra

vin pardonet ganto evit ar c'hoari-gerioù-mañ) ouzh ar feizse, ha pep hini anezho a vez gwelet hiziv o stourm evit ar brezhoneg, pep hini en e zoare, pep hini war e dachenn.

Distroomp d'ar Benfell eta, d'ar 16 a viz Here 1983. Ha me ha prenañ *An Irin Glas* digantañ, hag eñ o sinañ ar gerigmañ war ar bajenn gentañ : “Kontadennoù un Tregeriad a... vro Leon”. Sur a-walc'h da heul ar gaoz a oa bet ganeomp, pa 'm boa lavaret dezhañ e oan-me ur Gwenedour bet desavet en Afrika hag o chom bremañ e Bro-Gerne e-kichenik Bro-Leon... goude un nebeud bloavezhioù e Pariz.

Ar wech kentañ e oa din gwelet anezhañ, hag a-dreñv stand *Al Liamm* e oa, en ur gouel. Ha meur ha meur a wech all, e meur ha meur a ouel all, em befte tro d'e welet en-dro a-dreñv ar stand-se. Asambles gant Elen, hag unan pe zaou eus o mibien. Rak bewech pa veze ur stand evit *Al Liamm* en ur gouel bennak, e c'hellec'h bezañ sur da gejañ gentañ.

Ar stand-se a oa ur standilhon eus ar mell labour a gase en-dro d'*Al Liamm*, kelaouenn hag embannadurioù. Na pet ha pet devezh, na pet ha pet bloavezh, pa lavarín mat, tremenet o lenn hag adlenn, o reizhañ hag o tifaziañ ar skridoù kaset dezhañ. Tremenet en deus e vuhez oc'h embann skridoù ar re all, ha, brokus ma oa, aberzhet er c'hiz-se al levrioù all en dije gellet skrivañ ha reiñ deomp da dañva. Ul linenn bennak am boa skrivet e *Blaz an Holen*, en ur soñjal ennañ, ur wilc'hadenn en e geñver : “Soñj a zeue dezhañ bep an amzer eus un embanner en doa lavaret ur wech bennak en un abadenn skingomz n'en doa graet, e vuhez-pad, ken nemet sikour ar re all da skrivañ o levrioù. Hag abaoe meur a warlene, e oa chomet e skridoù-eñ gentañ a-istribilh ouzh ar stern.”

E 1988, e oa deuet Ronan e darempred ganin, evit lavaret din e vefe embannet *Apokalips 9*, va danevell gentañ, war *Al*

Liamm. Na pegen fromet hag enoret e oan bet. Rak pa'm boa diskouezet an danevell-se da dTudu, ne oa ket em soñj embann anezhi, peogwir ne oa evidon ken nemet un doare poelladenn vrezhonek. Ha setu ma krogas ul lodenn nevez eus va buhez, a-drugarez da Ronan, rak roet en doa fiziañs din da skrivañ e brezhoneg.

A-wechoù e kase ur gerig din, evit goulenn daoust ha ne oa ket ganin war ar stern “un dra bennak evit *Al Liamm*”. Bep bloaz betek 1992, em boa kaset dezhañ “un dra bennak”, da lavaret eo un danevell. Embannet kerkent ha kaset.

Dont a ra soñj din eus un nebeud “Devezhioù ar skrivagnerien” a veze renet gantañ da geñver KEAV e Skaer. En hini a oa bet e 1990, e oa deuet Fransez Favereau da dennañ un nebeud poltridi a oa bet embannet gantañ war e levrioù goude-se. En devezhioù-se, ne veze ket stank ar “skrivagnerien”, met an nebeud anezho hag a zeue o deveze plijadur o kejañ an eil gant egile, pe gant eben. Setu penaos em boa bet tro da ober anaouedegezh gant Pêr Denez, Franseza Kervendal, Ivona Martin, Vefa de Bellaing, Yann Gerven, Lukian Tangi, Erwan Evenou...

E 1992, a gav din, em boa komzet dezhañ diwar-benn ar raktres a oa ganin war ar stern : un droidigezh e brezhoneg eus levr-bourzh Kristol Goulm, diwar an destenn orin e kastilhaneg eus an amzer-se. Ne oa ket gwall entanet gant ar mennozh-se er penn kentañ, evit doare. Soñj am eus c'hoazh eus ar goulenn en doa savet ouzhin krak ha berr, birvilh en e zaoulagad hag ur mousc'hoarzh amgredik war e vuzelloù : “Dedennus eo ?” Dedennus pe get, e oa al levr kentañ eus an droidigezh da vezañ embannet e 1994, e ti *Al Liamm*. Va levr kentañ. Keit ha m'emaon ganti, e ouzon e vo ret din echuiñ an eil lodenn eus ar veaj-se...

E 1992, d'ar Sadorn 26 a viz Gwengolo, e oan aet eus Bro-Leon betek Sant Maloù, va-unan em c'harr. Alies e vezan war an hentoù, abalamour d'am micher. Hentoù war an douar pe hentoù en oabl. Ha peurvuiañ ne vezan ket gwall entanet pa vez anv da foetañ bro adarre d'ar sadorn. En deiz-se, koulskoude, ne oa ket dre zever em boa kemeret penn an hent a gas da Sant Maloù. Gant plijadur ez aen, laouen va c'halon. Rak eno e vefe roet Kolier an Erminig da Ronan. Ha war don ar c'hrapouezh gwinizh, mar plij. Bagad Sant Maloù hag o c'hi-bokser divalav... -ki, Myrddin ouzh an delenn, stouvoù boutailhadoù gwin-champagn o tarzhañ a-bep-tu... Ha reizh e oa ober ton da Ronan. E familh hag e holl vignoned a oa eno ivez, evel-just. Soñj am eus eus Ivona Martin o c'hortoz er-maez, a-raok na oa kroget al lid. Soñj am eus ivez e oa bet troet, en un doare burzhudus, an holl boutailhadoù champagn e boutailhoù, ha me hag un nebeud tud na lavarín ket o anv, daoust d'ar preskription, ne oamp ket chomet da dortal, ha sikouret hor boa a-galon vat da enoriñ kolier Ronan ! Estregetañ a oa enoret en deiz-se, pa oa erminiget Michel Phlipponneau hag Yvonne Jean-Haffen ivez. Yvonne Jean-Haffen eo he doa treset golo *An Teirgwern Pembroke* embannet gant *Al Liamm* er bloavezhioù 1950, met ne gav ket

---

96

din e oa abalamour da se hepken e oa erminiget. Jordi Pujol, prezidant Katalonia, a oa da vezañ roet ar c'holier dezhañ en deiz-se ivez, met n'en doa ket gellet dont. Ur gerig digarez en doa kaset memestra, ma 'm eus soñj mat.

En deiz-se, e oa bet roet bep a levr brav d'an dud pedet, ennañ poltridi ha dornskridoù skrivagnerien, Ronan en o zouez. Ha me goulenn gantañ ober un tammig dedi din. Hag eñ ha skrivañ ar gerig-mañ, leun a fent dindan e boltred : “D'ar skrivagner nevez (?) Fulup awenet gant Ciccilina pe he c'hofoù-gar. A galon.” Ne welan ket e anv peseurt sant e vijen aet da glask awen digant ar vrizh-aktourez filmoù opala-opala-se, hag a blante he zammig reuz en tu all d'an

Alpoù, hag Ronan a ouie mat kement-se, met ur wilc’hadenn fentus en doa graet ouzhin. Ur fent fin, e-giz e vousc’hoarzh sioul hag e selloù lemm eus a-dreñv e lunedoù.

E 1994, a gav din, em boa bet ur bellgomzadenn eus e berzh : goulenn a rae ouzhin daoust ha ne vefe ket tu din da sevel ul levr bennak all, danevelloù pe romant. Diwar an danvez a oa du-mañ, ul lodenn skrivet abaoe ur pennad mat, hag ul lodenn all hag a oa kuzhet c’hoazh amañ hag ahont e kornioù distro va empenn, em eus savet *Blaz an Holen*. Ma ne vije ket deuet da vroudañ ac’hanon, ne vije ket bet eus al levr-se. Ne lavaran ket e vije bet ur gwall goll evit al lennegezh vrezhonek. Evidon avat, e vije bet unan, rak a-bouez-kenañ eo bet al levr-se evidon. Evidon va unan... da vihanañ. Ur vaouez, am boa gwelet e Gouel al Levrioù e Karaez e fin miz Here tremenet, a oa bet hegarat a-walc’h evit lavaret din ne oa ket lennegezh. Ha kement-se a zegas din da soñj eus daou c’houlenn a blije da Ronan : “Petra eo al lennegezh ?” ha “Petra ‘zo lennegezh ?”.

E Gouel Ar Brezhoneg, e Speied, e miz Mae 1999, e oa bet kemeret ur poltred gant Loeiz Bloñs, ma weler warnañ Sylvain Botrel, Ronan ha me. Me gav din e oamp o farsal etrezomp pa oa tremenet Loeiz en hor c'hichen, rak n'eo ket liv ar c'hañv a zo warnomp war ar poltred, a sellan outañ bremañ gant from : Ronan ha Loeiz a zo aet o daou da Anaon e Brest e fin miz Here 2003.

Leun e oa iliz Sant Mark Brest evit obidoù Ronan. Ha pep hini ac'hanomp a oa savet an dour en e zaoulagad o welet e bevar mab, bet douget gantañ war hent ar vuhez, o tougen e arched war o skoaz war-zu an aoter, ouzh son kañvaouüs ar binioù bras.

Ha pa welimp adarre stand *Al Liamm* er gouelioù da zont, ne vimp ket evit mirout a soñjal e Ronan. Gouzout a rimp avat ne vo ket gwall bell. E Tir-na-Nog ar skrivagnerien.

miz Here 2003 - miz Even 2004

Gwaremm ar Groaz

Opiltrotat emañ ar bugel a-gevret gant e geneiled skol a-dreuz hag a-hed straedoù karter Sant Mark e Brest. Ar yaou zo, da gichen ar vorlenn emaint o vont da dremen an endervezh, war-dro chapelig ar Wir Sikour. Nevez kroget eo ar bloavezh e Skolaj Charlez Foucauld. Trizek vloaz eo, er pevare klas emañ. An trede bloavezh er skol vrudet. Familhoù pinvidik, ofiserien a-vor, marc'hadourien, bourc'hizien... Bugale paouroc'h ivez, kaset di gant beleien ar parrezioù diwar-dro, hag a-belloc'h zokenoc'h.

“En un ti nevez on bet savet. Un ti hep paper na levr kozh. Eus ar skol, eus ar c'hazetennoù e teue hor paperioù deompni. Deskadurezh ha sevenadur ar galleg. Un ti nevez hep poltriji kozh. Ar poltred nemetañ oa poltred va zud, deiz o eured ; Ar gwaz nevez en e zilhad martolod, ar wreg gwisket e gwenn 'giz kêr. Harluet o-daou en o bro... En un ti nevez on bet savet. Un ti nevez troet war-zu ar c'hreisteiz, an heol, ar bourog, ar skol-barrez ar skolaj-kêr, ar skol-veur... Un hent lugernus. Ha me evel ur wezenn peñseet, disgwriziennet o

vont gant lanv ar vuhez etrezek ar gêr vras e mor ar galleg”
*

Treizañ a ra straed veur Sant Mark. Nebeut a girri a zo. Hunvreal a c'hell ober an den en ur vont gant e hent. Ur c'helenner saozneg nevez a zo*. Yaouank-flamm, gant e vloavezh kelenn kentañ emañ douetus? “Piv a oar brezhoneg amañ ? ” Kentañ tra en deus goulennet en ur zont er c'hlas. E galleg evel-just. Trumm en deus ar bugel savet e viz. N'oañ nemet daou. Ken trumm m'eo chomet souezhet e-unan. Hep gouzout dezhañ zoken. En desped dezhañ koulz lavaret. Rak pounner eo pouez ar brezhoneg, bed ar brezhoneg war o spered. Er bloavezh kentañ e oa bet lakaet gwall ziaes, pa ne ouie ket kement a c'halleg eget paotred kêr. En em bakañ en deus graet abaoe. Dre boan. Mezh en devez o klevet e dud o trailhañ galleg saout gant kendirvi Lambezelleg. Danevelloù galleg, tammoù rimadelloù a skriv diouzh ar pardaez er sal-studi a-raok mont da gousket. Ar mor, an aod, pesketaerien an Arvor, ar gwall-amzer, ar glav, ar vogidell. Teñvalijenn! Teñvalijenn ! Teñvalijenn! Hag-eñ o klask tec'hout. E-bourzh ul lestr war-zu inizi an traoñ. “Klaoustre eo aesoc'h bevañ paour dindan an heol melen-aour.” Latin, galleg, jedoniezh, kategiz... silet er penn. Dispartiañ a reer ar skolajidi diouzh ur bloavezh d'egile. Ar vouedenn dibabet eus un tu, ar skouarneien e lost ar c'harr. Da zibenn ar bloavezh-skol e roer ar prizioù e sal-fañskeudennoù Omnia e traoñ straed Jean-Jaurès. Daou vloavezh eo bet ar bugel o kerc'hat e levrioù dirak pennoù bras ar skol, ar veleien, an ofiserien, an itronezed... Ar meuleudioù war al leurenn uhel dirak al lien ruz... Nag a foug er vamm ! Deuet betepañs e kêr gant ar c'harr-boutin. Bremaik ez aint da zebriñ fritez e straed Jean

Macé a-raok distreiñ d'ar gêr. Enor ha gloar d'al loread yaouank !

Tra ! N'emañ ket o teskiñ evit chom da grakvevañ en aod na war ar maez. Tev eo ar vogidell a zo o stankañ outañ ar gwel eus ar mor. Straed Sant Mark ! Ur straed divalav evel ar straedoù-kêr all. Un iliz dister. N'eo ket e-giz iliz Sant Varzhin el lec'h ma vez graet gouelioù bras ar skolaj. Gant e zilhad kurust e vez o respont an oferenn evit ar Pask kentañ. Ken glac'harik iliz Sant Mark ha chapel vras ar skolaj. Da sul da noz e vezont eno o pediñ "a-raok mont da gousket dindan ar stered..." Straed Sant Mark, Poull ar Bachet, Banell Poullbrikenn, Gwaremm ar Groaz... Anvioù a wel ouzh ar mogerioù ha kuit diwar e spered...

Echu eo e amzer er skolaj bremañ. N'eus ket bet anv a vrezhoneg abaoe ar pevare klas. Bet e vachelouriezh gantañ emañ o vont war ar studi-medisinerzh. Ken tev all eo atav ar vogidell war ar mor.

...

Bremañ emañ ar paotr yaouank o vont da stagañ gant e eil bloavezh medisinerezh. Ur gambr en deus feurmet e kêr. E penn uhelañ straed Sant Mark ? Toulloù-kuzh e-leizh evit doare. Fur ha reizh eo ar paotr. Studial ha kousket. Straed Sant Mark, ur straed dianav dezhañ. Panefe un tammig soñj, un tammig hirnezh d'e vloavezhioù tremenet er skolaj. Kerse d'e vugaleaj. Ar yaouvezhioù er Stangalar, gouez c'hoazh d'ar mare-se, chapelig ribl an aod e traoñ Sant Mark, ar stal marc'hadour postoù skinwel e nec'h straed Jean-Jaurès pa zeue da sellet ouzh filmoù mut en ur zont eus ar gêr da sul da noz. *Thierry la fronde - Nounours!!!...*

Pevare bloavezh medisinerezh. Krog eo da zremprediñ ar re glañv en ospital. Sell 'ta : Estreget kimiezh, jedoniezh, fizikiezh, bevoniezh, fiziologiezh ... eo ar medisinerezh ! Tud klañv a zo ivez... Korfoù ha sperejoù ! Biskoazh kemend-all!

Maread a vrezhonegerien a zo. Tud kozh, labourerien douar, moraerien... Dont a ra ar paotr yaouank da vezañ jubennour. Evit medisined-kêr. Brezhoneg! “Kompren a ran brezhoneg. Gouest on da dreiñ e galleg ar pezh a glevan e brezhoneg. Gouest da zistripañ ur ger bennak ivez. Burzhud! Er gêr e lennan pennadoù Visant Seité war ar gazetenn. Pegen aes da lenn, pegen flour!”

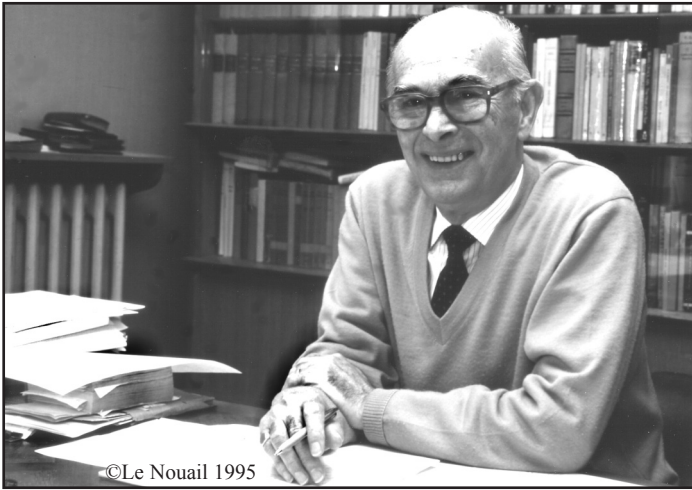
Daou levr brezhoneg en deus prenet en ur stal bennak. Gant un tammig mezh. Panefe eo gwall skrupuluz – desket eo bet da gaout aon rak pep pec’hed – en doa o laeret. Kuitez da ruziañ en ur baeañ anezho. Selloù an holl o parañ warnañ... Daou levr brezhoneg. *Aquis Submersus* romant Storm, hervez ar germaneg gant Per Denez (1950) ha *Geotenn ar Werc’hez* ha danevelloù all, Jakez Riou (1957). Warno e traoñ ar golo, *Al Liamm Tir-Na-Nog*.

“Hag un deiz tra vurzhdus!
Nijet eus gwaremm ar groaz
Hekleo ho levrioù marzhus
A zihun ma c’halon” *

---

102 Kiañ a ra ar paotr yaouank war gement levr brezhoneg...
Ho kervel a rin en noz, Ur Breizhad oc’h adkavout Breizh*.
Koumanantiñ d’ar gelaouenn *Al Liamm*. Gouestlañ a raio e vuhez d’ar brezhoneg. Savet eo ar vogidell dev diwar ar mor ha deuet ur bed nevez war wel... estlammus!

Hirio emañ o vont da di rener *Al Liamm*. Evit ar wech kentañ. Enkrez. Plijadur. Kavout a ra hent kozh Sant Mark, e vugaleaj. A-hed, an dro-mañ, n’eo ket a-dreuz... Komz a ra an anvioù ouzh e galon. Poull ar Bachet... an dimezell Ivona Varzhin... an heklev eus Bro-Iwerzhon, *Ar Bed Keltiek* ; eus Traoñ an Dour er C’houerc’hed, Anjela Duval : *Kan an Douar*... Bourk Sant Mark, danevelloù ha pezhioù-c’hoari Meavenn : *Ar Follez Yaouank*... An iliz, kaeroc’h eo bremañ... pelloc’hik ur riboul en tu dehoù, banell Poullbrikenn, ar

gloued uhel... lopañ a ra e galon en e greiz... Digeriñ a ra an nor... “Me eo am boa skrivet...” Digemer hegarat Elen... Al liorzh war ziribin, bleunioù, gwez, laboused... Gwaremm ar Groaz. An ti, an trepas, ar sal vras... sonerezh sioul, keuneud o teviñ goustadik war an oaled... renkennadoù levrioù, bernioù paperioù... “Neved” ar brezhoneg skrivet ! Ronan Huon a-dreñv ar skriverez... Sevel a ra, seder ha laouen, daoust ma teu ar gwaladenner da laerezh e amzer...

---

* (hervez Anjela Duval)

** Roparz Hemon (*Al Liamm*)

Kelenner doujet, mignon ker...

Sul vintin, an 20 a viz Here, ha me ken sioulik ha tra gant va dijuniñ ha soñjal a rae din e vije kaer an devezh, devezh Gouel Naig Rozmor, pebezh taol garv, a-daol trumm, pa voe klevet ar c'heloù mantrus war ar radio – ar c'heloù tremenet ken prim ma kave din n'em boa ket komprenet mat ar pezh a oa bet lâret. Nann, nann, nann, ne c'helle ket bezañ, nac'h a raen krediñ e vefe gwir. An Ankou en doa graet e reuz dija e Breizh er mizioù tremenet, falc'het ma oa bet gantañ stourmerien eus ar re wellañ, Per Laurent, Herri Caouissin, Jakez Konan, Doue d'o fardono! Siwazh din, avat, a-hed an deiz e kleven hag ec'h adkleven ar vouezh e morenn va c'halon...

En ur vont eus Rosko etrezek Brest an deiz war-lerc'h, ar gaoz a dave bep ar mare etre Ifig Jakob ha me, beuzet hon daou en hor soñjoù. Evidon-me e chomen bamet dre ma heulien ho levezon, Ronan gaezh, war va flanedenn. Kavout a rae din e oa va zammig buhez evel ul liorz, bet labouret hag hadet a-dachennoù – un tamm mat amañ gant va zud ha gant va fastor, ur c'horn aze gant va c'helennerzed er skol vihan, ur c'horn a-hont gant daou gelenner er skol-etre ha gant daou all er skol-veur. Hag amañ c'hoazh un dachenn vras a-walc'h bet labouret hag hadet ganeoc'h, Ronan, tachenn ar brezhoneg.

Dleourez on deoc'h hag e vin va buhez-pad. Anez deoc'h, e vije bet disheñvel a-grenn an dachenn-se em jardrin. Ho trugarekaat mil gwech, a-greiz kalon, Ronan gaezh, va c'helenner kentañ e Kamp Etrekeltiek Ar Vrezhonegerien e Plozevet, ar c'helenner deuet da vignon mat, va faeron e Gouel an Erminig e Pont-'n-Abad, atav ken hegarat gant "ar mousec'hoarzh-se na dremeno ket gant an amzer", 'giz ma kan Dafydd Iwan diwar-benn D.J. Williams !

Ha c'hoazh n'edon ket evit krediñ, e oan o vont, en devezh-se, d'hoc'h obidoù, re splann ma oa an amzer, re drant an heol. Ha ni en em gavet abred e-kichen iliz Sant Mark, hag an dud o tont a-unanoù, a-goubladoù, familhoù an emsav – tud a oa e Gouel hanter-kant vloaz KEAV, e Gouel al Levrioù, er seurt gouelioù ma vezen sur da gejañ ganeoc'h...

P'am boa gwelet Elen, ho muiañ-karet, peurliesañ ken seder, o tont tre ken teñval he fenn, ho mibien (Gwenael, Tudual, Herve ha Riwal ken trist all gant o familhoù, hiniennoù eus an dek a vugale-vihan ne zeuent ket a-benn da voustrañ war o daeroù hag an arched, goloet gant ar Gwenn ha Du... Neuze, Ronan, neuze e oa bet dav din anzav ouzhin va-unan ar wirionez kriz. Hag an dour em daoulagad ha da skuilhañ war va divjod. Ha n'em boa ket a vezh.

Ur c'hras kaer eo dougen kañvoù d'unan karet. Ha pa gleven ar sonerien (n'ouzon ket hag-eñ e oa bet divizet a-ratozh pe get) o seniñ ton Gutun Arfon, *Llef*, e oan frealzet pa oan-me ivez e-touez ar c'hantadoù a dud glac'haret en iliz Sant Mark evit reiñ deoc'h an testeni diwezhañ a zoujañs hag a garantez, n'eo ket eus va ferzh hag a berzh va fried hepken, hogen a-berzh va bro ken tomm d'ho kalon, a-berzh ho mignoned e-touez va c'henvroiz hag a-berzh va studierien gozh o doa bet kement a blijadur o studiañ hoc'h oberennoù.

Hag ar rangalon o tont, goustadik, d'ar peoc'h na oar ar bed dioutañ, en ur selaou an alberz eus ho puhez gant Fañch

Morvannou, testeni Herve Bihan, ar c'hantikoù, lennadennou eus An Aviel hervez Sant Yann ha Sant Vazhev : parabolenn an hader.

Dres! Ne oan ket souezhet. Hag ar sarmon eus ar c'haerañ gant Yann Talbot a gontas penaos ho poa hadet esperañs d'ur mare na oa goanag ebet ken er vro war-lerc'h ar brezel ha nerzh-bevañ ha ster d'ar vuhez dre ar stourm sevenadurel. Ya, re wir eo ho poa hadet e-mesk an drez hag an drein,

*e safar ar c'hunujennou ruz
hag ar c'hoarzhou glas
e safar an disfiziañs
an dismegañs, ar gasoni...*

En ur zerc'hel kalonek e oac'h deuet a-benn, a drugarez Doue ... d'an nebeutañ da hadañ en douar mat hag ar frouezh diwar ho labour a zo anat d'an holl : 'ma ne vefe ket bet eus *Al Liamm* ha KEAV goude ar brezel-bed diwezhañ ne vefe ket bet an emsav sevenadurel evel m'emañ bremañ, na skolioù Diwan, nag Ofis ar Brezhoneg, nag ar C'huzul Sevenadurel. Ne vefe ket bet miliadoù a Vretoned o klask adpiaouañ o yezh hag o bro, o teskiñ, o sevel oberennou, o krouiñ traoù ivez.

106

Hag e-touez ar re a ouestl o amzer, o startijenn hag o nerzh kalon d'ar stourm, e weler bremañ ho mibien, Ronan, ha pa welen ho pugale-vihan, an eil war-lerc'h egile oc'h enaouiñ pep a c'houlouenn diwar ar piled-koar hag he lakaat en ur renkad flammou sart dirak an arched, e soñjen en ho komzoù gwechall (EAB, niv. 156/1 1980) :

Spi hon eus en amzer da zont. Mod all ne rafemp netra. Ne labourjemp ket evel-se ma ne gredfemp ez eus un amzer da zont evit Breizh hag ar brezhoneg. Ha n'eo ket hepken al labour evit al lennegezh. Ur familh a savomp ivez hag hor bugale a gendalc'h eveldomp hag a zimez gant brezhonegerien hag a savo familhoù brezhonegerien. An dra-se a ziskouez e kredomp en un dra bennak.

Ur skouer a zen, a gristen, a stourmer, evit ho familh, evidomp holl ha taolennet ken start ha didroidell dre ho soñjoù er varzhoneg *Bez' ez eus*, bet lennet gant ho keneil Fañch Kerrain evit klozañ an oferenn, lidet penn-da-benn e brezhoneg, evel m'ho poa goulennet, hag evel ma tere ouzh ur Breizhad, hag unan tomm e galon ouzh kement a sell ouzh Breizh. Hag *ar Bro Gozh va Zadoù* kanet a-bouez penn evit ar c'himiad diwezhañ, e diavaez an iliz, a dregerne dre Sant Mark en heol "dibenn an deiz".

Dilezet ganeoc'h ho labour evit an diskuizh peurbadel, dispartiet diouzh ho familh ken karet, hag ho mignoned, brezhonegerien pe get, evit mont e-touez "*cwmwl tystion*" ar goumoulenn testoù, hoc'h oberennoù a chomo hag ho labour a zougo frouezh fonnusoc'h-fonnus. Ra blijo gant an Aotrou Doue reiñ frealz ha peoc'h da Elen, Gwenael, Tudual, Herve ha Riwal hag o familhoù ha kennerzhañ an holl da genderc'hel gant ar stourm.

Kenavo, Ronan ha bennozh Doue deoc'h!

© Al Liamm Plonevez-Porze -1949

Obidoù Ronan HUON

*d'al lun 20 a viz Here
2003 e St Mark Brest*

Aviel santel hervez Sant Vazhev : An hader

« Setu maz eas an hader er-maez da hadañ. Hag e-pad m'edo o hadañ, e kouezhas lod eus ar greun a-hed an hent, ha laboused an neñv a zeuas hag o debras. Greun all a gouezhas en ul lec'h meinok n'o devoa ket eno kalz a zouar; kerkent e tiwanjont dre na oa ket a zonder douar ; met pa savas an heol e voent suilhet, hag evel m'o devoa ket gwrizioù e tisec'hjont. Greun all a gouezhas e-mesk an drein; met an drein a savas hag o mougas. Reoù all a gouezhas en douar mat, hag e rojont frouezh, unan kant evit unan, un all tri-ugent, un all tregont. Ra glevo neb en deus divskouarn ».

108

Hor mignon Ronan Huon a zo bet unan eus gwellañ haderien e park Sevenadur Breizh.

Hadet en deus esperañs d'ur mare na oa goanag ebet ken er vro war-lerc'h ar brezel. Hadet en deus nerzh-bevañ ha ster d'ar vuhez dre ar stourm Sevenadurel, dre ar gelaouenn *Al Liamm* hag an embannadurioù. Hadet en deus greun mat evit ma vo al lennegezh ur magadurezh, ur bara yac'hus evit ar rummadoù yaouank.

Pa vez hadet ne gouezh ket dalc'hmat an had en douar mat. Ha skort alies ar frouezh neuze. Alies en deus Ronan Huon ranket hadañ en un douar kraz, sec'h dizour pa oa kement a enebiezh ouzh Breizh, he yezh, he fobl, gant darn eus ar Vretoned o-unan. Darbet eo bet dezhañ moarvat digalonekaat un tammig pa wele ken bresk ha ken izel an eost da zastum. Alies eo bet kouezhet greun ar sevenadur war vord an hent, ha flastret gant treid an dud, debret gant laboused an Neñv. A-wechoù eo bet kouezhet war ar vein, mein ar c'halonou hag ar speredoù n'houlont ket en em zigeriñ, a fell dezho chom serret, warne o-unan, bac'het, kac'hariet. A-wechoù eo bet kouezhet war un douar re skañv ; neuze eo bet gwelet tud o kaout ur c'hoant bennak da labourat ervat evit ar vro. Met ne oa ket a wrizioù a-walc'h enne, re skañv e oa o emzalc'h, ne oa ket a zalc'husted enne ; dirak an diaesterioù pe ar c'hwitadennoù o deus kilet, dilezet pep tra.

Ronan Huon a oa gwrizioù ennañ. Gwrizioù ar feiz kristen da gentañ, ur feiz eeun, didro, meizet mat ha don, emskiantek. Gwrizioù ar garantez da heul : ar garantez evit e nesañ hag evit e vro, he yezh, he sevenadur. Gwrizioù an esperañs ivez : an esperañs ne dafe ket hor bro da ludu ha da rivin, met ec'h adsavfe un deiz, balc'h, yaouank, hag entanet, gant Bretoned n'o defe mezh ken eus ar pezh ez int, gant Bretoned a gavfe en dro hent an enor hag ar wirionez.

A-wechoù c'hoazh en deus Ronan Huon hadet e-mesk an drez, an drein. Tagadennoù zo bet skoet outañ, kunnujennoù zoken, gevier dispaket en e enep. Klasket ez eus bet mougañ ar pezh a venne kas war-raok, klasket mougañ mouezh ar vro, klasket mougañ mouezh hor yezh. Ha c'hoazh e klasker en ober. Met evit kelo-se n'eo ket bet lakaet da devel, n'eo ket bet mouget e labour, e oberennoù lennegel, e stourm sevenadurel, daoust d'ar pezh en deus ranket gouzañv.

A-drugarez Doue en deus gallet ivez, ur wech an amzer d'an nebeutañ hadañ en douar mat. P'en deus gwelet tud

yaouank goude ar bloavezhioù tri-ugent (me a oa e-touez ar re-se) o tizoleiñ en dro o bro hag o yezh vroadel hag o kregiñ ivez d'o zro gant an hevelep stourm, an hevelep hent, neuze en deus gwelet n'en doa ket labourer en aner. Ha neuze en deus labourer e bark gant muioc'h a nerzh kalon hag a startijenn c'hoazh.

Ar frouezh diwar e labour ? An holl en gwel : ma ne vefe ket bet eus *Al Liamm* goude ar brezel bed diwezhañ ne vefe ket bet a emsav sevenadurel bremañ, na skolioù Diwan, nag Ofis ar Brezhoneg, nag ar C'huzul Sevenadurel. Ne vefe ket bet miliadoù a Vretoned o klask adpiauañ o yezh hag o bro, o teskiñ, o sevel oberennoù, o krouiñ traoù ivez.

Gwir eo ne vez ket eostet dalc'hmat kement hag a soñjer. An eostadoù n'eont ket bepred diouzh an had a zo bet plantet hag ar strivoù, ar boan kemeret.

A-wechoù ne vez eostet nemet tregont evit unan, a-wechoù un tamm muioc'h tri-ugent, ral a wech kant. Met ne vern ! Ar pezh a gont n'eo ket ar sammad, ar berniad, met ar gounid a zeu diwar ar strivoù evit mad ar re all.

Gwir eo n'eo ket alies an hader an hevelep hini hag an eoster. Darn a had, ha rummadoù all a zastum an eost. Rummadoù yaouank ar bloavezhioù war lerc'h ar brezel o deus hadet en un douar meinek kenañ, ha ni bremañ, tri-ugent vloaz goude a zo o tastum un tamm eus an eost.

Met evit-se eo bet ranket d'an had lakaet don en douar Breizh mervel evit reiñ kalz a frouezh.

Jezuz a lavar en unan all eus e barabolennoù : « E gwirionez, me a lavar deoc'h : mar ne varv ket ar c'hreunenn winizh kouezhet en douar, e chom hec'h-unan ; hogen ma varv e ro frouezh e-leizh. An neb a gar e vuhez, he c'hollo ; hag an neb he dispriiz er bed-mañ, he miro evit ar buhez peurbadus. Ra zeuio da 'm heul a neb a zo va servijer ; hag el

lec'h ma 'z on, eno ivez e vo va servijer. An neb a servij ac'hanon a roio va Zad enor dezhañ. »

Kement-se a dalvez n'eus ket a wir vuhez hep en em aberzhiñ e stumm pe stumm ; n'eus ket a vuhez kristen hep treiñ kein ouzh hoalerezh tromplus ar bed. Ret dimp mervel en un doare bennak evit adsevel en un doare splannoc'h. Da bep hini e zibab. Hogen ne c'heller ket redek war-lerc'h div c'had war ar memes-tro. Enorioù ar bed pe stourm evit ar reizhder. Arc'hant ha madoù pe klask dizehan ar wirionez. Nerzh ha galloud pe imboure'h war ar gaerder. Ronan Huon en doa dibabet hent strizh ar wirionder, setu perak n'en deus ket kollet e vuhez, he miret en deus evit ar vuhez peurbadus. Ur servijer mat eo bet evit an Aotrou Doue hag evit e nesañ, ha dre se e resevo enor digant Tad an Neñv. Kuitaet en deus ar bed-mañ, met don e chom e roudoù en hon parkeier.

Tizhet en deus “Douar ar Yaouankiz” – *Tir na nÓg* – e-lec'h n'eus mui na poan na daeloù, nemet peoc'h, levenez, eurvad. Ha ni hag a chom poaniet o vezañ kollet ur c'heneil, unan kar dimp, ur c'henstourmer, a zalc'ho c'hoazh da hadañ en hevelep parkeier, evit ma vo kaeroc'h ar bed krouet pa zeuio hor Salvez da seveniñ evit mat an Eost diwezhañ. Da c'hortoz-se e chomomp e gant hon c'heneil Ronan Huon ma

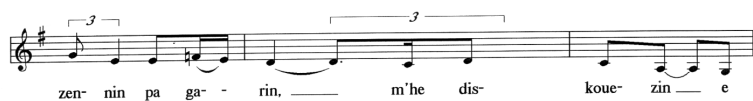
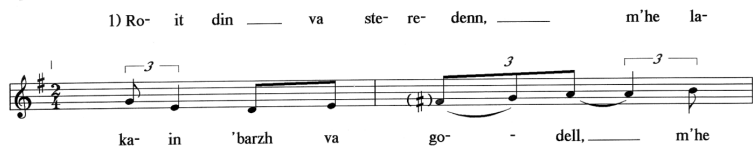
Amen.

VA STEREDENN

Sonerezh gant P.Y. MOIGN

Barzhoneg gant Ronan HUON

Goustadik

U r g a l o n v a t

Ar gontadenn-mañ a zo meur a skouerenn anezhi skrivet ul lod gant an dorn, darvoudoù all enno ha tudennoù disheñvel ivez.

Diouzh an noz, en he c'hambr plac'h yaouank stok ouzh hini he mamm a veze klevet o vont hag o tont en tu all d'ar speurenn, en em santas kablus, e-gaou dre ma oa ken hedro.

Un tammig nec'het e oa. En he c'hourvez war he c'hein en he gwele e selle ouzh ar marelladoù sklêrijenn war ar sol fennet dre faoutoù ar stalafioù kel lies ma tremene ur c'harr-tan er ru. Soñjal a rae er blijadur he doa bet. Ar pezh he lakae diaes a oa e tiskoueze bezañ gwan bep tro. Ne oa ket danvez un enebourez enni. Pell e voe a-raok kousket ha treiñ ha distreiñ a rae en he gwele en ur verat soñjoù ma save enne dremm teñval ar Su-amerikan Vicky, trolinenn Yann pe Alan ha kalz tostoc'h, kalz sklaeroc'h hini Mikael. Menel a reas kousket en ur soñjal e teufe da goaniañ d'ar gêr an deiz war-lerc'h.

Gant an deiz o tonet avat e voe skubet he morc'hed hag he c'heuz. Ne zeue ar preder d'he heskinañ nemet en noz. Bevañ a rae e-pad an deiz. Pa oa hec'h-unan an deiz war-lerc'h he doa pedet Mikael da zont gant e goan. Mat he doa graet dilezel Alan, Mikael a oa sur ur paotr a-zoare, diouzh ar c'hentañ gwel da vihanañ. Fenez e teuio ha disul goude merenn ez afe d'ober un dro-vale gantañ a-raok e zisparti evit Frankfurt.

Sevel abred a reas evit skrivañ d'ur vignonez. Gorrek e tremenas an devezh labour hag hir amzer a gavas pa ranke klokaat ar c'hontoù, adskrivañ fakturennoù, ha kas lod d'an ostizien. Da bemp eur hanter pa erruas er gêr edo prest he mamm hag he c'hoarezed.

Mont a reas d'o ambroug betek gar ar c'hirri-boutin war blasenn Veurzh. Pa voent aet kuit e chomas da ruzal un tammig en-dro d'ar c'hiosk, prenañ a reas “Marie-Claire” evit abuziñ hec'h amzer da c'hortoz Mikael.

Kreiznoz-hanter e oa pa lâras Mikael e oa poent dezhañ mont raok. Edo-hi war e varlenn, he fenn war e skoaz.

Mont a reas gantañ betek ru an Tri C'horonal. Sioul ha kuñv e oa an noz. Ne oa den ken er ru glaslivet gant sklêrijenn al lampoù-gas a oa anezhe c'hoazh e ruioù koshañ kêr. Mont a rejont a-hed gant moger skol ar merc'hed an “Immaculée” dindan gwez kistin porzh ar skol a yae o skourroù hir dreist ar voger. Hag hi er-maez d'an eur-se gant hec'h amourouz he lakaas da soñjal er bansionidi kousket a-drek gwerennoù bihan ar c'houkva gwennrazhet. Kejañ a rae gante bep sizhun diouzh ar beure pa'z ae d'he labour. O tont er-maez eus an iliz e oant : ur bagad heñvel gwisket, war o fennoù tokoù “miss” evel ma veze graet dioute. Dont a reas soñj dezhi e oa d'ar gwener en em gave gante rak bep gwener ez aent d'an oferenn.

— Gwelloc'h bezañ en tu-mañ d'ar voger, en doa lavaret Mikael.

Chomet e oant e-pad ul lodenn vat eus an nozvezh er memes kador-vrec'h. Klasket en doa mont un tammig re bell zoken ha tapet he doa krog en e zorn war he c'hlin, ha chomet e oa un tammig mouzet.

Un ehan a rejont e-kichen unan eus al lampoù gaz.

— Drouklivet oc'h, emezañ en ur sellout outi.

— Ar gouloù eo, emezi, ha neuze d'an noz e vezan disliv atav, sed ar pezh...

Ehan a reas gant he c'haoz. Vicky an hini eo a lâre se, unan eus hec'h amourouzien.

— Skuizh oc'h, emezañ.

Lakaat a reas e viz war ur roufenn e korn he genou.

— Aze e welan oc'h skuizh, donoc'h eo ar roufenn aze, emezañ en ur heuliañ anezhi gant e viz hag en ur lakaat un tamm gwask evel pa vije bet o klask diverkañ anezhi.

Mont a rejont en-dro betek he zi. He c'hemer a reas adarre en e zivrec'h nerzhus, hag e vannjont pell difiñv.

* *

*

Horolaj an ti-kêr a sonas un taol sklintin en noz sioul. Hini an ti-kêr a sone a-raok ar re all. Prestik e voe heuliet, gant hini an iliz-veur ha re meur a chapelig all e kêr hag e voe mesket o notennoù disheñvel.

— Dav din mont bremañ, emezi.

En em zistagañ a reas outañ ha mont diwar wel, en ur redek, e trepas teñval an ti.

* *

*

Dorn-ha-dorn o devoa krapet an Dorgenn, chomet e oant ur reuziadig da sellout ouzh retredidi hag a oa o c'hoari bouloù e goudor gwez bras ar Vali, e-kichen ar Prefedi. Ar baotred a oa e korf o roched. Gwisket he doa ur sae skañv. Evurus en em sante kazeliet gant Mikael, he dornig serret kloz en e zorn ledan.

Azezañ a rejont kichen-ha-kichen war al letonenn. Tamolodet ouzh e skoaz he doa selaouet anezhañ en ur sellout ouzh ar gêriadenn a-led dindane.

Troc'het e oa linenn an dremmwel gant ur mell kastell-dour. Ouzh o zreid e wagenne glasvez an draonienn hag e-mesk ar gwez e skede ur wazh-dour. Adwelout a rae Alan : «Biskoazh c'hoazh n'hoc'h eus lavaret din e oan karet ganeoc'h », « Na c'hwi, neuze, he doa respontet, diwallet mat hoc'h eus... »

— Petra zo o treiñ en ho pennig koant ? a c'houlennas Mik, pa wele edo oc'h hunvreal.

— Netra, he doa respontet, em bleud emañ.

Gourvez a rejont war an diribin. He c'hemer a reas en e zivrec'h e-pad ur pennadig hag harpet war un ilin e sellas en he daoulagad bras p'edo gourvezet he blev fuilhet ganti war ar geot en-dro d'he fenn.

— Pegen koantig oc'h, emezañ.

— 'gav deoc'h ? he doa respontet, he selloù paret en e re.

Un treiñ a dremenas en traoñ ; tud a oa o hejañ o divrec'h hag an treiñ a yeas diouzhtu diwar wel er c'horn-pleg. War un dro o selloù a yeas da heul ar maged o steuziañ gorrek en aer sioul.

— Chom a rafec'h pell ? a c'houlennas.

— C'hwec'h miz hag un tamm koñje e-kreiz, amzer ho po da c'hortoz.

— Petra a vez gwelet du-hont ? eme Mikael en ur ziskouez un dra bennak gant e viz.

Toennoù zink, siminalioù uhel, savadurioù bras al lise a luc'he a-drek delioù ur wezenn-dilh.

— Klaskit bezañ er gar abred a-walc'h, en doa lavaret pa oa o vont kuit.

War-lerc'h he labour ez eas d'ar red d'ar porzh-houarn evit kimidiadiñ diouzh he mignon.

War ar c'hae en em gavjont gant ur mor a dud : mammoù a roe o c'huzulioù diwezhañ, gwazed etre divrec'h o

gwraegez, amourouzien o 'n em vriata ha ne voe ket diaes dezho ober kemend-all.

Pa dremenas Mona treuzoù an ti hent-houarn e oa deut an abardaez. C'hwezh ludu an tren a zeue betek ar blasenn. Aet e oa kuit. Gant he biz e voustras un daerenn. Mont a rae eñ etrezek tud nevez, kêrioù nevez, traoù dianav hag e chome-hi gant he boazioù kozh, er gêr gozh, en he burev poultrennek, etre mogerioù labezet gant monedone kemend-all a vuhezioù.

Gwasket he c'halon e treuzas adarre leur-gêr ar gar vihan. Warc'hoazh e skrivfe da Vikael. Heuliañ a reas Bali an Oulm en ur lakaat da sarac'hat delioù sec'h gant he zreid. Tremen a reas e-bioù d'un den azezet war unan eus ar bankoù didud. Freskaet e oa an amzer.

Kavout a reas dezhi he doa gwelet anezhañ un tu bennak c'hoazh. Klet hag aes e hañvale bezañ en e vantell diskar-amzer. Hañvig Foar an Nec'h e oa memestra, ret mat e vije dezhi soñjal en he dilhad-goañv ivez.

Kuitaat a reas goudor ar Vali e skeud ar gwez bras ha treiñ a reas e ru Hebert e penn all ar blasenn. Gouloù a oa en tavnioù, ha dre doull dor digor unan anezhe e veze gwelet micherourien en o dilhad-labour ouzh ar c'hontouer.

Divall e tiskennas ru Sant-Malo, ha kenderc'hel a-hed ar stalioù. Pa oa erruet e-tal gwerennoù sklêrijennet ar "Bon Marché" e klevas kammedoù unan bennak o tont war he lerc'h. Distreiñ a reas da sellout. Paotr yaouank Bali an Oulm e oa. Mona a reas un harp un tammig pelloc'h dirak ur stal a ziskoueze lienaj gwerzhzet war ziskont.

Pa ehanas an den yaouank en he c'hichen da sellout ouzh ar staliad dilhad e savas he fenn. Ar gouloù a luc'has en he daoulagad du ha bliv hag e vousec'hoarzhaz outañ.

Ar stêr

Mac'homet ma oa gant al labour da gas da benn, e oa ral dezhañ mont da veajiñ. Gwall beajour ne oa ket forzh penaos, met un hunvre en doa maget e-pad pell amzer : mont da Vro-Amerika hag e-kerzh an hañv, er bloavezh 1966, e oa chomet ur miz klok en un tiegezh war ribl an Hudson hag e Pennsylvania. Ur bern skridoù hag un deiz-levr a zo diwar-benn ar veaj-se hag en soñj e oa da sevel ur gontadenn hir a-walc'h gant ar pezh en doa dastumet.

Kizidik e oa d'an natur; ar maezioù, d'ar mor ha ne oa ket troet kement-se da chom bamet dirak ar savadurioù, forzh pegen brav e vijent. Kement-se a santer en e zanevelloù.

Ul lestr a oa o tremen dirak ar *view Room*. Kemer a reas ur rummad gevell-lunedoù hag e tostaas evit sellout outañ. Ur c'hozh gobari dirapar a oa o vont gant an Hudson. Etrezek pelec'h? Betek Porzh Ewen da gerc'hat simant pe uheloc'h betek Albany, marteze Chicago zoken. Tarchoù mergl bras a varelle kof al lestr. Gant e lunedoù e

reas ur sell war ribl all ar stêr. Gwelet e veze al linenn hent-houarn ha kastell Vanderbilt, an hini en doa savet al linenn hent-houarn dres. Damguzhet e oa a-drek gwez bras hag ur c’hlazenn ledan a yae war ziribin betek al linenn.

*

* *

«E kalon Traonienn an Hudson e lec’h ma kav ar menezioù Katskill, bet kanmeulet gant Washington Irving, o fromusañ kaerder emañ kêriadennig peoc’hus Kingston, New York. Ha dres en tu all da Gingston, pa ‘z aer gant bae brudet ar Rondout Creek ez eus un hentig strizh a ya da-heul red ar stêr Hudson... un hent a gammigell betek div genkiz-hañv prevez, ar re vravañ a gaver e kontelez Ulster, tiez-hañv Fred Johnston hag Albert K. Schneider. Anavezet meur a lev tro-war-dro. “Ti ar Stêr” hag “Ar C’hlud “zo bet laket da anv dezho.

Amañ en ul lec’h distro e ya ar vuhez en-dro ken habask hag ar stêr Hudson meurdezus hec’h-unan. E-doug un endervezh sioul e c’hell an dud tanva ar blijadur a ziwan p’en em gaver skuizh-divi e peoc’h distanus an natur tro-war-dro.»

Edo Pol en e goazez dirak an Hudson, er sal a veze graet anezhi *The View room*, sal ar gweled. Roet e oa bet dezhañ un niverenn eus ar gazetenn *American home* da lenn, bet embannet pemp bloaz a oa, pa oa deut Bob da Kingston. Dreistmeulet e veze an takad-se er gelaouenn. Skeudennoù a oa ma veze diskouezet ar chaoser – a wele bremañ dre ar prenestr – hag ur vag dre-dan luskellet sioulig gant red an dour. Ne oa nemet un diforc’h etre ar pezh a wele hag ar skeudenn er gelaouenn : e penn ar chaoser e oa un tamm lochenn karrezek, savet evel ur biramidenn, hag a oa

kouezhet en he foull moarvat. Bez e oa ur skeudenn eus ar *view room*, eus ar sal-debriñ, eus an ti goloet a wezvoud hag an tro-war-droioù. Bob a oa ouzh ar bar oc’h hejañ-dihejañ ar *Shaker*. Ur banne oa da gaout dizale.

Pa oa erruet Pol e Ulster Park gant e *Oilmobil* e oa bet sabatuet gant ar gwel meur. Savet e oa an ti war ribl ar stêr Hudson hag alese e oa daou gilometr hed betek ar ribl en tu all. Kenkizoù oa bet savet penn-da-benn d’ar stêr etre an hentig hag ar stêr ne veze implijet nemet gant an dud a oa o chom tro-war-dro, paotr al lizhiri ha paotr al laezh.

Pol ha Bob o doa graet anaoudegezh e-kerzh devezhioù-studi an *International Business Machinery*, a oa bet dalc’het e Kingston (N.Y). Deuet e oa Pol gant un dousennad enklaskerien eus Europa. Mignoned e oant deut da vezañ ha pedet e oa bet Pol da dremen ur miziad e ti Bob war ribl an Hudson. Kuitaet en doa New York da nav eur diouzh ar beure. Tomm-gor e oa an amzer. 90 derez Farenheit. Serret e oa bet holl brenester ar c’harr evit herzel ouzh an dommder da zont e-barzh ha lakaet e voe an *air conditionner* da vont. Disec’het, kras ha rous e oa ar geot a-hed an hent bras, evel ma oa en aerborzh Kennedy pa oa degouezhet Pol ur miz hanter a-raok. Ar wech kentañ e oa dezhañ gwelet un hent ken ledan ma c’helle tri c’harr ruilhal a bep tu dezhañ.

A-feur ma’z aent etrezek an hanternoz, ez ae ar maeziou war c’hlasaat. Tremenet e oant e-biou skritelloù a ziskoueze anvioù kêrioù souezhus evitañ : Poughkipsee, a oa bet lavaret dezhañ e ranked distagañ “Pokipsi”.

An nozvezh gentañ, evit lidañ e zonidigezh moarvat, e voe lakaet tan war seizh goulaouenn evit koan ha Mac ar patrig bihan daouzek vloaz, en doa diwar c’houlenn e dad, lavaret ar bedenn, e benn stouet a-us d’an daol.

*
* *

Klevet e voe ur c'hwitelladenn er pelloù. Sevel a reas Ann he fenn ha chom a reas da sellout ouzh prenestroù sklêrijennet tren Albany o tibunañ en tu all betek ma 'z eas diwar wel ha kresket oa enni an hiraezh a vez atav da heul an trenioù o tremen.

Ur marc'h gwenn a oa tostaet.

Ar medisin o chom e-kichen a zesave kezeg. Gwech dre vare e veze gwelet unan diouto o vont hag o tont e-touez ar gwez, tostaat a rae ouzh ar gael a-hed an hent, gorrek ez ae, digas hag un tamm lezirek evel ma c'hell seurt anevaled mistr ha moan bezañ, un tamm evel ur c'hanfard yaouank gwisket en ur *smoking* flamm. Sellet a rae ur pennadig hag e pellae diseblant hag un tamm faeüs, evit doare.

Hiziv avat e oa ul liorzher du o troc'hañ geot al letonenn. Un den yaouank a-walc'h e oa ha bep sizhun e teue da naetaat an tro-war-droioù betek kempenn ar plankennoù koad a zispartie an daou di. Sevel a reas he dorn evit e saludiñ.

122

Ur c'hargo o tremen a leunias framm ar prenestr. Ann a oa azezet en ur gador-vrec'h bambous, ur werenn vras en he dorn hag e lakae ar skorn da stekiñ en he gwerenn.

Boull e oa da Ann dont da ziskuizhañ er *Patio*.

*
* *

An deiz war-lerc'h pa oant gant o c'hoan e sonas ar pellgomz. Dek eur hanter e oa.

— Piv a c'hell bezañ d'an eur-mañ, a lavaras Ann, souezhet, strafuilh en he daoulagad.

Bob a dorchas e veg, a lakaas e serviedenn war an daol hag a yeas da respont en ur echuiñ chaokat e c'henaouad diwezhañ. En trepas e oa ar pellgomz ha ne veze ket klevet ar pezh a lavare. Ar re all ouzh taol a chome da selaou hag a zalc'he gant o c'hoan, en ur ober an nebeutañ a drouz posupl.

Dont a reas Bob en-dro. Margaret an hini oa. Merc'h an amezeg. Un den bennak a oa el liorzha spontet e oa ar plac'h yaouank hec'h-unan er gêr.

— Emaon o vont, eme Bob. Hag eñ kuitaat ar saloñs.

Lakaet e voe ar skinwel kozh da vont en-dro. Edith avat ne c'helle ket chom azezet, Mac a oa war ar palenn-leur gourvezet war e gof o lenn un istor *cow-boys* boas. Klevet e voe un darzhadenn.

— Tadig eo en deus tennet, eme Edith strafuilhet d'he mamm.

— 'Gav ket din !

— Eo, e fuzuilh a oa gantañ.

Nebeut amzer war-lerc'h e oa deuet Bob war e giz gant Margaret, ar plac'h yaouank.

— Moarvat e oa ur c'hasker-bara bennak. Tennet em eus en aer evit spontañ anezhañ.

Ar plac'h yaouank spouronet a oa chomet da gousket e kambr Edith. He zad a oa ar medisin a zesave kezeg e-tal kichen.

*

* *

Tomm e oa an amzer ha beg plankennoù koad sedrez an doenn a zistroñse gant an heol. Ar prenester a-drek o framm neud-orjal tanav a oa serr. Ur vag a oa o tremen war he fouezig, gwagennoù a save neuze hag a zeue da skeiñ

betek ar ribl en ur saflik sioul hag ar vagig e penn ar chaoser a vrafisigelle hag a wigoure war bouez he stagell.

Pol ha Bob a oa gourvezet e-barzh pep a wele-skourr lien a oa bet istribilhet e disheol ar patio. Re domm e oa evit ober tra pe dra ha morediñ a raent o-daou. Bob a oa ur gazetenn gantañ war e zaoulin ha Pol a oa ul levr gantañ ha ne lenne ken.

Pa 'z eas Pol betek ar sal da gerc'hat ur banne dour fresk e kavas Ann hec'h-unan er *view-room*. Difiñv e oa chomet, evel ma oa pa oa erruet Pol, en he sav dirak ar stêr, Hudson, divent ha meurdezus. Ul lestr bras a oa o tremen, risklañ sioul a rae war an dour. Ne oa ket ur vag beajourien. Sellout a rae Ann gant hiraezh ouzh ar vag-se o tremen. Marteze a-walc'h e soñje e Henri Hudson, e-kerzh ur veaj war ar stêr e oa bet roet e anv dezhañ, p'edo o klask un hent da vont da gantren da lec'h all. Pegeit zo? 400 vloaz zo?

Pol a zigoras ar yenezeg hag a gemeras skorn. Ann ne lavare netra, sellet a reas outañ gant he sellou trist.

Edo Edith a-drek ar bar o kempenn ur C'hoktail. Ur bladenn gant Joan Baez a oa o vont en-dro.

— Joan Baez a blij deoc'h? he doa goulennet. Bez he deus un ti amañ e-kichen, e Katskill.

Bob a oa aet d'ober un dro war ar stêr gant e vag ha pa oa distro e oa aet kuit d'an uzin da labourat betek kreiznoz.

* *

— Kozh a-walc'h eo evit bezañ he zad 'gav ket dit!

Prenestr ur sal bennak en estaj a-us a oa chomet digor hag ar gouloù a sklêrijenne delioù moan ur wezenn mimoza, hej-dihej he skourroù en noz peoc'hus. Mouezh Ann a veze klevet. Diwezhatoc'h e savas ar gaoz war un danvez bennak all met ne glevet ket mat o c'haoz, nemet pa voe klevet mouezh Ann oc'h huchal :

— Mont a rin kuit!

Ann adarre, moarvat e oa tostaet d'ar prenestr. Mezh a save e Pol pa oa chomet da selaou outo dre laer. Goude m'en doa taolet ur sell tro-dro dezhañ evit bezañ sur ne oa ket bet gwelet gant den e oa distroet d'an ti war vegoù e dreid.

*

* *

— Krediñ a-walc'h a rafen ez out a-du ganti. Petra zo peg enni 'ta ? Ar sizhun tremenet e oa bet o tañsal gant Stef. Ur paotr n'anavezan tamm ebet. Dec'h pa oan diskennet d'ar saloñs edo o klask prenañ buan-ha-buan he c'horfenn diskramailh. Pol a oa azezet en he c'hichen, feson nec'het un tamm warnañ.

— Un tamm buan ez aes ganti, eme Bob. Kement-se n'eo ket ur brouenn eus tra pe dra.

— Bepred ez aes a-du ganti...

— .....

— Aet on skuizh hag ouzhpenn poazh gant ar vuhez a vezan o ren amañ.... Te e-barzh da uzin-hont, pe war da vag gant da droiadoù ski-dour war ar stêr gant Pol hag Edith ha

me va-unan amañ gant Mac... Mat da aozañ boued evit an holl ac'hanoc'h pe naetaat an ti... ur vatezh...

— Ne blij ket dit mont d'ober un droiad ski war ar stêr, neuze...

Ann a yeas war e gaoz. Ne gomze ket nemeur, pa oa krog avat e e oa evel dour beuz. Ne groge nemet pa oa aet poazh da vat.

— Ha da vamm 'ta, a vez o tamall ouzhin an doare ma vez dalc'het an ti ganin hag an doare ma vez desavet ma bugale ganin...

— 'meus ket bet klevet anezhi o tamall tra pe dra ouzhit...

— Heñvel eo, he selloù zo a-walc'h din evit kompren. En he c'hoazez e vez aze a-hed an deiz gant he c'hozh tamm ki treut ... o cheñch plas d'ar podoù-fleur emañ o paouez renkañ...

Bob ne lâras netra. Lakat a reas ar gazetenn edo o lenn war ar gador-vrec'h hag ez eas etrezek an nor.

— Ya, eme e wreg, aes eo dit mont kuit.

Lakaat a reas e gorn-butun goullo etre e zent ha gant e viz e vountas e lunedoù-korn en o lec'h. Serriñ a reas an nor orjal war e lerc'h.

Goude koan e oa pignet Pol betek e gambr.

Digor e oa dor Edith. Ar gwele izel a oa goloet a c'holoioù pladennoù a bep seurt liv hag astennet e oa ar plac'h, he fas kuzhet er palenn-gwele.

— Edith? a c'halvas Pol.

Ar plac'h a savas he fenn ha gant he dorn e kasas he blev diwar he dremm. Chomet e oa Pol e toull an nor.

— Perak 'maout o ouelañ? a c'houlennas.

— 'Maon ket o ouelañ, a lâras ar plac'h, en ur dremen he dorn war he jod evel ma ra ur bugel.

*
* *

En noz-se e oa bet arnev. Boemet e oa chomet Pol gant ar barrad arnev-se. An Hudson a veze sklêrijennet a-greiz-holl gant luc'hed hag a-wechoù e oa kastell Vanderbilt a splanne a-drek ar gwez en tu all evel pa vije bet un tan-arest ganto pe un nozvezh hag an ti sklêrijennet-holl o c'hortoz ar gouviidi. Ne rae ket glav avat ha chomet e oant er-maez. Souezhet e oa bet Pol gant gouleier bihan o nijal tro-dro dezhañ.

— *Fire-flies*, eme Edith dezhañ.

Biskoazh c'hoazh n'en doa gwelet kelien-gouloù pe kelien-tan? Ne ouie ket penaos lavaret, pa ne veze gwelet seurt amprevaned en e vro.

Aet e oant gant ar vag en desped d'an arnev. Ann he doa nac'het mont gante. Soñjal a rae dezhi e oa sot-nailh mont war ar stêr seurt arnev o c'hoari a-us d'o fennoù.

An ti gwenn a veze merzet e blankennoù a-bell. Edith a oa a-dal da Bol ha lezel a reas he dorn da riklañ e dourioù teñval an Hudson. Mousc'hoarzhin a reas outañ. He daoulagad bliv a lintre en deñvalijenn. *Fire flies?*

— Da ziwall zo, eme Bob, a-wechoù e vez tammoù koad bras er stêr hag ar vag a c'hellfe tarzhañ ma teufe da stokañ re vuan outo.

Ne c'helle ket Pol kousket. Mont a rafe a-walc'h betek kambr Edith. Ne grede ket en ober rak gouzout a rae o dije gwigouret plankennoù al leur dindan e dreid da bep kammed a rafe. Ha marteze en em gavfe gant Bob pe gant e wreg en trepas war hent ar privezioù pe ar sal-kibellañ.

Gwelet e vije gant mamm Bob a laoske gouloù war enaou noz-deiz.

Klevout a rae Edith o treiñ en he gwele. Ne c'helle ket kousket ivez, re bouk e oa an amzer. War a hañvale ne oa den gouest da gousket. Gwell e vefe bet dezho aozañ ur *party* gant sonerezh, dañs ha *dry martini* war an daol. Lakaat a rafe Ann da zañsal hag ar vamm gozh ivez ha korf mistr merc'h an ti a c'hellfe stardañ en e zivrec'h. Bob a vije ouzh ar bar o c'hoari gant e *shaker*, e gorn-butun gantañ en e veg. Lakaat a rafe ar pladennoù da vont en-dro. An Hudson a-dal a zalc'hfe da charreat e zourioù fankek en deñvalijenn, da charreat he zammoù koad, he c'hefioù gwez hag he fesked marv, lazhet gant ar saotradur. Ar vaot a laoskfe klogor da sevel war c'horre ar stêr...

Klevout a reas ar gwele o wigourat er gambr e-kichen, hini Anna ha Bob hag ur pennadig goude e voe klevet difronkadennoù. Edo Anna o ouelañ. Perak 'ta e ouele ?

*

* *

Naetaet en doa Bob e gorn-butun ur wech c'hoazh. Al luduer edo Ann o paouez skarzhañ a oa leun-tenn a loustoni. Lod a oa fuilhet war an daol ha war al leur zoken. Dastum a reas un alumetezenn hag un tamm kotoñs en devoa servijet dezhañ da naetaat garenn e gorn-butun hag e kinnigas un droiad war ar stêr...

Distaget e voe ar vag e penn ar chaoser koad ha dizale e voe klevet keflusker ar vag o fraoñval. Ar wech kentañ e oa da Bol mont ken pell, tremen a rejont e-bioù da labouradeg simant Port Ewen, hejet o doa o divrec'h pa oant tremenet e-kichen ti John an hendraouer ; edo o neuial en oufig a oa e-tal e di savet war an dorgenn. Azezet e oa

Bob en a-drek, un dalc'h kreñv d'e zorn war ar varenn-stur hag e gorn-butun gantañ etre e zent.

Pellaat a rejont buan ha goude ur pennadig e oa aet an ti diwar wel. Tremen a rejont dirak kastell Vanderbilt hag an hent-houarn.

Bob a sellas ouzh Pol.

— Tap ur bok bier a-zindan da gador ha ro unan din, mar plij.... Petra zo bet etrezout hag Edith?

— N'eus bet tra ebet, eme Pol. Klasket he doa tostaat, ha komzou flour ganti. Lâret m'eus de'i e oan re gozh eviti ha setu tout. N'eo ket ur plac'h drouk. Ur c'hoari e oa eviti nemetken. Arabat dit ober biloù.

— Strafulhet eo Ann...

— N'eus bet tra ebet, pa lâran dit...

— N'eus ket kalz esañs ken, a valbouzas Bob, e gorn-butun gantañ en e veg.

Ar stêr a oa daou skourr dezhi hag un enezennig goloet a vrouscoad en he c'hreiz, ar vrec'h kleiz a gase d'an uzin simant a veze gwelet pelloc'h. Kemer a rejont dre an tu all hag un tammig pelloc'h e weljont ar post-esañs war ur chaoser savet a-us d'an dour.

Ur miltir bennak a voe graet c'hoazh hag e chomjont a-sav war ribl ar stêr hag ur paotr yaouank a zeuas da reiñ esañs dezho.

War ar chaoser e oa ul lochenn dirapar, savet gant pleñch staget fall ha plakennoù houarn. En diabarzh e veze gwelet a-us d'an daol goloet a baperioù, un deiziadur-moger a-istribilh ouzh ur mell poentenn. Follennoù bras evit pep miz ha skeudenn ur plac'h en noazh warno. Ne wele ket Pol gwall vat met merzet en doa he devoa ar plac'h pezhioù bronnoù koeñvet evel polotennoù kaoutchouk c'hwezet tenn. Soñjal a reas e korf mistr Edith.

— Karget e vo, emezañ, en ur astenn an dueleñn da Vob.

War hent an distro e oant. E-kreiz ar stêr e oant c'hoazh pa weljont an ti gwenn e-touez ar gwez. Unan bennak a oa dirak an ti oc'h hejañ e zivrec'h.

— Prest eo koan, war a seblant, a lâras Bob etre e zent, en ur ziskouez ar furm a fiñve du-hont.

— Lakomp tizh, emezañ adarre, arabat eo daleañ re, emañ Edith o vont d'ur *party* goude koan!

Dre ma tostaent d'ar chaoser e welent ar stumm a fiñve bremaik e-kichen an ti o tiskenn an diri koad hag o redek betek penn ar chaoser. Edith, gwisket ganti ur sae roz a lakae war wel he divskoaz noazh, pare da vont da zañsal ha da ebatal. Pakañ krog a reas er gordenn en doa he zad stlepet dezhi hag e stagas buan ar vag ouzh ar c'hrog er chaoser ha pa savas he fenn e welas Pol e oa ruz he daoulagad. Pa voe pignet Bob war ar chaoser e valbouzas :

— Mamm a lâr... met, m'en tou, ne oan ket o klask ober tra 'bet! hag e tirollas da ouelañ.

*

* *

Pa oa diskennet Pol evit dijuniñ en doa kavet Bob e-unan er *View room*. Edo ouzh ar bar hag e vouskane : *I don't mind if you never come home*. E gorn-butun a oa gantañ en e veg.

— N'ouzon ket pelec'h emañ Ann, emezañ. Dec'h pa oan distroet deus al labouradeg, war-dro unnek eur hanter ne oa ket er gêr. N'he deus lavaret netra dit ?

— Tra. Abred e oan aet da gousket dec'h da noz.

Ann a oa bet ganet e Sacramento hag he devoa c'hoazh kerentiach e kornôg ar vro. N'he devoa darempred ebet ganto ken. E-pad un nebeud bloavezhioù o devoa eskemmet kartennoù da vare deiz kentañ 'r bloaz. Pell e oant o chom an eil diouzh egile ha pa n'o doa ket digarez da gejañ alies oa aet an darempredoù war rouesaat ha torret kement darempred a-benn ar fin.

Bob en devoa adkavet chomlec'h ur voereb dezhi ha pellgomzet du-hont met ne oa ket bet evit reiñ keloù ebet anezhi.

Pellgomzet e voe da Ginston hag e teuas ar bomperien. Furchal a rejont a-hed ar stêr gant goafioù hir. Unan bennak anezho a splujas pa oa chomet ur goaf sac'het el lec'hidenn. Ne voe kavet netra.

Ar sizhun war-lerc'h e oa deut keloù. E ti ur vignonez e oa ha ne gave ket dezhi e tistroje a-raok pell.

*
* *

Distaget e voe ar c'heflusker diouzh ar vag. Bob a lakaas lard warnañ hag e voe klozet er *Boat-house* ha ne oa ket bet implijet bloavezhioù zo. Disurzh bras a oa e-barzh : baterioù kozh, linennoù-pesketa a oa bet berniet en ur c'horn.

Dastumet e oa bet ar gweleoù-skourr ha bitrakoù ar *barbecue* a oa er *patio* war ribl ar stêr. Ne chome eno nemet un tamm ludu hag ur gador hir ma oa brein ar mezher anezhi ha Bob a yeas da di e vamm e Washington e-lec'h m'en devoa kavet labour.

Distroet e oa Edith da Voston evit derc'hel gant he studi
ha serret e voe an ti war ribl ar stêr.

*
* *

Dibenn an hañv e oa ha kaer e oa an amzer c'hoazh. Ur
vag-dre-dan a rae kelc'hioù war ar stêr sioul dirak an ti.
A-wechoù e chome ur vag a-sav tost a-walc'h hag an dud
a selle gant avi ouzh ar bungalow-se, lec'hiet ken brav
e-touez ar gwez.

Pol a ranke distreiñ d'ar gêr ivez. Ne welfe ket siwazh
dezhañ ruzaj diroll ar skav-gwrac'h da vare ar skub-delioù.
Ne chomfe nemet ar skeudenn anezho en doa bet digarez
da welout en ur gelaouenn en doa follennataet a-raok mont
d'ar Stadoù-Unanet.

Div eur e oa. En hotel Empire edo. An deiz war-lerc'h e
ranke tapout ar c'harr-nij e aerborzh Kennedy. Mont a reas
da weladenniñ *The museum of Modern Art*.

---

132 En ur dremen dindan ur pont en doa lennet *I love Jesus*
livet e gwenn gant un dorn diampart. Un diskleriadur en
doa kavet souezhus un tamm er penn kentañ pa oa bet livet
war ur voger. Goude-se en doa gouezet e oa poz ur
ganaouenn vrudet d'ar mare-se.

Mont a reas da gemer ur banne te en ostaleri sko ouzh
ul liorzhañ bodoù gwez bev o c'hefioù gwenn. Tremena
a reas gant e blad, kemer a reas ur fourchettez, ul loa, ur
gontell, un asied, un tas hag un tamm gwastell. Gant e blad
ez azezas troet war-zu al liorzhañ. E-touez ar gwez e oa meur
a zelwenn gant Giacometti ha Maillol.

A-raok mont kuit al liorzhañ e c'houlennas digant an
implijad tennañ ur poltred anezhañ el liorzhañ dirak maouez

tev Maillol. Ar paotr en em zigarezas ha lavarout a reas e ranke mont kuit diouzhtu pa oa echu e labour gantañ. Ur paotr yaouank a oa o tremen e-bioù a ginnigas tennañ ar poltred. An hevelep benveg foto a oa gantañ emezañ. Un Iranian e seblante bezañ. Tennet e voe ar poltred ha kaoz a savas etrezo. Medisin e oa ha labourat a rae e New York.

— Merc’hed e-leizh zo e New York, en doa lavaret da Bol. Ha c’hwi un tamm chañs hoc’h eus bet gant merc’hed New York ? emezañ c’hoazh.

Pol a sellas outañ souezhet.

— ‘m eus ket klasket, evit lâret ar wirionez, emezañ. Ha pelec’h em dije o c’havet ?

— E kement lec’h a zo. Er ru... Bez ez eus peder da vihanañ evit pep paotr...

— Ne ouien ket. Ha bremañ ez eo re ziwezhat pa rankan mont kuit en-dro da Europa warc’hoazh...

©Al Liamm- Ronan Huon er “View room” Kingston 1966

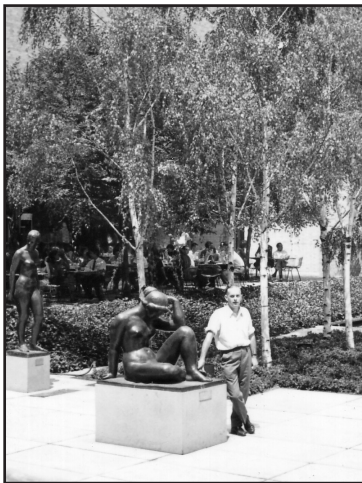
Soñjal a rae e oa aet kuit diouzh ar gêr daou viz oa

© Al Liamm - Ronan Huon dirak ar stêr Hudson

bremañ ha laosket e vignonez broc'het e toull-dor an
aerborzh. Klask a rae kaout soñj perak e oa savet tabut
etrezo ha ne teue ket dezhañ.

134

© Al Liamm - Museum of Modern Art

©Al Liamm - ouzh ar bar

Gouhere 1979

U r g a r v i h a n

27 vloaz warn-ugent e oa Ronan Huon p'en doa skrivet ar gontadenn-mañ. Kelenner saozneg e oa e Landerne. Renket e oa bet gantañ goude-se, sur mat.

Etoull an nor e klaske ur mezhvier sikan ouzh un implijad abalamour m'en devoa c'hwitet e dren a oa tremenet e-bioù ha n'en doa ket gouvezet. Bremañ e ranke gortoz div eur a-raok tapout unan all.

— Serrit an nor ! a hopas ar plac'h kozh a werzhe kelaouennoù adrek he c'hontouer.

Jorj a savas diwar ar bank koad stok ouzh ar voger hag a dreuzas ar sal evit mont betek ar stal-levrioù. Tastornat a reas ul levr bennak.

— Petra 'fell deoc'h ? a c'houlennas ar plac'h rok he mouezh.

— N'ouzon ket c'hoazh. N'hellan ket sellout outo? emezañ, un tamm imor ennañ.

— Geo, a-walc'h, met na louzit ket nê, pe'tramant 'pefet nê ivez !

Dibab a reas ur gazetenn eus Pariz hag e tistroas war ar bank a-hed ar voger. Displegañ a reas ar pajennoù bras hag e krogas da lenn. A-benn daou vunut ez eas skuizh avat ; ne c'helle ket lenn er garioù nag en trenioù kennebeut, ar pezh ne vire ket outañ da brenañ kelaouennoù bep tro. Atav e kave un darvoud dedennusoc'h da sellout : an dud da

skouer, tud dianav a weler er garioù hag en trenioù. Tannañ a reas ur sigaretenn ha butunet e voe gant nebeut a blijadur. Sellet a reas ouzh ar skritelloù peg war ar voger. Kemenn a raent beajoù war aodoù ar C'hreisteiz evit tud na vezont morse gwelet o c'hortoz en un ti-gar bihan evel hemañ.

— Arabadus eo gortoz evel-se, a sutas mouezh ur plac'h en e gichen.

Treiñ a reas e benn : ur c'hast e oa. Un doare standard eus ar ouenn-se a oa evit Jorj. Biskoazh ne oa tostaet ouzh unan dioute, heuget e veze gante. Ur c'hast evel an holl gisti nemet ne oa na melen na du-bran he blev. Du e oant hepken, met he daoulagad eo a sache evezh an unan, daoulagad glas-gwer he devoa hag a oa luftr en un doare na oa ket naturel marteze. Heuzoù lêr a oa en he zreid ha ne weled nemet pennoù he daoulin. Jorj ne respontas ket hag e stagas da sellet ouzh ar journal adarre. Ur c'hard eur e chomas war evezh hag ez eas skuizh. E peseurt stad e vefe a-benn div eur ac'hann ? Ne oa ket gwall zigemerus al lec'h evit gortoz un tren. Yen e oa ar sal. Torret e oa bet gwer ar prenestroù hag an avel-sil a bistige e gig. Sevel a reas gouzougenn e vantell.

— Yen eo amañ, a lavaras ar plac'h.

Respont ebet.

— N'oc'h ket eus ar vro ? emezi adarre.

— N'on ket, a eilgerias Jorj a-benn ar fin.

— Peseurt anv zo d'al lec'h-mañ ? a c'houlennas Jorj.

— Plouared eo, kement tren a ya eus Pariz da Vrest a dremen 'bioù amañ. Deus Brest on-me. Met, dale zo gant an tren ha ne vin ket kad da erruout hiziv. Dav vo din chom da dremen an nozvezh e Montroulez, anavezout a ran un ostaleri eno. Ur vignonez din zo dimezet gant perc'henn an ti.

— C’hoant ‘peus d’ober ur sell d’ar gelaouenn ? eme Jorj en ur astenn e journal dezhi, hag eñ da soñjal e rofe peoc’h dezhañ neuze.

— ‘M eus ket. Ne blij ket din lenn.

Sellout a rae outañ gant he daoulagad bras : Jorj a oa korfet brav, ur pezh den frammet-mat anezhañ ha melegan e oa.

— Sellet ouzh ar skeudennoù a blij din. Kelaouennoù gant skeudennoù a brenan-me.

Ur melegan ne zisplijfe ket din, a soñjas. ‘M eus ket anavezet kalz diouto.

Flour eo he mouezh, a soñjas Jorj.

— Ganin-me ez eus ur journal gant skeudennoù, eme an den azezet en o c’hichen en ur ginnig e journal.

— Trugarez, ‘m eus ket ezhomm, emezi, hep sellet outañ.

— Ur sigaretenn ‘pefe da reiñ din ? a c’houlennas en ur dreiñ war du Jorj.

Kroget e oa d’ober troellennoù gant ar moped. Bremañ plac’h ar stal journalioù a fistilhe en-dro d’he stal. Ne oa ket trenioù ken evit ar poent, unan all a vefe a-benn div eur ac’hann. Renkañ a reas ar journalioù a oa war an astell dirazi ha gant ur varenn houarn melglet e tiskennas ar rideoz metal ken melget-all gant un trouz bouzarus na glaske ket mougañ an disterañ.

Jorj a savas hag ar plac’h d’e heul, ez ejont er-maez eus an ti hent-houarn. Daou zen hepken a oa chomet da c’hortoz er sal : paotr e journal skeudennet hag ur plac’h war an oad tamolodet en ur c’horn, he c’hoef a-dreuz ganti war he fennad blev gwenn.

— Diskoñfort e vezer en ul lec’h e-giz-hemañ a lâras Jorj en ur sellet tro-war-dro dezhañ.

— Bep tro e teu gwask ar velkoni warnon en ti-gar-mañ, emezi.

En em gavet e oant war ur blasenn noazh ha digenvez en noz o serriñ. Er penn pellañ anezhi e veze gwelet ur pezh ti bras gwennrazet hag a oa an ostaleri moarvat. Davetañ e skojoint. Ur c’hontouer a oa, uhel ha peder pe pemp taol, ur paotr hag ur plac’h kichen-ha-kichen ouzh un daol pep a dasad kafe o tivogediñ dirazo.

Azezañ a rejont ouzh taol ivez ha goulenn pep a vanne kafe. Fall e oa ar c’hafe, blas an dour gantañ hag hini an ‘torch listri’ he doa lavaret.

E-kichen an nor e oa bet skrivet war un tamm paper melenet gant ar moked gant un dorn diampart ha ne oa ket mignon d’ar bluenn moarvat : “Difennet eo kreñchiñ war al leur”. Er c’horn a-us d’ar paotr ha d’ar plac’h a oa krog d’en em vriatañ bremañ e oa dispieg ar paper-moger ha c’hwezh al louet gant an traoù tro-war-dro ivez. Pep hini a seblante kaout ezhomm da gemer harp war egile, mont a-daou, betek an daou vezvier a oa o paouez dont e-barzh : kazel ha kazel e oant ouzh ar c’hontouer. Azezet e oa ar plac’h dirazañ hag e selle outañ hag he selloù a lakae anezhañ nec’het bremañ. Gwanoc’h en em sante.

— Petra eo da anv dit-te ? a c’houlennas Jorj.

— Maria, emezi.

Mousc’hoarzhin a reas, soñjal a rae en ur ganaouenn en doa klevet un tu bennak hag en e benn e rede an ton anezhi : Maria, ti-ta, ti-ta ! Disoñjet ‘oa ar ar poziou gantañ.

— Perak e c’hoarzhit ? a lavaras Maria.

— N’eus abeg ebet.

— Un anv brav eo, emezi feuket un tamm, ganin-me eo bet dibabet, egile a oa re voutin !

Sellet a rae outañ. Ur sell dous ha hoalus a vez alies gant ar merc'hed hirlinket gant ar c'hoant paotr.

Kaer-meurbet eo he daoulagad a soñje Jorj, ma buhez a veuzfen enno.

Et...l'ardent Imperator

Vit dans ses larges yeux étoilés de points d'or

Toute une mer immense où fuyaient des galères

Mankout a rae ur ger bennak er werzenn gentañ, morse ne oa bet gouest da zerc'hel soñj eus ar gwerzennoù.

Ar plac'h a domme he daouarn en-dro d'an tasad kafe, daouarn kempennet mat e oant ha flour ha tener he c'hroc'hen. He daouarn, he daoulagad. He divesker a-us d'he heuzoù. C'hoant astenn e zorn betek stekiñ outo a vroude anezhañ bremañ. Evañ a rejont o banne kafe. Jorj a lakaas daou vilhed ugent lur war an daol hag ez ejont er-maez. An ti-gar a oa dirazo, un hent war an tu kleiz a gase d'ar bourk, unan all a oa war an tu dehoù.

— Afer 'm eus d'ober e Karaez, eme Jorj pa oant o vont gant hent Ar C'houerc'hed.

— Beajiñ a rit alies ?

— Diouzh ma vez ma micher, ur wech ar sizhun ez an en hent.

— 'Voc'h ket gouest da dizhout Karaez fenoz.

— 'Vin ket... sur mat.

An hent a ziskenne betek un draonienn ha sevel adarre war-zu an douaroù.

— Ur stêr zo en traoñ, eme Varia. Ar vro-mañ a anavezan mat.

Ur pont a dremene a-us d'ar stêr. Jorj a yeas da harpañ ouzh ar vogerig mein, kinvi warnañ, evit sellout ouzh an dour, ne fiñve ket kalz, ur vilin a oa pelloc'h ha skluzioù a oa er penn all evit derc'hel an dour moarvat.

— Lous eo, eme ar plac’h, kavet harp ganti en e gichen ivez.

— Bruzun kanastr eo a vez war neuñv, ur vilin lin a zo aze adrek ar pupli, emezi c’hoazh.

Ur gridienn a hejas korf ar plac’h, yenoc’h e oa an aer en draonienn hag un aezhenn a save diwar an dour.

Sellet a reas ouzh he eurier.

— Un hantereur zo da c’hortoz c’hoazh, gallout a rafemp distreiñ war hon fouezig.

Dremm Maria en em zistage kenedus, kevrinus war glasvez ar pupli.

Koant eo-hi, a soñjas Jorj adarre. Treut e voe ar gomz etreze war hent an distro, gouleier a oa krog da skediñ ouzh ar prenestroù hag e weled skeud an dud o fiñval adrek ar stignoù.

Pa errujont war ar blasenn e oa un taksi o tiboukañ eus hent ar bourk ha gouleier ar c’harr a sklêrijennas anezho.

Jorj hag ar plac’h a yae kazell ha kazell.

Antreal a rejont er sal-gortoz. Distro e oa plac’h ar journalioù hag he selloù a-us d’he lunedoù a oa paret warno, stouet he fenn ganti.

---

140 Kemennet e oa an tren, ur bern beajourien a oa e toull an nor, kemer a reas Jorj ur valizenn e pep dorn hag-eñ da vont da heul ar re all.

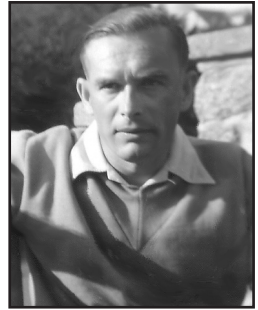
Maria a yae d’e heul gwintet war he heuzoù ler du, he sac’hig ruz ganti en he dorn, piklammat a rae war ar c’hae goapaüs ha laouen.

— Derc’hel a rin ur gambr en ostaleri e Montroulez neuze ? a lavaras dezhañ.

— Ya, mat eo din, eme Jorj.

Hag int mont gant ar bagad tud etrezek bagonioù an trede klas.

A r G o l o

S oñj en doa Gweltaz edo e vignon a-wechall Yann-Bêr o chom adrek karter Sant Tomaz, unan eus ar ruioù strizh-se ken niverus ha peuzheñvel ma ‘z eo diaes kavout an dirouestl anezhe hag o diforc’hañ. Kammigellat a reont dizehan ha ne gasont da neblec’h panevet an eil d’eben.

An tiez a oa a bep seurt ment gant bep a liorzha hag a-wechoù ur voger o c’hoari an dro dezhe ha ne veze gwelet netra all estreget ar gwez a save o fennoù a-us dezhi.

Diouzh an displegadurioù a oa bet roet dezhañ e kavas aes a-walc’h hent an ti. Edo Yann-Bêr el liorzha o krennañ ur wezenn bennak ha pa wigouras ar gael houarn e savas e benn. Dalc’het en doa an neuz sioul ha habask en doa anavezet a-raok ma vije bet dimezet. Abaoe ma oa war e leve avat e oa aet war lartaat. Dont a reas en arbenn da Weltaz e wentle gantañ en e zorn.

— ‘Peus ket bet re a boan da gavout an ti, keid-all zo e oamp o c’hortoz ac’hanout...

C’hoari a rejont tro an ti en ur sellout ouzh al liorzha. Mont a rae da heul Yann-Bêr dre an alezioù strizh na

c'helle nemet un den tremen drezo. Treiñ a reas war-zu Gweltaz :

— N'eo ket gwall vras, emezañ en ur vinc'hoarzhin, trawalc'h avat evit divorenniñ un tammig.

Gwir eo e oa gwall vihan ar jardin evel an holl re tro-war-dro ma weled enne micherourien o treiñ douar, goude o devezh labour.

— Deus 'barzh an ti bremañ, Madalen a zo distro 'michañs.

Bloavezhioù oa n'en doa ket gwelet anezhe o-daou ha diouzhtu e kavas e oa-hi tevaet ivez hag un adgroñch dezhi bremañ. Mont a rejont tre, tra ma c'houlenne digant Gweltaz keloù diwar-benn e dad hag e vamm ha pegeit zo e oa deut da chom da Landerne ha ma oa en soñj da zimeziñ. Respont a rae berr-ha-berr, gwellikañ ma c'helle pa erruas ar paotr bihan :

— Setu Wanig ! Deus d'ober un "A" da Weltaz, eme e vamm d'ar paotrig.

Tostaat a reas ha Gweltaz a roas ur pok dezhañ war e jod. Ar paotrig a dorchas e jod gant e zorn goude-se.

142

— Bep tro e ra se, eme e vamm. N'eo ket brav, Wanig, ober un torch d'az jod e mod-se pa vez poket dit.

Hag e krogas da ganañ meuleudioù ar paotrig seizh vloaz ha mestr eo dija war luziadennoù mentoniezh....

Anaoudegezh a reas Gweltaz gant ostizien all an tiad : ur c'hi bihan-tout a voe war-nes lakaat anezhañ da huchal pa voe dantet biz Gweltaz gant an tamm loen.

— C'hoari a blij dezhañ, ne ra ket a zroug. Ha seraned hon eus ivez, deut 'ta da welout anezhe.

Istribilhet e oa bet o gaoued a-us d'ar maen-skaotañ abalamour d'an dour a veze strinket e pep lec'h gant an evned paour.

— Ur fent eo gwelout anezhe oc’h ‘n em walc’hiñ, a gendalc’he, ne raint ket bremañ evel-just. Strinkañ a reont dour e pep lec’h. Ar mabig Jezuz eo en deus degaset bep a gibell dezhe. Da gentañ e walc’hont o figos hag o zreid goude-se. Pep hini en deus bet e lod : Mopsi, ar c’hi bihan, ur c’holier, e anv skrivet warnañ kenkas e vije kollet. Pêr en deus bet ur stilo ha Wanig ur bompinell hag a gomz. Kae da gerc’hat Zaza ma vo diskouezet da Weltaz.

Wanig ne fiñve ket, mouzet hag evel abafet ha mezhus un tamm.

Neuze e voe divizet mont betek ar gambr en nec’h evit gwelet ar verc’hodenn ha dont a reas da soñj da Weltaz e c’hoarie eñ ivez gant merc’hodennoù p’edo bugel. E kaoutchouk vezent graet d’ar c’houlz-se hag e-pad pell e oa chomet unan ruz e-touesk e c’hoarielloù, toullet e oa bet e fri ha beg e vizied du a oa uzet a-benn ar fin. Yann-Bêr, hag a oa manet difiñv ha dilavar pa oa e wreg o komz, a bignas ganto.

E kambr an daou bried ez ejont rak dihuniñ a rae ar paotrig diouzh an noz a-wechoù :

— Ya, eme Madalen, ar gwele plegus a vez laosket er gambr evitañ pa vez klañv, aes eo deomp sevel ha goloñ anezhañ pa vez ret. Er gambr emañ ganeomp abaoe m’en deus bet an drev ha gant an amzer a vez er vro-mañ o devez un tamm kleñved atav.

Ur mell pezh-arrebeuri e oa ar gwele-se hag ul lodenn vat eus ar sal a oa leuniet gantañ, warnañ e oa bet laket ur golo evit diwall ouzh ar poultrenn. Ar gwele bras e-kreiz a oa diouzh doare ar re a weler war rolloù “Galleries Barbès” kinklet e oa gant kizelladurioù. Goloet e oa gant ur palenn luf.

Goude m’o doa gwelet an div gambr all ha c’hoarielloù Wanig ivez, e oant diskennet betek ar sal-debriñ da azezañ

war kadorioù koad en-dro d'an daol vras e-kreiz ar pezh. Yann-Bêr a lâre e tremene ar pep brasañ eus e amzer el liorzh pe er c'hav o turlutat. Kaoz a voe gant Madalen eus ar vugale er skol, eus an amzer fall a rene er vro dalc'hmat. Chomet e oa ar paotrig gourvezet war al leur, fur ha livañ a rae skeudenoù ur gelaouenn diwar-benn ar C'hiz gant e greionoù.

— Deus da seniñ un ton piano deomp, Wanig, diskouez deomp pegen brav e teu ganit. Ton “*La chasse du petit Henri*” a vije brav...

Ar paotrig a savas, divall.

— Sach ar golo kuit, eme Madalen d'he gwaz.

Ar piano a oa en ur c'horn ha warnañ e oa ur pezh golo lien griz evel hini ar gwele, moarvat e oa aet ar memes pezh danvez d'ober anezhañ. Yann-Bêr a sachas anezhañ kuit hag e blegas gant aked war ur gador.

Mont a reas Wanig en e goazez war ur skaoñ ha pa oa re izel evitañ, e vamm a lakaas ar skaoñ d'ober un dro pe ziv evel un tonton besk.

Bizied ar paotrig a rede mibin war an touchennoù gwenn ha du. Gweltaz n'anaveze seurt a-fed sonerezh, hag ur bam e voe evitañ e welout o seniñ hag o lenn ur bern notennoù war un dro.

— Brav-kaer, eme Gweltaz, pa voe echu e reuziad seniñ gant ar paotrig. Pell zo eo kroget da zeskiñ ?

— Daou vloaz zo, eme Yann-Bêr, e gelennerez...

— Ya, a droc'has Madalen, e gelennerez, an dimezell Losouarn, a lavare din an deiz all adarre e oa donezonet-kaer. Desket en deus lenn an notennoù buan-tre ha tanav eo e skouarn.

Wanig, echu gantañ e damm muzik, a oa chomet difiñv war ar skaoñ hag e selle ouzh e zaouarnigoù gwenn ha

kuilh war e zaoulin. Gortoz a rae e lavarfe e vamm dezhañ mont raok.

— Kae bremañ da c’hoari, emezi a-benn ar fin.

Pa zigoras ar paotrig an nor evit mont el liorz, e voe langachet Yann-Bêr chomet e-kichen an nor :

— Na laoskez ket anezhañ da vont er-maez hep e borpant hag e voned memestra! Yann-Bêr a lez anezhañ da vont er-maez hep tamm dilhad ebet. Pa chom gantañ er gêr em be aon bepred e c’hoarvezfe un dra bennak. Ne ziwall nemet dioutañ e-unan.

Yann-Bêr a seblante digas, boazet e oa ha graet e soñj gantañ pell zo. Ne lavare mann ebet. Sevel a reas avat ha gwiskañ ar paotrig gant ar pezh oa ret evit mont ‘maez.

— Ur banne te a yelo ganez, emezi neuze, n’eo ket bemdez e teuez d’hor gwelout.

Asantiñ a reas Gweltaz hag e savas-hi evit mont da aozañ ur banne te er gegin. Sellout a rae outi. Yaouank e oa c’hoazh, met ne ziskoueze ket kaout preder ebet gant he dilhad hag en tu-hont da-se e oa kroget da lartaat hi ivez. Soñjal a rae er pezh en devoa lavaret ur mignon dezhañ : “Ne dlefed ket aotrean seurt spontailhoù d’ober skol d’ar vugale. Ur gwall skouer int. Ur pec’hed enep ar gened!”

Sachañ a reas Gweltaz e gorn-butun diouzh e chakod ha Yann-Bêr a gemeras e hini war dumenn ar siminal. Pa voe taniet o c’hornioù-butun gante e lavaras Yann-Bêr e oa klañv e wreg. An nervennoù a lâre hag e savas da zigeriñ un astez pres a oa er voger. War ur stalenn e oa boutailhadoù gant paper gwer ha ruz peg warno. War unan all e oa bet renket boestadoù ha war un trede oa tuboù a bep seurt ment.

— Evit Madalen int holl ? eme Gweltaz.

— Eviti hag evit Wanig... eviti dreist-holl. Ne gav ket dit e kemer re a louzou? Me 'gav din ne ra tamm vat ebet dezhi lonkañ kemend-all dioute.... erfin, evel-se 'mañ a huanadas.

Distro e oa Madalen. En ur zont e-barzh ar sal gant he gwastellenn e krogas ar pas enni. Echuet e oa e gorniad gant Gweltaz ha dastumet e gorn en e chakod. Treiñ a reas Madalen he selloù war-zu he gwaz :

— Te oar mat, koulskoude, n'on ket' vit gouzañv moked butun en ti. El liorz h pe er c'hav kement ha ma karez. Sellet a reas ouzh Gweltaz :

— Gant ar berralan n'hallan ket gouzañv ar moked.

Soñjal a reas Gweltaz en un eontr dezhañ a oa bet kavet marv er c'hav ma veze kaset hañv-goañv da vutuniñ ennañ.

Yann-Bêr ne oa morse bet gwall helavar, met kaout a rae da Weltaz e oa nebeutoc'h c'hoazh bremañ. Evel Gweltaz e selaoue hag e c'houzañve, pe marteze a-walc'h ne c'houzañve ket ken.

146 — Forzh pegen bihan e vefe al liorz h, eme Madalen, deomp-ni e servij kalz. Gwech ebet n'hor bez ezhomm da brenañ pour pe saladenn. Ker-ruz e vezont da brenañ ! Ma vije bet brasoc'h ar jardin hor bize gellet kaout hor bloavezhriad avaloù-douar.

— Ya, eme Yann-Bêr ha pevar e vezomp war al legumaj-se pa teu va c'hoar-gaer !

— Intanvez eo va c'hoar, a zisplegas-hi neuze, ha dont a ra da dremen daou pe dri miz ganeomp e-pad ar goañv, hag evel-se e kav berroc'h he amzer, rak du-hont e Lilia emañ hec'h unan... hag er goañv e vez spontet gant an avel hag ar gwelani a vez o krial en-dro d'an ti. Ur plac'h en hec'h un'... c'hwi oar mat...

Deuet e oant o zri betek ar gael, ar c'hi bihan, o fistoulat etre o divesker, da ambroug Gweltaz. Lavaret o doa dezhañ dont aliesoc'h.

— Laouen e vez Yann-Bêr da doullañ kaoz ganit, ha n'hor bez ket tro da welet kalz tud ken.

Sellout a rae Gweltaz ouzh mousc'hoarzh melkonius Yann-Bêr, hag e selloù dous hag habask adrek e lunedoù.

Pa voe deuet er-maez da vat e tennas e alan hag o vont d'ar gêr dre an hent treuz e soñje en e vignon Yann-Bêr hag an div vaouez-se en-dro dezhañ e-pad ar goañv, tamalloù ha kuzulioù war e choug dizehan. Soñjal a rae er golo lien ivez a veze lakaet war ar piano bep gwech ma veze echu an abadenn. Ur golo griz evel o buhez, a veze lakaet warnañ ha prenet e veze aketus, evit ma ne vefe ket gwastet.

Soñjoù strizh ha dister, pell diouzh an tabutoù bras o doa bet er skol gwechall diwar-benn ar frankiz, ar bobl a ranked dihuniñ. Ha setu, bevañ a raent evel dindan ur goloenn. Daoust ha ne oa ket an darn vuiañ eus an dud evelto, serret en o buhezig didalvoud gant o zrubuilhoù bihan, al louzoù da gemer da gement pred, ar c'hi bihan, an daou seran, hag ur sifern bennak.

Bihan oa e galon. Hep goût dezhañ koulz lavaret, en doa kemeret hent an aod. Ur wenodenn distro anavezet gantañ a save betek krec'h an tornaod. En traoñ e veze gwelet ar vorlenn, plaen ha sioul, divent, disaotr. War ar beg douar en tu all e skede un ti gwenn-kann. Sachet gant ur stlejer du-pod, ur vag brezel a riskle war ar vorlenn evit antreal er porzh.

Eno e oa chomet da sellout hag e voe sederaat e galon, evel ur bradenn heoliet bet teñvalaet 'pad ur maread gant ur goumoulenn o tremen.

M o u s t e r l i n

Ur c'holoenn gartoñs roz, ul liketenn, skrivet warni diwar zorn Elen, e wreg, dornskridoù : eno e oa bet kavet ganeomp ar gontadenn verr-mañ : ur skrid dornskrivet ha daou all damheñvel a oa skriverezet. Kalz paperoù melenet a zo er c'holoenn-se, bruzunajoù dastumet amañ hag ahont, danvez un istor bennak, barzhonegoù skrivet gant ar bluenn, lod a zo bet embannet dija, lod all zo chomet bac'het en diretenn 'pad hanter kant vloaz, ha lizheroù personel ivez... joa, keuz hirvoud mab-den.

Traezhenn Mousterlin a zo peder lev hed pe muioc'h c'hoazh marteze, diwar ur sell prim e lâran kement-se, e gwirionez n'ouzer ket pelec'h e krog, pelec'h ec'h echu ha kenderc'hel a ra gant traezhenn Beg-Meilh a zo ken hir all, met hedet gant gwez sapr war an tevennoù uheloc'h.

E lec'hioù zo en em astenn an dunenn a-hed ar mor hag a-raok en em gaout ganti e ranker bale ur c'hard lev tost da vat war un dachenn douar plaen, geotek, boull hag hanter lagenn : a-benn ma vez tizhet an erin e tiskenner betek un

draezhenn grouan, un draezhenn grouan gwenn, tanav ha flour d'an treid betek ar mor, ar gwagennoù : ral e vez dezho mont en gouez.

Hirañ ma weler ne gaver den ebet war an draezhenn, gallout a reer bezañ gronnet ha paket eno pa sav ar mor, a zeu da c'holeiñ al ledanded plaen a zo a-drek. Koulskoude, tro am eus bet da welet saout o peuriñ o-unan ar seurt geotse, broenn dreut a ziwane, brizhellet a-wechoù a blantoù iskis hag a irinjez glas, an azez askol-se a gresk war an erinoù. Kement den en em gav nec'het un disterig e lec'hioù dizarempred hag un tammig skrijus evel-se, al loened avat a seblant kaout muioc'h a fiziañs, o flegioù natur o tiwall anezho.

E Benoded hor boa amprestet ur c'hanod e-giz ar re a vez implijet gant ar vorianed ha mont a raemp a-hed an aod digenvez, diwez ha divein. Skuizhus eo labourat gant seurt roeñvoù bihan ha n'eus harp ebet evite nemet nerzh hoc'h arzorn. Laouen e voemp o touariñ eta. Ar saout a oa eno bepred, evel liammet e oant gant aergelc'h al lec'h pe gant taolenn ar vro ha pa savjomp war an erin e tostaent ouzhimp en un doare iskis, souezhet emichañs, o gouzoug hir astennet etrezek enomp evel evit hor c'hweshañ.

Gourvez a rejomp war an traezh evit diskuizhañ. Redek a rejomp, lammat, spazhañ ar c'hog war an dour. A-hed an aod e oa manet ar postoù houarn merglet bet sanket gant an Alamaned evit herzhel ouzh un dilestradeg, peuzc'holoet e oant bremañ.

— Tud zo du-hont, emeve, pa'm boa spurmantet un dra bennak a fiñve e-tal ur post-houarn.

Per, a oa o klask bili evit sklejañ, a savas e benn. Tres ur gwaz hag ur plac'h, anatoc'h dre ma oa sklaeroc'h he c'hroc'hen.

— Amourouzien, emezañ, goude sellet ur pennadig, e zorn gell gantañ war e dal en askont d'an heol.

— Eus ar ouenn-se e vez kavet e lec'hioù dic'hortoz evel hemañ.

Kemer a reas e lañs, ur maenig gwenn gantañ etre e vizied. Ar vilienn a riklas dek gwech war an dour sioul evel ur baludenn.

— Klask ober kemend-all bremañ, dek lamm en deus graet. Amañ ez eus mein dispar evit spazhañ an dour.

Dastum a ris ur maen evit aesaat va ampartiz.

— N'eo ket amourouzien int, eme Per, pa oamp degouezhet tostoc'h, en ur zibab ur vilienn, ur bugel a zo ganto.

Azetet e oant o-zri e-kichen ur post houarn evit 'n em wareziñ rak an digenvez ha bezañ nebeutoc'h o-unan emichañs. Ur souezh e oa kavout ur familh keit-se eus pep ti ha pep goudor en ur seurt gouelec'h didrouz, ha soñjal a raent o-unan e oa didudañ draezhenn a oa. Freget he doa ar plac'h he fennad blev melen hir a gouezhe a-fuilh war he divskoaz dibourc'h. Sur 'walc'h e anavezant an takad-se. Deut e oant dre an hent don a gas betek an aod-hont emichañs ha tremenet e oant dre borzh ar vereuri e-bioù d'ar gloued.

150

Ar plac'h a savas hag he eostad blev melen a ziruilhas war he c'hein. Hir e oa he c'horf. Stouiñ a reas etrezek ar bugel a oa o c'hoari en traezh war e rannig hag hi kenedus evel un doueez ar mor, a zalc'he ar c'houadur rouz-gad a-bouez he divrec'h hag e kinnige anezhañ da vannou an heol.

Kilañ a rejomp sioul a-drek ur pleg eus an erin. Ar vamm evel ur plac'h gouez, gant he blev en avel a c'hoarie gant he bugel hep damant ebet, distag eus eus ar bed-mañ.

Redek a reas en dour a c'haoliadoù bras war-bouez he divesker kilhog-raden en ur zerc'hel ar bugel a-us dezhi ha strinkañ a rae dour tro-war-dro dezhi.

— Arabat terriñ o flijadur.

Sioul e tiskennjomp betek ar mor, pignat en-dro er vag, sioulik e saflike ar roeñvoù. Deut oa ar vaouez er-maez, lufr, an dour o tiverañ war he c'horf re bar da berlez an heol, ha goude bezañ lakaet ar bugel war an traezh e reas ur penn-red.

Ar grouan a chourikas dindan ar vag hag e pellajomp diouzh ar baradoz-se en ur skignañ goustad diwar hon hent a bep tu d'ar vag fulennoù aour war-dec'h atav hag a ziflipe diouzhomp dalc'hmat.

Brest 1951

A r s p o n t

Emichañs emañ ar gontadenn-mañ da vezañ laket e-touez ar re gentañ bet skrivet gant Ronan Huon. Skrivet e oa bet gant ur mekanig-skrivañ ha reizhadennoù gant ur stilo ruz a oa war ar follennoù. Ne oa deiziad ebet.

Treiñ a reas an Itron K... ur bajenn eus he romant-polis. Ne zeue ket ar c'hoant-kousket dezhi. En deñvalijenn e-harz ar voger e oa kousket he babig, sioul en e gavell. Ur skourr a stokas ouzh ar prenestr. Kreñvoc'h e c'hwezhe an avel bremañ deus tu ar mor hag an ti e-kreiz lanneg ar Forestoù a grene. Ur grenadenn a redas dre gorf an itron K... ivez, soñjal a rae en he gwaz ofiser war ar Bizon. Hec'h-unan-penn e oa en ti bras. Aet e oa an itron ar Gall, he ferc'hennez, a oa o chom e kambr al laez, da dremen un devezh e
152 Gouenou e ti he mab ha ne zeufe ket en-dro a-raok an deiz war-lerc'h beure.

Derc'hel a rae da lenn he levr a oa sklêrijennet gant al lampig ruz a-zioc'h d'he gwele. Seurt levr na ranked ket lenn diouzh an noz moarvat. Selaou a reas sourradenn an avel adarre. Ne oa ket an avel a gleve avat. Trouz a veze klevet a-us dezhi, evel tud oc'h en em gannañ, o stourm. Ne c'helle ket an itron bezañ distro koulskoude, gouezet he dije. Un trouz kreñvoc'h a voe klevet, evel pa vije bet unan bennak o kouezhañ a benn-bouell. Un huanadenn ha netra ken. Neuze e klevas unan bennak o vont a-ruz betek ar

pondalez ha kammedoù ponner un den o tiskenn gant ar skalieroù. Ur glemmadenn adarre.

Pas ponner un den o tiskenn ha war-lerc'h pep kammed e save un huanadenn skrijus. Deut oa unan bennak e-barzh an ti. Gloazet e oa bet. Tostaat a rae an trouz, a-ruz e hañvale an den mont a-hed ar voger e-kichen he c'hambr. Lakaat a reas he dorn war he bruched, talm he c'halon a gleve. Tremen a reas an den e-bioù d'an nor ha pellaat. Kalonek e oa an itron K... avat. Kemer a reas ar revolver a oa skoachet e tiretenn an daol-noz. Diskouezet he oa bet dezhi gant he gwaz penaos ober gantañ. Soñjal a rae dezhi e oa re wan an den, gloazet ma oa bet, evit bezañ gouest d'ober an disterañ poan dezhi. Digeriñ a reas an nor ar revolver ganti en he dorn dehoù, ur gouloù lutig en dorn all. Sklêrijennañ a reas al leur hag e welas un dakenn gwad war ar planchod, sevel a reas gant ar skalieroù hag e welas takennoù all war ar pazennoù met ne gavas den el laez. Ne gompren ket mat. Diskenn a reas en-dro en ur heuliañ an takennoù gwad hag en em gavout a reas dirak an nor dal. Serr e oa evel ma soñje dezhi. Neuze, emezi, n'eo ket aet er-maez, hag en ti emañ c'hoazh.

Distreiñ a reas war he c'hiz ha sklêrijennañ ar c'horn a-drek an nor hag e welas daoulagad lufri a selle pizh outi. Skrijañ a rae gant ar spont. Bukañ a reas he fistolenn, darev da dennañ... Ar c'hazh e oa hag en e gichen edo ar penn-leue gwaddek en doa diframmet eus ar pres ha stlejet a-hed ar skalieroù.

Roll pennadoù

Setu roll ar pennadoù bet skrivet gant Ronan HUON etre 1945 ha 2003.

KENTAÑ RUMMAD Tir na nÓg (1945-1946)

Barzhonegoù

Mor -----	1/3
Enezenn lenn Innistree (s.o. gant William BUTLER YEATS)-----	2/5
Pa viot koz (s.o. gant William BUTLER YEATS) -----	2/5
Ar gêr vihan -----	7/5
Gwazhig -----	7/5

C'hoariva

Dor an Toull-Bac'h (s.o. gant LADY GREGORY) -----	7/11
--	------

154

Pennad-stur

Hor ger kentañ -----	1/2
Etrezomp brezhonegerien -----	3/3

Studi

Skol ar c'hembraeg -----	6/22
Skol ar c'hembraeg -----	7/31
Notennoù diwar-benn an Tregerieg -----	2/6
Kañv -----	2/15
Marv "Paotr Juluen"-----	2/15
Notennoù diwar-benn an Tregerieg -----	3/3
S.O.S -----	4/3
Lady Gregory -----	7/10

Eil RUMMAD Tir na nÓg (1946-1947)

Barzhoneg

Skrilh ar Bradenn-----	3/3
Serr-noz-----	3/4

C'hoariva

Al loar o sevel (s.o. gant Lady GREGORY)-----	3/10
---	------

Pennad-stur

D'al lennerien ; RH ha Pêr DENEZ -----	2/3
Notenn a bouez ; RH ha Pêr DENEZ-----	4/3

Studi

Diwezh ur prosez-----	1/2
Buhez spered Breizh -----	1/25
Lennegezh skosek (s.o. gant J. P. VINAY) -----	2/15

AL LIAMM - Tir na nÓg

Barzhoneg

Hañv -----	7/31 (1948)
Barzhoneg e miz Gouere-----	12/11 (1949)
Daere -----	14/34 (1949)
Barzhoneg e miz Du -----	15/7 (1949)
Diskar-amzer -----	18/13 (1950)
Kraksonennoù -----	20/14 (1950)
Kemmet out kalz -----	21/7 (1950)
Luskellerezh (s.o. gant Rainer Maria RILKE) -----	21/8 (1950)
Du-hont... (s.o. gant Rainer Maria RILKE) -----	21/8 (1950)
Milin (s.o. gant Trevin CRWYS) -----	22/13 (1950)
Barzhoneg : Da geñver talaroù ur bloaz -----	23/3 (1950)
Ar spont -----	24/5 (1951)
C'hoarzh an deiz -----	24/6 (1951)

Kanaouenn evit ur plac'h du	
(s.o. gant Langston HUGHES) -----	24/8 (1951)
Barzhonegoù Amerika du (troidigezh) -----	24/9 (1951)
Kastell kozh dismantret	
(s.o. gant Martin SIKKEMA) -----	27/14 (1951)
Marv out -----	28/8 (1951)
Aod -----	40/4 (1953)
Marv out -----	41/140 (1953)
Barzhoneg e miz Gouere -----	41/141 (1953)
An treitour -----	42/5 (1954)
Skeudenn gant kleiz ruz	
(s.o. gant Jacques PRÉVERT) -----	42/6 (1954)
Va Steredenn -----	45/3 (1954)
Kanaouenn drist -----	75/243 (1959)
Va steredenn -----	83/419 (1960)
Ar skluzioù -----	84/4 (1961)
Gwerzh an iliberenn	
(s.o. gant Ondra LYSOHORSKY) -----	123/297 (1967)
An nadoz-aer en diskar-amzer	
(s.o. gant Ondra LYSOHORSKY) -----	123/298 (1967)
An evn (s.o. gant Ondra LYSOHORSKY) -----	123/298 (1967)
Beurevezh Nevez-amzer	
(s.o. gant Ondra LYSOHORSKY) -----	150/8 (1972)
Teir barzhoneg (s.o. gant Gérard LE GOUIC) ---	224/165 (1984)
Marc'h ar foll (s.o. gant Pentti SAARIKOSKI) ----	229/121 (1985)
Ur c'hoant (s.o. gant Edith SÖDEGRAN) -----	229/122 (1985)
Du pe Gwenn (s.o. gant Edith SÖDEGRAN) --	229/122 (1985)
Ar stered (s.o. gant Edith SÖDEGRAN) -----	229/123 (1985)
Oabl diouzh an noz (s.o. gant Katri VALA) --	229/124 (1985)
Nadoz-aer en diskar-amzer (s.o. gant Ondra LYSOHORSKY) ;	
RH ha Riwal HUON -----	262/261 (1990)
Ouzh barlenn ar prenestr digor (s.o. gant Ondra	
LYSOHORSKY) ; RH ha Riwal HUON -----	262/262 (1990)
Priedoù ar varzhed	
(s.o. gant Gérard Le GOUIC) -----	262/265 (1990)
Kenedus e oac'h	
(s.o. gant Gérard LE GOUIC) -----	262/266 (1990)
Setu roeñvoù hir	
(s.o. gant Gérard LE GOUIC) -----	262/267 (1990)
Ar veaj ((s.o. gant Katri VALA) -----	276/6 (1993)

Ar skub-delioù ----- 281/387 (1993)

Danevell

Twmi (s.o. gant R. Hugues WILLIAMS) ----- 7/13 (1948)
 Nedeleg (s.o. gant Kate ROBERTS) ----- 11/18 (1948)
 Un devezh glav ----- 18/18 (1950)
 An tric'horn (s.o. gant Geart JONKMAN) ----- 27/15 (1951)
 Daevell/Kontadenn eus Friz an hanternoz (s.o. gant Reinder
 BROLSMA) ; RH ha Marsel Mari Klerg) ----- 27/45 (1951)
 Ar Sklerijenn (s.o. gant Anne WADMAN) ----- 34/16 (1952)
 En tren ----- 49/18 (1955)
 Ar bann-heol ----- 59/8 (1956)
 Ar gwez avaloù ----- 74/179 (1959)
 Ar gwennili-mor ----- 77/407 (1959)
 Dek Indian (s.o. gant Ernest HEMINGWAY) ---- 132/38 (1969)
 Kleñved ar gêr (s.o. gant George MOORE) -- 143/462 (1970)
 Salud, marmouz kozh ----- 185/440 (1977)
 Nebeud a dra e talv kroc'hen un Indian (s.o. gant Julio
 RAMON RIBEYRO) ----- 223/109 (1984)
 Ar wallhunvre (s.o. gant Toivo PEKKANEN) ;
 RH ha Olier ar Mogn ----- 229/125 (1985)
 An den a blante gwez (s.o. gant Jean GIONO) ;
 RH ha Riwal Huon ----- 238/247 (1986)
 Kuit a gudennoù ----- 334/8 (2002)
 Un endervezhiad hir ----- 335/7 (2002)

157

Eñvorennoù

Un drajedienn Vreizhat (s.o. gant A. TROLLOPE) - 88/348 (1961)
 Fañch Elies ----- 100/311 (1963)
 Kenavo Jarl Priel ----- 112/291 (1965)
 Va c'henlabour gant Langleiz ----- 171/243 (1975)
 Herri Leon, brezhoneger ----- 334/57 (2002)

Pennad-stur

Fiziañs ----- 43/3 (1954)
 Deiz-ha-bloaz ----- 48/3 (1955)
 Chifroù adarre ----- 50/3 (1955)
 Truezh hol lennegezh ----- 51/3 (1955)

Referendum -----	52/3 (1955)
Diwar-benn ar referendum -----	54/3 (1956)
Embannadurioù -----	60/3 (1957)
Pennad-stur -----	61/3 (1957)
Korn ar gwenedeg -----	65/3 (1957)
Menez al Liamm -----	67/83 (1958)
Galv -----	73/83 (1959)
Goulennadeg -----	79/67 (1960)
Unvaniezh pe Huñvre -----	83/351 (1960)
Kentelioù an istor -----	94/321 (1962)
Breizh ha Katalonia -----	98/163 (1963)
Al Liamm, Kelaouenn Lennegel -----	127/83 (1968)
An niverenn 150 -----	150/3 (1972)
1023 koumananter -----	185/427 (1977)
Da geñver an niverenn 200 -----	200/163 (1980)
Ur ger a-raok -----	210/3 (1982)
Reun Menez Keldreg (1914-1984) -----	223/83 (1984)
Anaon an Aotrou Klerg -----	226/243 (1984)
Pennad-stur -----	229/83 (1985)
Deiz-ha-bloaz -----	251/323 (1988)
Ur gerig a-raok... -----	272/171 (1992)
Ur gerig a-raok ; RH ha Tudual Huon -----	278/171 (1993)
Hanter-kant vloaz zo -----	289/91 (1995)
Dek vloaz zo e varve Maodez Glanndour ---	299/427 (1996)

Studi

158

Marv an tad Vallée -----	15/3 (1949)
Ar geriadur bras -----	18/55 (1950)
Al levrioù : "Komzoù Bev" gant Maodez Glanndour -----	18/60 (1950)
Lennegezh ha yezh -----	19/3 (1950)
Levezon ha spered Gwalarn -----	20/3 (1950)
Ar gontadenn e lennegezh Kembre -----	22/35 (1950)
G. B. Kerverziou -----	26/7 (1951)
Ar wask e Bro Friz (s.o. gant A. W.) -----	27/49 (1951)
Ar sportoù e Bro Friz (s.o. gant Abe DE VRIES) --	27/51 (1951)
Diverradur eus istor Bro Friz (s.o. gant D. A. TAMMINGA) -----	27/53 (1951)
Araokadenn al lennegezh -----	29/3 (1951)
Ober -----	32/3 (1952)

Un emgann -----	
34/3 (1952)	
Ar Vro hag ar Bed -----	
34/52 (1952)	
Ur brogarour -----	
39/3 (1953)	
Kenskoazell -----	
42/3 (1954)	
Lennegezh Israhel (s.o. gant J. SHAANAN) ; RH ha	
Pêr Denez -----	
44/23 (1954)	
Al levrioù : "Laennec, médecin breton" gant	
Roger Kervran -----	
54/70 (1956)	
Al levrioù -----	
88/369 (1961)	
Renabl Pezioù-c'hoari -----	
105/306 (1964)	
Al levrioù : "Deiz-ha-bloaz" ; RH hag Youenn	
Olier -----	
106/382 (1964)	
Notennoù ; RH ha Vefa De Bellaing -----	
125/527 (1967)	
A-dreuz Lenn ; RH hag Youenn Olier -----	
129/279 (1968)	
Sav-poent an embanner -----	
150/54 (1972)	

Kenavo da Roparz Hemon -----	189/227 (1978)
Kinnig -----	190/299 (1978)
Renabl Roparz Hemon, bloavezhioù hag oberennoù pennañ -----	190/316 (1978)
Kenavo da Varr-Heol -----	194/179 (1979)
Emdroadur al lennegezh finnek -----	229/95 (1985)
Yann-Eozen Jarl (1902-1985) -----	233/331 (1986)
An dornskrid dianket -----	234/27 (1986)
Aet eo Maodez Glanndour da anaon -----	239/325 (1986)
Maodez Glanndour evel m'am eus e anavezet -----	240/5 (1987)
Al levrioù -----	240/61 (1987)
Vefa de Bellaing -----	308/239 (1998)

Moulet gant *Keltia Graphic*
 B. P. 4 – Kerangwenn
 29540 SPEZED

•
 Eost 2004 – Disklêriet hervez lezenn
 C.P.P.A.P. 71403

•
 Renner : T. HUON – Merour : H. LATIMIER
 ISSN 0024-1733